

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

ORTA ÇAĞ AKDENİZ'İNDE ÇEPNİ İSKÂNI
(BATI TOROSLARDAKİ ÇETMİ ÖRNEĞİ)

Önder ZEYBEK

Danışman

Doç. Dr. Ekin KAYNAK İLTAR

Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

ORTA ÇAĞ AKDENİZ'İNDE ÇEPNİ İSKÂNI
(BATI TOROSLARDAKİ ÇETMİ ÖRNEĞİ)

Önder ZEYBEK

Danışman

Doç. Dr. Ekin KAYNAK İLTAR

Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Önder ZEYBEK' in bu çalışması, jürimiz tarafından Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Turgut TOK

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Ekin KAYNAK İLTAR

Üye : Doç. Dr. Emine ATMACA

Tez Başlığı: ORTAÇAĞ AKDENİZ'İNDE ÇEPNİ İSKÂNİ (BATI TOROSLARDAKİ ÇETMİ ÖRNEĞİ)

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 05 / 01 /2023

Mezuniyet Tarihi : / /2023

Prof. Dr. Tuncer DEMİR
Müdür

AKADEMİK BEYAN

T.C.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Orta Çağ Akdeniz’inde Çepni İskânı (Batı Toroslardaki Çetmi Örneği) adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımcı yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını beyan ederim.

Önder ZEYBEK

ÖNSÖZ

Orta Çağ Akdeniz’inde Çepni İskânı (Batı Toroslardaki Çetmi Örneği) konulu yüksek lisans tez çalışmamız, Orta Çağ’da Anadolu topraklarını boydan boya yurt tutan Oğuz boylarından birisi olan Çepnileri ele almaktadır. Anadolu’nun birçok diyarını kendilerine yurt tutan Çepnilerin yaşadıkları yerlerden birisi de bugünkü Batı Toroslarda yer alan Çetmi köyüdür. Burada ki Çepni varlığı yüzyıllara dayanmaktadır. Anadolu’nun Türkleşmesinde son derece kıymetli görevler üstlenmiş olan Çepnilerin bu topluluğunun, kültürlerini ve boy özelliklerini muhafazası Türk kültürü bakımından önemlidir. Çalışmamızda Konya ili Beyşehir İlçesi Çetmi Mahallesi’nde yaşayan Çepnilerin tarihleri, sosyo-kültürel ve dini yapıları teorik ve pratik bilgiler ışığında değerlendirilmiştir.

Çalışmamın her aşamasında candan ilgi ve desteğini benden esirgemeyen, kıymetli bilgileriyle beni yönlendiren, çok değerli danışman hocam Doç. Dr. Ekin KAYNAK ILTAR’a, her yeni öğrendiğim bilgiyi her daim ilk paylaştığım, danıştığım kişilerden olan ve beni sabırla dinleyerek kendi bilgi birikimini sakınmadan bana sunan çok kıymetli hocam Doç. Dr. Emine ATMACA’ya, köy tarihini araştırma noktasında beni şevklendiren sevgili Hakan ÇOBANOĞLU, İsa BAŞOĞLU ve Ozan ÜNÜVAR’a, Çetmi’ye ilişkin araştırmalarımnda, sonu gelmez sorularıma sabırla yanıt veren Çetmi halkına ve son olarak yaptığım her işte olduğu gibi bu çalışmada da bana verdikleri sonsuz destek için aileme, minnettarlığımı belirtmek isterim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ÖZET.....	5
ABSTRACT	6
KISALTMALAR LİSTESİ	7
TABLolar LİSTESİ.....	8
HARİTALAR LİSTESİ.....	11
GİRİŞ	2
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
ÇEPNİLERİN TARİHİ	4
1.1.TÜRKLER VE OĞUZLAR	4
1.1.1.Türklerin Tarihi	4
1.1.2.Oğuzların Tarihi	4
1.1.3.Oğuzların Boy Teşkilatı.....	6
1.1.4.Oğuz Boylarının Tamgaları, Ongunları ve Ülüşleri	12
1.2.ÇEPNİLERİN ETNİK KÖKENİ	13
1.2.1. Eski Eserlerde Çepni Sözcüğü.....	13
1.2.2. Çepni Kelimesinin Anlamı	15
1.2.3.Çepnilerin Ongunu Sungur Kuşu	16
1.2.4.Çepni, Çetmi, Çetni, Çitme, Çipni vb Adları	17
İKİNCİ BÖLÜM	19
ÇEPNİLERİN ANADOLUYA GELİŞİ VE YERLEŞİMLERİ	19
2.1.Malazgirt Öncesi Çepniler.....	19
2.1.1.Orta Asya ve Kafkaslarda Çepniler	19
2.1.2.Doğu Avrupa’da Çepniler	20
2.2.Malazgirt Zaferi Sonrası Çepniler	21
2.3.Beylikler Dönemi Çepniler.....	25
2.3.1.Bayramlı Beyliği	26

2.3.2.Hacıemiroğulları Beyliği	27
2.3.3.Moğol İstilasası Sonrası Çepniler	29
2.4.Osmanlılar Dönemi Çepniler	29
2.4.1.Karadeniz Bölgesi'nde Çepniler	30
2.4.2.Batı, Orta ve Doğu Anadolu'da Çepniler	35
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	42
ÇEPNİLERİN İNANÇ VE DİNİ YORUMLARI	42
3.1. Dini Hareketler	42
3.1.1.Baba İshak Ayaklanması	44
3.1.2.Olcaytu'nun On iki İmam Şiiliğini Kabulü	46
3.1.3.Safevi Faaliyetleri ve Kızılbaşlık Meselesi	46
3.2.Çepnilerin İnançları	49
3.2.1.Çepni Köylerinde Yaşayan Ortodokslar	49
3.2.2.Alevi Çepniler	50
3.2.3.Hacı Bektaş-ı Veli ve Çepniler	52
3.2.4.Sünni Çepniler	53
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	54
BATI TOROSLARDAKİ ÇETMİLER.....	54
4.1.Çetminin Tarihi	54
4.1.1.Çetmilerle Yapılan Mülakatlar	61
4.2.Çetmilerin Bulundukları Coğrafyaya İskânları ve Sonrası.....	63
4.2.1.Coğrafyanın Stratejik Önemi.....	63
4.3.Yakın Coğrafyadaki Çetmiler.....	67
4.4.Çetminin Kültürü.....	70
4.4.1.Giyim Kuşam ve Geleneksel Yemekler	70
4.4.2.Hasan Kalfa	87
4.4.3.Kadıyı Kestikleri Yer	90
4.4.4.Çetmili Kara Ali Çavuş ve Oğlu Mehmet Onbaşı.....	90
4.4.5.Çetmi Kültür Eğitim ve Araştırma Derneği	97
SONUÇ.....	102
KAYNAKÇA	105
ÖZGEÇMİŞ.....	113

ÖZET

Orta Çağ'da Akdeniz'de gerçekleşen hadiseler dünyanın bugünkü demografik yapısının oluşmasında ağırlıklı bir etkiye sahiptir. Şüphesiz Orta Çağ'da Anadolu'ya akın eden ve artık geri dönmemek üzere Akdeniz havzasını kendilerine yurt tutan Türklerin bu yenedünya demografisinin oluşmasında etkisi büyüktür. Türk kavimleri arasında büyük devletler kurmuş ve Türk adına daima gururla taşımış olan Oğuzlar, bu göç hareketinin ve Akdeniz fethinin temelini teşkil eden Türk kavmidir. 24 boydan müteşekkil olan Oğuzların, devlet sistemi içerisinde bu boyları yeteneklerine göre tasnif ettiği ve karşılaşılan durumlarda bu boylardan istifade edildiği bilinmektedir.

Tezimizin esasını teşkil eden Oğuz boylarından biri olan Çepnilerdir. Akdeniz'in demografik yapısını kökten değiştirecek olan ve Orta Çağ'ın sonuna dek devam eden Türk göçleri, birçok savaş ve fetih ile mümkün olmuştur. Anadolu'ya akın akın göç eden Oğuzların savaşçı namıyla tanınan Çepnilerden arınmış olması düşünülemez. Çepni boyunun Orta Çağ Anadolu'sunda hemen her bölgeye iskân edildikleri bilinmektedir. Orta Çağ'da özellikle Karadeniz Bölgesi'nin Türkler tarafından fethinde son derece önemli görevler üstlenmiş olan Çepniler üzerine yapılan araştırmaların genellikle bu bölge üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak Çepniler Anadolu'nun her yöresinde farklı dönemlerde iskân edilmiş olmak üzere yerleşmişlerdir. Bu yörelerin Türkleşmesinde etkili olan bu Oğuz boyunun araştırılması Akdeniz ve Türkiye tarihi açısından son derece önemlidir.

Araştırmamız Çepnilerin Çetmi adıyla bilinen bir grubunun Akdeniz Orta Çağ'ında Anadolu'daki iskânları üzerine olacaktır. Batı Toroslarda var olan Çetmi köyünün tarihçesi, Çepni isminin neden Çetmi olarak kullanıldığı, Torosların zirvesinde yer alan bu köyün bölgeye iskân sebepleri, yakın çevrede başka Çetmi köylerinin varlığı ve şu an bu köyde yaşayan halkın anlatılagelen bilgilerine yer verilecektir.

Anahtar kelimeler: Oğuzlar, Akdeniz, Orta Çağ, Çepni Türkleri, Çetmi

ABSTRACT

CHEPNI SETTLEMENT IN THE MEDITERRANEAN AT THE MIDDLE AGE (CHETMI VILLAGES EXAMPLE IN WESTERN TAUROS)

The events in the Mediterranean, in the Middle Age, have a major effect on the formation of today's demographic structure. Undoubtedly, the influence of Turks on the formation of the demographics of that new world, raiding Anatolia in the Middle Age, and making the Mediterranean basin their homeland for good, is profound. The Oghuz, who established large states among Turkic tribes and always carried the name of Turk proudly, is the Turkic tribe constituting the basis of this movement of migration and invasion of the Mediterranean. It is known that the Oghuz, composed of 24 tribes, classified the tribes according to their abilities within the state system and these tribes were used in some cases.

What constitutes the core of our thesis is the Chepni. Turkic migrations, which would radically alter the demographic structure of the Mediterranean and continued up to the end of the Middle Ages, were made possible by many wars and invasions. One cannot think that the Oghuz, who flocked to Anatolia, were free from the Chepni, noted for their warlike characteristics. It is known that the Chepni tribe was settled in almost every part of medieval Anatolia. The research on the Chepni, taking on critical missions in the conquest of particularly the Black Sea region by the Turks in the Middle Age, is seen to usually center on these regions. However, the Chepni settled Anatolia, in each part at different times. The investigation of this Oghuz tribe, effective in the Turkification of these regions, is of great importance in terms of the history of the Mediterranean and Türkiye.

Our research will be on the settling of a group of the Chepni in Anatolia, known as Chetmi throughout the Mediterranean Middle Ages. The research will include the history of the Chetmi village in the Western Taurus Mountains, why the term Chepni was used as Chetmi, reasons for the establishment of this village in the region, located on top of the Taurus Mountains, the existence of other villages in the vicinity, and the passed down information about people currently residing this area.

Keywords: The Oghuz, the Mediterranean, The Middle Age, The Chepni Turks, The Chetmi

KISALTMALAR LİSTESİ

BDAGM: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Bk. : Bakınız

MS : Milattan sonra

vd. : Ve diğerleri

yy. : Yüzyıl

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1:Kaşgarlı Mahmut’a göre Oğuz boylarının listesi ve tamgaları (s. 9).

Tablo 2: Reşîdüddîn’e göre Oğuz boylarının listesi ve tamgaları (s. 10).

Tablo 3: Yazıcıoğlu Ali’ye göre Oğuz boylarının listesi ve tamgaları (s. 11).

Tablo 4: XII – XV. Yüzyıl arasında Anadolu’da Oğuz boylarına ait yerleşim yerleri (s. 22).

Tablo 5: XVI. Yüzyıl’dan 1981’e kadar Anadolu’daki Oğuz boy adlarına ait yerleşim yerlerinin değişimi (s. 41).

Tablo 6: 1465-1467 yılları arasında Beyşehir Kazasında yaşayan Çepni boyuna mensup kişileri gösteren tablo (s. 55).

Tablo 7:Seydişehir şehir merkezinde yer alan mahallelerin XVI. ve XIX. yüzyıllar arası değişimi (1502-1845) (s. 57).

Tablo 8: Seydişehir kent merkezinin XVI. yüzyıl boyunca mahallere göre nüfusu (s. 57).

FOTOGRAFLAR LİSTESİ

Fotograf 1: Çetmi genel görünüm 1. (s. 59).

Fotograf 2: Çetmi genel görünüm 2.(s. 60).

Fotograf 3: Tolhan kalıntılarına ait genel görünüm

a. (s. 65).

b. (s. 65).

Fotograf 4: Çetmi mezarlığında bulunan Selçuklu yapılarına ait bir taş (s. 66).

Fotograf 5: Geleneksel kıyafetleri ile bir düğündeki Çetmi kadınları (s. 71).

Fotograf 6: 4 Kasım 2018 tarihinde Çetmi Kültür Eğitim ve Araştırma Derneği'nin merkezinin açılışında görevli gutmu giymiş iki Çetmi genç kadını (s. 72).

Fotograf 7: 2000'li yıllarda Çetmi'de bir bayram kutlamasında yöresel kıyafetleri ile oynayan genç kızlar (s. 73).

Fotograf 8: 1960'lı yıllarda genç yaşlı, kadın erkek Çetmiler (s. 73).

Fotograf 9: 1964 yılında kartopu oynayan Çetmiler (s. 74).

Fotograf 10: Tarlada başına dartımak sarmış bir Çetmi erkeği (s. 75).

Fotograf 11: Evinin balkonunda başında sarı renkli dartımakla duran yaşlı bir Çetmi erkeği (s. 76).

Fotograf 12: Erkeğin başında dartımağı ile evlerinde oturan yaşlı bir çift (s. 77).

Fotograf 13: Başında dartımak ile köylüyü sahura kaldıran Ramazan davulcusu bir Çetmi erkeği (s. 78).

Fotograf 14: İlçeye gitmek üzere köy otobüsünün kalkmasını bekleyen Çetmi erkekleri (s. 79).

Fotograf 15: Vakit namazı sonrası bir araya gelip sohbet eden yaşlı Çetmi erkekleri (s. 80).

Fotograf 16: Bahçelerinde oturan yaşlı bir Çetmi karı koca.1982 (s. 80).

Fotograf 17: Akçabelen Belediyesinde Belediye Başkanı ve memurlar. 1978 (s. 81).

Fotograf 18: Akçabelen İlkokulunda öğrenciler ve öğretmenleri. 1987 (s. 82).

Fotograf 19: Çetmi'nin ilk ortaokul öğrencilerinin öğretmenleri ile gittikleri kır gezisi. 1977 (s. 83).

Fotograf 20: Köy kahvesinde oturan Çetmi erkekleri. 1963 (s. 84).

Fotograf 21: Ramazan Bayramı günü bayramlaşan Çetmiler. 2015 (s. 84).

Fotograf 22: Tuzlu aşure: Aşır (s. 85).

Fotograf 23: Dernekte holuşka yapıp köylüleri ile paylaşan Çetmi kadınları.2019 (s. 86).

Fotograf 24: Çetmiler tarafından yapılan bir tabak holuşka (s. 86).

Fotograf 25: Ögelemeç (s. 87).

Fotograf 26: Hasan Kalfa'ya ait türbe (s. 88).

Fotograf 27: Hasan Kalfa'nın kabri başındaki yazı (s. 89).

Fotograf 28: Anıt açılışında Beyşehir'deki gaziler (s. 94).

Fotograf 29: Anıt açılışında Kara Ali Çavuş ve Mehmet Onbaşı'nın ikinci ve üçüncü kuşak torunları (s. 94).

Fotograf 30: Anıt içerisinde yer alan ve Çetmi'de bilinen gazilerin adının yazılı olduğu mermer (s. 95).

Fotograf 31: Anıt açılışı esnasında gerçekleştirilen tören (s. 96).

Fotograf 32: Dernek merkezi açılış töreninde konuşma yapan Dernek Başkanı Önder ZEYBEK (s. 98).

Fotograf 33: Dernek etkinliklerinde köylülere bamya çorbası dağıtan bir Çetmi erkeği.2019 (s.99).

Fotograf 34:Derneğin köyde gerçekleştirilen bir etkinliği sonrasında Çetmi erkekleri (s. 99).

Fotograf 35: Derneğin Antalya'da gerçekleştirilen bir etkinliğinden sonra Çetmiler (s. 100).

Fotograf 36: Derneğin Antalya'daki merkezinde gerçekleştirilen bir etkinliğinden sonra Çetmi kadınları (s. 101).

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Hacıemiroğulları Beyliğinin sınırları ve merkezleri (s. 28)

Harita 2: Beyşehir’e bağlı Çetmiş köyünün Konya il sınırları dâhilindeki yeri (s.68)

Harita 3: Doğanhisar’a bağlı Çınaroba (Çetmi) köyünün Konya il sınırları dâhilindeki yeri (s. 68)

Harita 4: Karapınar’a bağlı Çetmi mahallesinin Konya ili sınırları dâhilindeki yeri (s. 69)

Harita 5: Taşkent’e bağlı Çetmi köyünün Konya il sınırları dâhilindeki yeri (s. 69)

GİRİŞ

Türklerin tarih sahnesinde adlarının duyulduğu ilk andan günümüze kadar konargöçer yaşam tarzlarının olduğu aşikârdır. Bu konargöçerlik Sibiryâ dağlarından başlayıp Orta Çağ Anadolu'sunda kısmen son bulmuştur. Halen Anadolu Türkleri arasında yörük olarak tanımladığımız konargöçer aşiretler varlığını sürdürse de genel olarak Orta Asya steplerinden Orta Çağ'da akınlar halinde Anadolu'ya gelen Oğuz budununun Akdeniz Havzası'nda yerleşik hayata geçtikleri malumdur. Oğuzların Orta Çağ boyunca batıya doğru geri dönüşü olmayan göç hareketleri, Akdeniz Havzası'nın demografik yapısını değiştirmiş, Türk geleneklerini İslam diyarlarıyla bütünleştirmiş ve yeni bir kültürün doğmasına vesile olmuştur.

Asırlar boyu Bizans'ın direnişini kıramayan İslam coğrafyası bir türlü Anadolu'ya hâkim olamamış ve dolayısıyla Balkanlar ve İç Avrupa'ya açılamamıştır. Bu durum Oğuzların Anadolu'yu fetihleri ve Orta Asya'da Oğuz boylarından oluşan kalabalık Türk topluluklarının batıya doğru göç etmeleri sonucu geri dönüşü olmayan bir şekilde değişmiştir. Bu bakımdan Oğuzların Orta Çağ'da dünya siyasetini ve Akdeniz demografisini değiştirmiş olduklarını söylemek mübalağa olmayacaktır.

Oğuzların, fetih ve batıda yer alan Anadolu topraklarına yerleşme arzusu 1071 yılında gerçekleşen ve Türklerin kesin zaferi ile sonuçlanan Malazgirt Savaşı ile sistemli bir iskân hareketine dönüşmüştür. Orta Asya'da Oğuz kavmini oluşturan boyların dönemin hâkim gücü olan Selçuklular tarafından Anadolu topraklarına göçü özendirilmiştir. Bu göç hareketleri dönemin idarecileri olan Selçuklular, sonrasında Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar döneminde olmak üzere sistematik bir şekilde yönlendirilmiştir. Çepnilerin bu noktada savaşçı özellikleri ön plana çıkarılarak, yukarıda bahsettiğimiz devletler tarafından sevk ve iskân edilmişlerdir.

Çepnilerin Sultan Alparslan'la birlikte Anadolu'ya kalabalık gruplar halinde girdikleri sanılmaktadır. Malazgirt zaferi sonrası açılan büyük Orta Asya-Anadolu yolu tüm Oğuz boylarına olduğu gibi Çepnileri de Anadolu'ya taşımıştır. Önceleri Sinop dolaylarına yerleşen Çepnilerin buradan doğuya doğru hareketlerine devam ederek Ordu-Giresun-Trabzon bölgesine yerleştikleri bilinmektedir. Trabzon'un Türkler tarafından fethedilmesinde önemli görevler üstlenen Çepniler bu bölgenin Türkleşmesinde etkili olmuşlardır. Selçuklularla birlikte Anadolu'ya göç eden Oğuz boylarının göçü tek seferde gerçekleşmemiş, Orta Çağ'ın sonuna değin kalabalık yahut aşiretler halinde devam etmiştir. Anadolu'ya ilk gelen Çepniler,

Alparslan'la birlikte gelerek özellikle Karadeniz'e yerleşmişler, sonrasında ise farklı zamanlarda gerek devlet tarafından gerekse kendiliğinden olmak üzere Orta Asya'dan Anadolu topraklarına göçlerine devam etmişlerdir. Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubat tarafından savaşçı özelliklerinden faydalanmak üzere Horasan'dan Çepnileri Anadolu'ya taşımak üzere binlerce hecin gönderilmiştir. Malazgirt zaferinden neredeyse 200 yıl sonra gerçekleşen bu devlet eliyle göç hareketi bizlere Çepnilerin devlet yöneticileri nezdinde kıymetlerini ortaya koymaktadır. Çepni boyunun Orta Çağ Akdeniz'inde Anadolu'daki iskânları da tam da bu kıymet üzerine gerçekleştirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇEPNİLERİN TARİHİ

1.1.TÜRKLER VE OĞUZLAR

1.1.1.Türklerin Tarihi

Türklerin tarihte bilinen en eski yurtları bugünkü Moğolistan sınırlarının batı bölgeleri olarak gösterilmektedir (Sümer, 1972: 9). Ancak bu sav araştırmacılar arasında ihtilaf oluşturmuş ve ilk Türk yurdunun batı Moğolistan'dan önce Sibiry'a da Baykal Gölü ile Angara ve Yenisey Irmaqları arasındaki bölge olduğu belirtilmiştir. Bu bölgede yaşayan en eski Türkler avcılıkla geçimlerini sağlıyorlardı (Özden, 2020: 3). Güneye doğru kopmalar ve göçmelerin başlaması neticesinde yukarıda bahsedilen Batı Moğolistan yurt tutulmuş oldu. Türk adının en eski temsilcileri olarak kabul gören Hunlar bu zikredilen bölgede yaşamışlardır. Hunlardan sonra Juan-juanlar ve sien-piler bu bölgede yaşamışsa da bu iki kavmin Moğol oldukları kabul edilmektedir (Kafesoğlu, 1998: 53). Bu kavimlerden sonra bu bölgede Göktürkler hâkimiyet kurmuşlar ve burası ile yetinmeyerek batıya doğru seferler düzenlemek suretiyle ilerlemişlerdir. Göktürklerin bu ilerleyişi bugünkü Doğu Türkistan ile Hazar Denizi arasındaki geniş toprakları Türklerin yurdu haline getirmiştir. Tarihte Türk adını kullanan ilk devlet olan Göktürklerin bu ilerleyişi ve fetih hareketleri doğuda Çin sınırına batıda ise Hazar Denizi'ne kadar dayandığında ise bu bölgede yaşayan Türkçe konuşan tüm kavimleri hâkimiyeti altına almıştır (Sümer, 1972: 29).

Kaşgarlı Mahmut *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te Hz.Nuh'un oğlu Yasef'in oğlunun adının Türk olduğunu ve Türk ırkının buradan türediğini söyleyerek Türklerin soyunu Hz. Nuh'a dayandırmaktadır. Türklerin soyunu Hz. Nuh'a dayandıran bir tek Kaşgarlı değildir. Yazıcıoğlu Ali de *Oğuzname*'de Nuh peygamberin yeryüzünü üçe böldüğünü ve üçüncü kısmı Yasef'e yani Türklerin atasına verdiğini yazmıştır (Bakır, 2017: 8).

1.1.2.Oğuzların Tarihi

Göktürk Devleti'ni teşkil eden Türk budunlarından (kavim) birisi de dokuz boydan oluşan Oğuzlardı. Oğuzlar, 7. yy.da Tula Irmağı çevresinde yaşıyorlardı. Doğu Göktürk Devleti'nin en güvenilir ve temel yapısından biri olan Dokuz Oğuzlar devletin ikinci unsuru olarak görülüyordu (Sümer, 1972: 49). Ancak Göktürklerden sonra gelen Uygur Devleti içerisinde yaşamakta iken 840 yılında Büyük Uygur Kağanlığı yıkılınca bazı gruplar doğuda

Çin'e, diğerleri de batıda Karahanlı himayesine girmiştir. Bu devirden itibaren doğu Oğuzlarının izini sürmek imkânsız hale gelmiş ve akıbetleri tarih sahnesinden silinmiştir (Sümer, 1972: 50).

Batıda, Seyhun Oğuzları adı verilen ve Batı Göktürk Devleti'nin hâkimiyeti altında yaşayan ve Türk devletinin temel taşlarından birini oluşturan başka bir Türk kavmi yaşamaktadır. Seyhun Oğuzları yukarıda bahsedilen doğudaki Oğuzlardan farklı bir kavimdir. Seyhun Oğuzlarının Seyhun Irmağı dolaylarından Akdeniz'in batı uçlarına değin ulaşan fetih ve hâkimiyet seferleri Akdeniz ve dünya tarihini önemli ölçüde etkilemiştir. Selçuklu, Osmanlı gibi imparatorluklar kuranlar Seyhun Oğuzları soyundan gelen Türk boyları ve aileleridir. Moğol istilasını neticesinde Orta Asya'daki diğer Türk kavimleri Moğolların asimilasyonuna dayanmamış ve Türk-Moğol karışımı yeni kavimler oluşmuştur (Sümer, 1972: 11). Ancak batıda Seyhun Oğuzları, Moğol istilasından gerek dil-kültür gerekse askeri-idari devlet yapısı bakımından kendi var oluş özelliklerini korumuş ve tarihte Türk adını günümüze değin muhafaza etmiştir.

Türklere ait teşkilatlanma ve kavmi bilgilere Çin kaynaklarından ulaşabiliyoruz. Bu kaynaklarda, Hun İmparatorluğu döneminde devlete bağlı olarak yaşamlarını sürdüren Kırgız ve Ting-ling gibi kavimlerden bahsedilmektedir (Gündüz, 2015: 23). Çin sınırından Hazar Denizi'ne kadar olan bu uçsuz bucaksız bozkırlarda elbette bu Türk kavimlerinin de alt boylar halinde yaşadıklarından bahsedilebilir. MS II. yüzyılda bu bozkırlarda yaşayan Ting-ling'lerin yerini Töles almaya başlamıştı (Kafesoğlu, 1998: 95). Tıpkı Ting-lingler gibi Tölesler de birçok farklı boydan müteşekkildi. Töles ismi bir boy adından ziyade Göktürk Devletinin idaresi altında ve onu oluşturan boyların genel adı olarak kullanıldı. Töles boyları devlet içerisinde o kadar güçlenmişti ki 552 yılında elli bin kişilik bir insan kitlesinden bahsedilmektedir (Gündüz, 2015: 23). Devlet içerisinde bu kadar kalabalık ve güçlü olduklarını farkederek Töles boyları hanedana karşı hoşnutsuzluğa ve bağımsızlık için hareketlerine başlamışlardı. 626 yılından sonra Göktürk idaresinin de zayıflamasıyla Tola Irmağı dolaylarında yaşayan boylar isyan ettiler (Gündüz, 2015: 25). Bu boylar 9 boydan oluştukları için Dokuz Oğuzlar adını aldılar. Yukarıda bahsedilen ve Büyük Uygur Kağanlığı'nın yıkılmasından sonra çoğunluğu Çin hâkimiyetine giren doğudaki Oğuzlar işte bunlardır (Taşağıl, 2011: 15).

Batıdaki Töles boyları ise Göktürk idaresinden ve hanedandan memnuniyetsizlikleri dolayısıyla isyan ederek Batı Göktürk Devleti'ni zor duruma düşürmüşlerdir. Bu isyancı boylar daha sonra Türgiş adını almış ve Seyhun Oğuzlarının temelini oluşturmuşlardır (Gündüz, 2015: 28). İşbara, 634 yılında hâkimiyeti altındaki toprakları ona bölmüş ve her bir boy grubuna bir

ok vermiştir (Gündüz, 2015: 25). Şu halde Batı Göktürk Devleti'ni oluşturan Türk unsurları yeni bir boy teşkilatlanması yapsına doğru evrilmeye başladılar. Bu yalnızca Batı Göktürklerin organizasyon şekli değil Türklerin tarihten beri kullandığı bir teşkilatlanma yapısıdır. Benzer bir durumu batıya çok önceleri göç eden Oğurlarda görmekteyiz (Kafesoğlu, 2011: 5). Batı Göktürk Devleti'nin zayıflaması ile Türkişler siyasi olarak yönetimi ele alıp öne çıkmaya başladılar. MS 738 yılında kağanlarının öldürülmesi sonrasında ise Oğuz olarak anılmaya başladılar (Gündüz, 2015: 27). Burada bahsedilen ise daha önce bahsettiğimiz, günümüze kadar kurdukları imparatorluklar neticesinde dünyayı etkileyen Seyhun Oğuzlarıdır. O halde Oğuz adı başlangıçta tölüs ve Türkiş gibi devleti oluşturan boylar topluluğu manasına gelmekte iken sonradan bir Türk kavminin adı olarak tarihteki yerini almıştır. Kaldı ki Oğuz kelimesinin etimolojisine bakıldığında da “ok-uz” şeklinde olduğu görülmektedir (Kafesoğlu, 2011: 4). Bu da boy-boylar anlamını taşımaktadır. İşbara'nın Batı Göktürk Devleti'ni ona bölerek her bir boya bir ok vermesi yukarıda da bahsettiğimiz gibi Türkler arasında teşkilatlanmanın boylar üzerinden olduğunu göstermektedir. Bu durumda VII. yüzyılda on boydan müteşekkil olan Oğuzlar, XI. yüzyıla gelindiğinde Kaşgarlı'nın eserinde 22 boy, sonrasında Reşîdüddîn'in eserinde ise 24 boy olarak gösterilmiştir. Bu gelişme bize daha önce bahsettiğimiz Oğuz kelimesinin boylar topluluğu manasından evrildiğini açıklar mahiyettedir. Kalabalık boylar halinde bugünkü Kuzey Afganistan bölgesinde yaşayan Oğuzlar, VIII. yüzyıldan itibaren Oğuz Yabgu Devleti'ni kurmuşlar ve tarih sahnesine bir daha silinmemek üzere müstakil olarak çıkmışlardır.¹

1.1.3.Oğuzların Boy Teşkilatı.

Batı Göktürk Devleti'nde ve Bulgarları oluşturacak olan Uzlarda da görüldüğü üzere Türk kavimleri boylar esasında örgütlenmişlerdir. Boy, Oğuzları meydana getiren her bir teşekkülün adıdır. Boy kelimesinin Kaşgarlı Mahmut tarafından Oğuzca olduğu bildirilmiştir. Ayrıca Orhun Kitabeleri'nde geçen “bod” sözcüğünün boy kelimesinin en eski hali olduğu da iddia edilmektedir (Gündüz, 2015: 62).

Oğuzlar yaşadıkları yerlerde siyasi ve coğrafi olarak “El” (İl) sözcüğünü kullanmışlardır. Oğuzeli, Dulkadirli eli gibi coğrafyayı siyasi yahut kavmi olarak ifade etmişlerdir. Günümüzde Anadolu'da halen il sözcüğü halk arasında kullanılmaktadır (Sümer, 1972: 28). Sonraları Moğolca asıllı olan ulus sözcüğü kullanılmışsa da günümüzde aynı kökten

¹ İbrahim Kafesoğlu, Oğuzların kurdukları bu ilk devlet ile ilgili olarak eserinde; Oğuzların 10. asrın ilk yarısında, kışlık merkezi Yenikent olan bir devlet kurduklarını, devletin başında Yabgu sıfatı olan bir hükümdarın bulunduğunu, Kül-Erkin unvanlı bir başbuğun hükümdara naiplik yaptığını ve orduyu Sü-başı adı verilen komutanın idare ettiğini aktarmaktadır. Konu ile ilgili daha detaylı bilgi için bk: (Kafesoğlu,1998).

olan boyları-obaları ifade etmek için ekseriyetle Arapça kökenli bir sözcük olan kavim sözcüğü kullanılmaktadır. Boy sözcüğü Arapçada ifade edilecek olursa da kabile anlamında kullanılabileceğini belirtelim.

Oğuzların, Seyhun boylarında yaşadıkları dönemde topluluklarını iki kola ayırdıkları ve boz-ok ve üç-ok olarak adlandırdıkları bilinmektedir. Bu arada Bozok kelimesi Reşîdüddîn'in eserinde bozmak parçalamak olarak manalandırılmıştır. Reşîdüddîn, Oğuz Han'ın 6 oğlunu 2 kola ayırması olayını, 6 oğlunun ava gittikleri esnada tesadüfen altın bir yay ve üç ok bulduklarını, bulunan bu yay ve okları taksim edilmesi için babalarına getirdiklerini, babalarını Oğuz'un ise yayı üçe bölerek büyük olan üç oğluna paylaştırdığını ve "Bundan böyle bu üç oğlumdaki türeyecek olan kavme bozok densin, çünkü yayı bölmek için parçalamak gerekir." dediğini anlatır. Oğuz'un bulunan üç oku ise diğer üç oğluna verdiğini ve bu diğer üç oğlundan türeyecek olan kavmin isminin üç tane ok verilmesi hasebiyle üç-ok olmasını buyurur. Burada Bozok kelimesinin anlamının parçalamak olarak verilmesi anlatıya uygundur. Ancak üç-ok kelimesinin anlamı üzerinde Faruk Sümer'in itirazı vardır. Sümer buradaki üç-ok'da bulunan ok kelimesinin ok manasında değil daha önceleri "on-ok"da olduğu gibi boy manasını taşıdığını ifade eder. Yani üç-ok kelimesi üç tane okun var olmasından ve paylaştırılmasından değil, Oğuz'un üç oğlundan türeyen üç boyu ifade etmektedir. O halde yukarıda anlatılan hikâyede yay ve ok Oğuz kavimlerini ifade etmekte yetersiz kalıyorsa boz-ok'ta var olan boz kelimesi de sonraları bir sayının yahut bir rakamın yerine geçmiş olabilir (Togan, 1982: 42).

Oğuzlar için yay ve üç ok simgesi ve oğuz elinin Bozok ve Üçok'ta olduğu gibi iki kola ayrılması önemli ayrıntılardır. Örneğin Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in 1038 yılında Nişabur şehrine girdiği esnada kolunda bir yay ve belinde de üç ok olduğu söylenmektedir. Büyük Selçuklu Devleti'ni kuran ve geniş topraklarda hâkimiyet kuran Tuğrul Bey'in bu görünüşü simgesel olarak tüm Oğuz elinin lideri olduğu anlamını taşımaktadır (Sümer, 1972: 232). Eski Türklerden beri toprakları ve orduyu ikili sistemle yönetmek bir gelenektir. Oğuzların bu ikili sisteminde de Bozokların alameti yay ve Üçokların alameti de oktur. Bozoklar Reşîdüddîn'e göre Oğuzların hâkim kolunu oluşturmaktaydı. Reşîdüddîn eserinde, Oğuz atanın oğullarını iki kola ayırmasını anlattığı hikâyenin devamında "Yay verdiklerimin yeri daha üstte olsun ve orduda sağ kolu temsil etsinler. Kendilerine ok verdiklerimin yeri daha altta olup sol kolu teşkil etsinler. Zira yay padişah gibidir, ok ise ona tabi bir elçidir." dediğini aktarmıştır (Togan, 1982: 42). Buradan da anlaşılacağı üzere, Bozok kolu siyasi olarak Oğuzlarda daha üstün sayılan koldu. Bunun sebebi ise siyasi üstünlüğü bozokların elinde tutmalarıydı. Oğuz Yabğuları daha

çok Bozoklardan çıkmaktaydı. Bu nedenle de Bozok sağ kol, yani Türklerde Moğolların tersine daha şerefli sayılan kol olarak zikredilmektedir (Sümer, 1972: 232). Ancak bahsedilen bu üstünlük meselesi Dede Korkut hikâyelerinde tam tersinedir. Dede Korkut hikâyeleri Üçokları daha üstün göstermektedir. Türklerin İslamiyeti kabulleri sonrası ise Üçokların İslam ülkelerinde siyasi üstünlüğü ele aldıkları söylenebilir. Kınık boyunun Üçoklara dâhil olduğu ve Selçuklu Devleti'ni kuran hanedanın Kınık boyundan olduğu bunu teyit eder mahiyettedir (Sümer, 1972: 232).

Oğuzların, eski Türklerde olduğu gibi iki kola ayrılmasını izah etmiş bulunuyoruz. Bu iki kolda yer alan her bir Oğuz oğlundan türeyenlere boy ismi verilmiş ve bu boylar Oğuzların yekününü oluşturmuştur. Gerek Kaşgarlı Mahmut ve gerekse sonrasında Reşîdüddîn, eserlerinde Oğuz boylarından ayrıntılı olarak bahsetmişlerdir. Kaşgarlı Mahmut Dîvânü Lugâti't-Türk'te Oğuzları 22 boy olarak nakletmiştir. Reşîdüddîn ise Oğuzları 24 boy olarak tasnif etmiştir (Gündüz, 2015: 29). XV. yüzyılda ise Yazıcıoğlu Ali *Tevârih-i Âl-i Selçuk* adlı eserinde Oğuz boylarının sayısını 24 olarak nakletmiştir. Kaşgarlı Mahmut'un eserinde Oğuz boylarının sayısını 24 değil de 22 boy olarak nakletmesini ise diğer iki boyu Oğuzlardan saymaması olarak açıklamaktadır (Gündüz, 2015: 303). Başka bir eserde ise bu iki boyun nüfuslarının az olmasından ötürü Kaşgarlı'nın eserinde yer almadığı belirtilmiştir (Gündüz, 2015: 535). Reşîdüddîn'in eserinde Oğuz boyları arasında gösterilen Kızık ve Yaparlı boyları Kaşgarlı'nın eserinde yer almamaktadır.²

Oğuzların, 24 boydan meydana geldiğini ve bu 24 boy olmanın hafızalardaki etkisini yüzyıllar boyu sürdürdükleri düşünülmektedir. Osmanlılar'da Rumeli eyaleti 24 sancağa ayrılmıştır. Ok yapımında okun 24 dirhem olması esas alınmıştır. Yörüklerden 24 koyundan az olanı "kara" yani yoksul yörük olarak adlandırılmış ve kendisinden buna göre vergi alınmıştır. Yine Mısır Memlûklerinde 24 beyden müteşekkil bir sistem vardı. Karamanoğulları tarihini anlatan eserlerde ise 24 vezir ve 24 bin er sözü sıklıkla geçmektedir (Sümer, 1972: 236). Tüm bu örnekler bakıldığında Oğuzların kurdukları devletler ve sistemlerinde asırlar önce var olan birlikteliklerine hafızalarında sahip çıktıkları ve saygıyla bu 24 boyu temsile devam ettikleri

² Kaşgarlı'nın eserinde yer almayan boylardan birisi olan Yaparlı boyu hakkında Reşîdüddîn eserinde şu bilgileri aktarmaktadır.

"Onun asıl adı yağma idi. Savaş sırasında bir kusur işelediğinden onu cezalandırmak icab etti. Hıta tarafından esen sert bir rüzgâr vardı. Adına Sam-Süyrek denilen bu rüzgâr çok rahatsız ediyordu. Ona bu rüzgârın geçtiği yerde sen otur da rüzgârı kapat dediler. Bundan maksat onu yok etmek idi ve bundan dolayı onu oraya göndermişlerdi. Bu zamanda ülkede onun nesliden türkmen yoktur, onlar hıta memleketinde bulunuyorlar." Bu ifadeler Kaşgarlı'nın onları Oğuzlardan olmadıkları için listesine almadığı savını, yaparlılar Oğuzlar arasında bulunmadığından ve başka memlekette yaşadıklarından destekler mahiyettedir. Ancak yine de listede yer almayan Kızıklara dair Reşîdüddîn 'in eserinde Yaparlılara benzer herhangi bir bilgi yoktur.

söylenabilir. Aşağıda Kaşgarlı Mahmut, Reşîdüddîn ve Yazıcıoğlu Ali'ye ait Oğuz boylarını gösteren listeler ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 1:Kaşgarlı Mahmut'a göre Oğuz boylarının listesi ve tamgaları

B O Y U N A D I			DAMGASI
1	Kınık	قنق	𐰇𐰏
2	Kayığ	قېغ	𐰇𐰏
3	Bayundur	بايندر	𐰇𐰏
4	İwa, Yıwa	اڤا، يڤا	𐰇𐰏
5	Salğur	سلفر	𐰇𐰏
6	Afşar	افشار	𐰇𐰏
7	Beg-Tili	بكتى	𐰇𐰏
8	Bügdüz	بگدز	𐰇𐰏
9	Bayat	بيات	𐰇𐰏
10	Yazğır	يزغر	𐰇𐰏
11	Eymür	اير	𐰇𐰏
12	Kara-Bölük	قارابلك	𐰇𐰏
13	Alka-Bölük	القابلك	𐰇𐰏
14	İgdir	اكد	𐰇𐰏
15	Üregir, Yüregir	ارگر، يرگر	𐰇𐰏
16	Totırka	توترقا	𐰇𐰏
17	Ula-Yuntluğ	اولا يندلغ ⁴⁵	𐰇𐰏
18	Töker	توكر	𐰇𐰏
19	Beçenek	بچنك	𐰇𐰏
20	Çuvaldar	چولدر ⁴⁶	𐰇𐰏
21	Çepni	چېنى	𐰇𐰏
22	Çarukluğ	چرقلغ ⁴⁷	𐰇𐰏

⁴⁵ Bunların sayısı az ve damgaları belli değildir.

Kaynak: (Sümer: 1972, 210)

Tablo 2: Reşîdüddîn'e göre Oğuz boylarının listesi ve tamgaları

		BOYUN ADI	ANLAMI	ET KISMI	ONKUNLU	DAMĞASI	
BOZ - OKLAR	GÜN-HAN OĞULLARI	Kayı, قاي	Muhkem.	Sağ karı yağrın	Sâhin	۱۰۱	1
		Bayat, بايات	Devletli ve nimeti bol.	" " "	"	۱۰۲	2
		Alkaravlı, القراولي	Nereye varsa başarı gösterir. ⁴⁸	" " "	"	۱۰۳	3
		Kara-İvli, قرايولي	Kara otağlı.	" " "	"	۱۰۴	4
	AY-HAN OĞULLARI	Yazır, يازر	Çok ülkeye hâkim.	Asığlı	Kartal	۱۰۵	5
		Döğər, دؤر	Toplanmak için.	"	"	۱۰۶	6
		Dodurğa, دودورغا	Ülke almak ve hanlık yapmak	"	"	۱۰۷	7
		Yaparlı, ياپرلي	 ⁴⁹	"	"	۱۰۸	8
	YILDIZ-HAN OĞULLARI	Avşar, اوشر	Çevik ve vahşi hayvan avına hevesti.	Sağ Umaca	Tavşancıl	۱۰۹	9
		Kızık, قزىق ⁵⁰	Kuvvetli, yasadaki ciddi.	" " "	"	۱۱۰	10
		Beg-Dili, بيگ دلي	Büyükler gibi aziz.	" " "	"	۱۱۱	11
		Karkın, قارقين	Çok ve doyuran aş.	" " "	"	۱۱۲	12
ÜÇ - OKLAR	GÖK-HAN OĞULLARI	Bayındır, بايندر	Daima nimetle dolu olan yer.	Sol karı yağrın	Sunkur	۱۱۳	13
		Beyene, بينه ⁵¹	İyi çalışır gayret gösterir.	" " "	"	۱۱۴	14
		Çavuldur, چاولدور	Şerefli, ünü yaygın.	" " "	"	۱۱۵	15
		Cebni, جبنى	Nerede yağı görürse hemen savaşır.	" " "	"	۱۱۶	16
	DAĞ-HAN OĞULLARI	Salur, سالور	Nereye varsa kılıç ve comağı iş görür.	Ucayla	Uc	۱۱۷	17
		Eymür, ايمور	Son derece iyi ve zengin.	"	"	۱۱۸	18
		Ala-Yuntlı, الايوتلى	Hayvanları iyi.	"	"	۱۱۹	19
		Üregir, اورگر	Daima iyi iş ve düzen kurucu.	"	"	۱۲۰	20
	DENİZ-HAN OĞULLARI	Yigdir, يگدیر ⁵²	İyilik, büyüklük, yiğillik.	Asığlı	Çakır	۱۲۱	21
		Bügdüz, بگدیز	Herkesi tevazu gösterir ve hizmet eder.	"	"	۱۲۲	22
		Yıva, يوا	Derecesi hepsinden üstün.	"	"	۱۲۳	23
		Kınık, قينق	Nerede olsa azizdir.	"	"	۱۲۴ ⁵³	24

Kaynak: (Sümer: 1972, 210)

Tablo 3: Yazıcıoğlu Ali'ye göre Oğuz boylarının listesi ve tamgaları

		Hanlar hanı sūnūğū baş ve uca buna kan derler					
		BOYUN ADI	ANLAMI	SŪNŪK	KUŞ	DAMGASI	
BOZ-OK KAVİMLERİ Kİ SAĞ KOLDURURLAR	GÜN-HAN Oğlanları ki dükeli oğlanların ulusudur	Evvel, KAYI قايي	Yani muhkem.	Sağ karı yağrın	Şahin		1
		Duvum, BAYAT بايات	Yani devletlu ve nimetlu.	" " "	"	↑	2
		Sevvum, ALKA-EVLI الله اوي	Yani her yere yürürler, muvafakat ederler.	" " "	"	U	3
		Çehârûm, KARA-EVLU قرا اولو	Yani evleri kara.	" " "	"	I	4
	AY-HAN Oğlanları ki ikinci oğuldur	Evvel, YAZIR يازر	Yani çok vilâyet anuñ ola.	Aşuklu umaca	Kartal	X	5
		Duvum, DÖGER دوگر	Yani derilmemişun bir yire geleler.	" " "	"	^	6
		Sevvum, DÖDURĞA دودغا	Yani milk dutmak ve yasamak.	" " "	"	^	7
		Çehârûm, YAPARLI ياپرلي	55	" " "	"	TT	8
	YILDIZ-HAN Oğlanları ki üçüncü oğuldur	Evvel, AVŞAR آوشار	Yani cüstü çatak ve ava ve canavara ve kuşa hereslu.	Sağ umaca ve adlu	Tarşancıl	X	9
		Duvum, KIZIK قيزيق	Yani kuvretlu ve yasakda ciddu cehd edici.	" " "	"	J	10
		Sevvum, BEGDİLİ بيلگدلي	Yani boğler sileü azıduru.	" " "	"	Y	11
		Çehârûm, KARKIN قارقين	Yani ulu aş ve doyurucu.	" " "	"	VI	12
ÜÇ-OK KAVİMLERİ Kİ SOL KOLDURUR	GÖK-HAN Oğlanları ki dördüncü oğuldur	Evvel, BAYINDUR بايندر	Yani hemise bay ve nimetlu ol.	Sol karı yağrın	Şunkur	W	13
		Duvum, BİÇENE بيمينه	Yani eyu dūrüşici.	" " "	"	↑	14
		Sevvum, ÇAVINDIR چاوندیر	Yani namuslu ve ırak çarlu	" " "	"	W	15
		Çehârûm, ÇEBNİ چبنی	Yani kandeki yağı göre derhal savaşur ve çapar.	" " "	"	T	16
	DAK (Doğ)-Han Oğlanları ki beşinci oğuldur	Evvel, SALUR سالور	Yani sal ur yani kandeki inipin kılıç ve somakın rıvan olsun.	Ucayla adlu	Uc Kuş	↑	17
		Duvum, EYMÜR ایغور	Yani hadsiz eyu bay ol.	" " "	" "	Y	18
		Sevvum, ALAYUNDLU الاوندلو	Yani kısırakları ala ve eyu atlu.	" " "	" "	T	19
		Çehârûm, ÜREGİR اواگیر	Yani hemise eyluk ve ihsan edici.	" " "	" "		20
	DENİZ-HAN Oğlanları ki altıncı oğuldur	Evvel, İĞDİR ایدر	Yani eyluk ve uhuluk ve bahadur-luk.	Aşuklu ve kıç	Çakır	±	21
		Duvum, BÜĞDÜZ بوجدز	Yani dükeline tevazu ve kulluk ve hizmet ider.	" " "	"	U	22
		Sevvum, YIVA یوا	Yani mertebesi dükelinden üstün ola.	" " "	"	W	23
		Çehârûm, KINIK قينق	Yani dükelinden her yirde bunlar aziz ola.	" " "	"	W	24

(Sümer, 1972: 210)

1.1.4.Oğuz Boylarının Tamgaları, Ongunları ve Ülüşleri

Oğuzları meydana getiren boyları ilk kez bizlere nakleden Kaşgarlı Mahmut, eserinde bu boyların isimlerinin yanında, isimlerin manalarını ve boya ait olduğunu söylediği tamgalarını da vermiştir (Atalay, 1985: 33). Reşîdüddîn ve Yazıcıoğlu ise bu boyların isim ve tamgaları yanında koyunun etinden hangi payı alacakları ve ongunları hakkında bilgi vermektedir. Tamga kelimesinin anlamı genel sözlük taramasında “nişan-alamet-işaret” olarak sunulmaktadır.³ Öyle ki Oğuzların 24 boydan oluştuğu ve hayvancılığın son derece mühim olduğu Orta Asya bozkırında bu boylara ait hayvanları birbirinden ayırabilmek için onlara bu işaretleri vurmaları gerekirdi. Bu sebeple de bizlere nakledilen boylara ait tamgaların, hayvanlarının birbirleri ile karışması halinde ayırabilmek üzere, işlevsellik bakımından ortaya çıkmış ve çok eskilere dayandığı kanaatini oluşturabilir. Bununla ilgili Reşîdüddîn eserinde Oğuz’un oğlu Kün Han’ın boylara hitaben; “Siz altı oğulun dörderden yirmi dört tane evladı var. Bunun çaresi her birinin rütbesi, mesleği, adı ve lakabı kararlaşınsın. Her birinin bir nişanı ve tamgası olsun, böyle bilinip tanınsınlar ve hiç birinin diğeriyle bir çekişmesi olmasın.” dediğini aktarır (Togan, 1982: 43). Kün Han’ın söylediği bu sözden de anlaşılacağı üzere tamgalar karışıklığı önlemek ve nizamı sağlamak üzere boylara verilmiştir.

Reşîdüddîn’in boylara ait tablosunda her boyun bir de ongunu olduğu görülmektedir. 24 boyun her dördü kardeş için bir ongun belirlenmiştir. Bunlar şahin, kartal, sungur, tavşancıl, uç ve çakır kuşudur. Ongunlara dikkatli bakıldığında ise etleri yenmeyen ve avcı kuşlardan oluştukları fark edilir.⁴ Ongun kelimesinin genel tarama sözlüğünde kutlu- uğurlu anlamına geldiği görülmektedir.⁵ Ayrıca bir başka anlam olarak ilkel toplumlarda topluluğun kendisinden türediği sayılan hayvan-ağaç vb doğal nesne, totem anlamı da olduğu belirtilmektedir. Ancak burada Oğuz boylarına ait verilen ongunların bir totem yahut kendilerinden türediğine dair bir işaret ya da belirti yoktur. Şu halde bu ongunların boyların bugünkü anlamı ile ifade edecek olursa uğurlarını göstermektedir.

Oğuzların boy teşkilatını gösteren eserlerde dikkatimizi çeken bir diğer unsur da, boyların, düzenlenen toylarda hayvanın etinden neresini yiyeceklerinin belirlenmiş olmasıdır. Düzenlenen bir toyda hangi boyun ülüşünün ne olacağı da belirlenmiş bulunmaktadır. Bu durum boylar arasında daha önce de belirttiğimiz siyasi bir üstünlük ya da itibar olduğunu da gösterir mahiyettedir. Reşîdüddîn eserinde bu durum için et parçasını ifadesini kullanmakta

³ <https://sozluk.gov.tr/> Tarama Sözlüğü- Tamga.

⁴ Reşîdüddîn ayrıca eserinde bu ongunların kutlu sayıldığını, etlerinin yenmediğini ve incitilmediğini belirtir (Gündüz,2015: 304).

⁵ <https://sozluk.gov.tr/> Güncel Türkçe Sözlük- Ongun.

iken Yazıcıoğlu bu paya sünük demiştir (Sümer, 1972: 235). Ülüş kelime anlamı itibarıyla da kesilen hayvanın etinden alınan pay demektir. Reşîdüddîn eserinde bu olayı şu şekilde açıklamaktadır.

Bir toy yapılacağı zaman iki tane at kesin. At on iki parçaya ayrılabilirdiğinden bir atı bozoklara diğerini de Üçoklara verin. Boyuna yakın bir arka kemiği, arkaya yakın olan sırt omurgası ve bir sağ sol padişahın ve milletin büyüğünün hissesidir. Diğer parçalar ise her boya ve Oğuzun oğullarına has ülüş olarak verilsin. Ta ki hiç kimsenin başkasının payını yemeye hakkı olmasın.

Cami-üt Teravîh'te anlatılan bu duruma göre yine boylar arasında nizamı sağlamak adına töresel bir kanun konmuştur (Togan, 1982: 46).

1.2.ÇEPNİLERİN ETNİK KÖKENİ

1.2.1. Eski Eserlerde Çepni Sözcüğü

Oğuzları oluşturan 24 boydan biri olan Çepnileri ilk kez XI. yüzyılda yazılmış olan *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te görmekteyiz. Kaşgarlı Mahmut, bu eserinde Türklerin 20 kavimden oluştuklarını ve bu kavimlerden oluşan boylarında çok sayıda olduğunu anlatmak için bu kolların sayısının yalnız Allah tarafından bilinebileceğini ifade etmiştir (Atalay, 1985: 33). Kaşgarlı Mahmut eserinde Oğuzları 22 boy olarak tanıtmıştır. Bu 22 boyun liderlerinin atalarının adlarını ve boylara ait olan tamgaları göstermiştir. Kaşgarlı'nın eserinde bu boyların adlarının ne anlama geldikleri, ongunları yahut ülüşlerine dair başkaca bilgi yoktur.

Oğuz boylarını ve hâsılı Çepnileri izah eden bir başka eser ise Reşîdüddîn 'in *Cami-üt Teravîh* adlı eseridir. Reşîdüddîn eserinde Oğuzları 24 boy olarak tanıtmıştır. Bu esere göre Çepniler Oğuzun üçok koluna mensup, altı oğlundan biri olan Gök-Han'ın çocuklarıdır. Gök-Han'ın diğer oğulları ise Bayındır, Peçenek ve Çavundur'dur. Gök-Han'ın oğlu Çepni'den Çepniler, diğer kardeşlerden de yukarıda saydığımız boylar türemiştir. Reşîdüddîn eserinde Kaşgarlı'nınkinden olduğu gibi Çepnilerin tamgalarını göstermektedir. Bundan fazla olarak *Cami-üt Teravîh*'te Çepnilerin ongunu olan sungur kuşu ve düzenlenen toyda Çepni'nin koyunun hangi parçasını yiyeceği yani ülüşü de gösterilmiştir. Ülüşler düzenlenen toylarda boylar arasındaki siyasi itibarı da simgelediklerinden, Çepnilerin ülüşlerinden hareketle Oğuz boyları içerisinde itibar olarak nerede bulundukları tahmininde bulunulabilir. Buna göre

Çepniler hayvanın “sol karı yağrın” yani sol kürek kemiğinin olduğu kısmı ülüş olarak aldıkları belirtilmiştir. Oğuzlar arasında en itibarlı boylardan olan Kayı boyunun ülüşünün de “sol karı yağrın” olduğu dikkate alındığında Çepnilere verilen payın oldukça değerli olduğu ve Çepnilerin Oğuz boyları arasında oldukça itibarlı olduklarını göstermektedir (Sümer, 1992: 8). Reşîdüddîn eserinde Çepnilerin ongununu da sungur kuşu olarak vermektedir. Sungur doğan cinsinin geniş gövdeli ve en iri avcı kuşudur. Çepnilerle birlikte Gök Han’ın oğlu olan diğer kardeş boyların da ongunu sungur olarak belirtilmiştir. Türklerde bu kuşun adının isim olarak kullanıldığı görülmüştür. Ak Sungur – Kara Sungur gibi (Sümer, 1992: 9). Ayrıca günümüzde dahi kuşun bu özelliklerine ithafen TAİ (Türk Havacılık ve Uzay Sanayi) tarafından 2019 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri için üretilen insansız hava aracına da Aksungur adı verilmiştir⁶. *Cami-üt Teravîh*’te boy adlarının anlamlarına dair de açıklamalara yer verilmiştir. Kaşgarlı Mahmut *Dîvânu Lugâti’t-Türk*’te boyların isimlerinin anlamlarına dair herhangi bir bilgiye yer vermemiştir. Bu bakımdan Reşîdüddîn’in eseri boyların isimlerinin manalarına dair yazılmış ilk eserdir. Reşîdüddîn, Çepni boyunun adının anlamını “yağı olan her yerde durmayıp savaşan” olarak açıklamıştır (Togan, 1982: 46).

Kaşgarlı ve Reşîdüddîn ‘den başka XIV. yüzyılda Endülüs’lü âlim Ebu Hayyan tarafından Mısır’da yazılan *Kitabü'l-İdrak li-Lisani'l-Etrak* adlı Türkçe üzerine yazdığı eserde de Çepnilerden bahsetmektedir (Sümer, 1972: 514). Oğuzları yalnızca iki boy olarak tanıtan Hayyan, bu boyların Kınık ve Çepni olduğunu söylemiştir. 1312 yılında yazılan bu eserde Selçuklu Devleti’ni kuran hanedanın Kınık boyuna mensup olması hasebiyle Mısır’da tanınıyor olması doğal karşılanabilir. Ancak Çepnilerin de bu eserde yer almaları, adlarını Mısır’a kadar duyurarak önemli işler ve görevler yaptıklarının göstergesidir. Mısır’da yazılan eserde yalnızca Kınık ve Çepni boylarının zikredilmesi ve diğer Oğuz boylarından bahsedilmemesi Çepnilerin Orta Çağ İslam coğrafyasında son derece etkin olduklarını göstermektedir.

Yukarıda sayılan eserlerden başka Yazıcıoğlu Ali’nin XV. yüzyılda yazdığı *Târîh-i Âl-i Selçûk* adlı eserde de Çepnilerden bahsedilmektedir. Yazıcıoğlu’nun aktarımında Reşîdüddîn’in eserindeki gibi boyların isimleri, tamgaları, ongunları, ülüşleri ve boy adlarının manalarına yer verilmiştir. Reşîdüddîn’den farklı olarak Yazıcıoğlu Çepni adının anlamında “yani kandaki yağı göre derhal savaşır ve çapar”olarak açıklamıştır (Gündüz, 2015: 304).

Ebulgazi Bahadır Han’ın 1660 yılında tamamladığı *Şecerei Terakime* (Türkmenlerin Soyağacı) adlı eserde de Çepniler bahadır yani kahraman olarak bahsedilmektedir (Ercilasun,

⁶ (<https://www.tusas.com/urunler/iha/yuksek-faydali-yuk-kapasitesi/aksungur>)

2008: 12). Buna ilave olarak Kâtip Çelebi'nin yine 17. yüzyılda yazdığı *Cihannüma*'sında Karadeniz'de yaşayan Çepnilere değinilirken Mehmet Neşri'nin *Kitab-ı Cihannüma*'sında “Evladı Oğuzhan ve ensab-ı oğuz han beyanundadır” başlıklı kısmında Oğuz'un dördüncü oğlu Gök Han'ın çocukları arasında Çebni olarak zikredilmektedir⁷(Pekin, 2011: 54).

1.2.2. Çepni Kelimesinin Anlamı

Çepni sözcüğü ilk kez büyük Türk âlimi Kaşgarlı Mahmut'un XI. yüzyılda kaleme aldığı *Dîvânu Lugâti't-Türk* eserinde karşımıza çıkmaktadır. Kaşgarlı bu eserinde Oğuzların 22 boydan oluştuğunu söylemektedir. Bu 22 Oğuz boyu arasında Çepnileri ise 21. sırada göstermiştir. Kaşgarlı Mahmut'un Çepnilerin tamgaları ile ilgili bilgiye yer verse de kelimenin manasının ne olduğunu açıklamamıştır. Reşîdüddîn ise bu konuda daha çok bilgi vermektedir. *Cami't Teravih*'te Çepnileri “Yağı olan her yerde durmayıp savaşıp “olarak tanımlamıştır. Boylara verilen isimlerin yaptıkları işler yahut özelliklerine göre verilmiş olması ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Bu konuda İbrahim Kafesoğlu detaylı olarak şu bilgileri vermektedir (Kafesoğlu, 1998: 134).

Eski Türk boylarının adları boyun siyasi ve hususi özelliklerini ortaya koymaktadır. Bu adlar şöyle sınıflandırılmıştır.

- a) Askeri teşkilat ve unvanlarla ilgili olanlar (Çor, Yula, Kapan, Külbey, Yabaku, Yeney, Çepni, Taryan, İğdir, Buku, Tarduş vb.).
- b) Askeri siyasi hadiselerin tesirinde meydana gelenler (Hazar, Kazar, Uygur, Sabar, Kabar, Kesi, Bulgar vb.).
- c) Büyük, şöhretli, zengin manalarında olanlar (Bayındır, Bayat, Çavuldur, Tabgaç vb.).
- ç) Adam veya insan manasını verenler (Hun, Ağaçeri, Kumeri, Mogerî=Magyeri=Magyar vb.).
- d) Hal ve tavır ya da hava hadisesini bildirenler (Argu, Argın, Çuvaş, Karluk, Boran, Kürt vb.).
- e) Kuvvet, sağlamlık, cesaret ve fazilet ifade edenler (Türk, Kayı, Kangar, Karan, Gyormati, Ertim=Erdem, Kınık vb.).
- f) Boylar birliğine katılanların sayılarına göre adlandırmalar (On-ok, Dokuz- oğuz, On – uygur, Üç-karluk, Utur-gur =30 oğur vb.).

Çepni kelimesi bir başka kaynağa göre Kırgızca “çep” (kalkan), Türkçe ise “çeper”(set-duvar) sözcükleri ile ilişkilidir. Yine aynı kaynağa göre Çepni kelimesi “sınır koruyucu birlik”

⁷ Neşri, 24 oğuz boyunun adlarını verdikten sonra şu ifadeleri kullanmaktadır.

Ve bu cemi'-i etrâk-i müvehhidin ki el'an Bilâd-i Türkistân'da ve Mâverâünnehir'de ve Horasan'da ve Fars'da ve Irak'da ve Azerbeycan'da ve Diyarbekir'de ve Ermeniyeye'de ve Rum'da ve Şam'da ve Misir'da ve Mağrib'de sâkin olurlar, ebnâ-i Oğuz'un bu yigirmi dört evlâdının zürriyetindendir ve dahi Oğuz'la Bilâd-i Türkistan'a kaçan ebnâ-i a'maminun neslindendir (Gündüz, 2015: 380).

anlamına gelmektedir. Çepni sözcüğünün eski Türkçede küçük grup ve sürü anlamına gelen “çep” yahut “çöp” sözcüklerinden türetildiği öne sürülmüştür (Kaçar, 2010: 25).

Farsçada ise “çep” kökü aksi, asabi, ters, karşıt görüşlü olan, sol görüşlü olan anlamında kullanılmaktadır. Kürtçede ise Çepni sözcüğü ayrılan manasına gelmektedir⁸. Çepni sözcüğünün kökü ise kaynaklarda anlama en uygun olarak “çap”tır. Çap kökünün manası Kaşgarlı’nın sözlüğüne göre “vurmak” demektir. Türk Dil Kurumu’na göre ise çapmak fiilinin eskimiş manası “akın etmek-koşmak”olarak verilmiştir. Verilen ayrıntılı bilgiler ışığında Çepni sözcüğünün kökü ve manası ile ilgili kesin bir bilgiye sahip olmamakla birlikte Orta Çağ’da Çepnilerin Anadolu’da gösterdikleri başarılar göz önüne alındığında bu adlandırmanın boyun savaşı özelliğine atfen yapıldığı söylenebilir. Ayrıca başka bir eserde Çepniler, savaşçılıklarının yanı sıra Oğuz boyları arasında sosyal davranış, kültür ve fiziki olarak en seçkinler olarak nitelendirilmişlerdir (Kaçar, 2010: 20).

1.2.3.Çepnilerin Ongunu Sungur Kuşu

İlk kez Reşîdüddîn’in eserinde karşımıza çıkan boylara ait ongunlar, Türklerin Orta Asya bozkır kültüründe hayvanlarla olan münasebetlerinin ne denli ileri olduğunu da ortaya koymaktadır. Sibiryâ dağlarından avcı olarak başlayarak İslamiyet’i kabul etmelerine kadar geçen göç süreci içerisinde, hayvanlar Türkler için son derece önem arz etmektedir. Öyle ki hayvanlar destanlarda mitolojik birer figüre yahut günlük yaşamda zamanı ölçebilecekleri bir ölçeğe dahi tema olabilmektedir (Özden, 2020: 3). Türkler için bazen yol gösterici bir rehber olan kurt, Türklerin atasözlerine işlemiş ve hayatlarındaki en değerli üç şeyi anlatırken bahsedilen at, gücü ve büyüklüğü ifade eden ve Oğuz kelimesinin dahi, güç simgesi olan “öküz”den evrildiğini iddia eden bir görüşe kadar hayvanlar vazgeçilmez ve hayatın içinden unsurlar olmuşlardır. Oğuz boylarına atfedilen ongunlarda bu geleneğin bir yansıması olarak avcı kuşlar arasından seçilmişlerdir. Her bir Oğuz oğluna ait olmak üzere 6 farklı avcı kuş 24 Oğuz boyunun sembolleri olmuşlardır.

Cami-üt teravîh’te Çepnilere ait ongunun sungur kuşu olarak bildirilmiştir. Sungur (veya sunkur)’un doğan cinsi yırtıcı kuşların en iri ve büyük olduğunu daha önce belirtmiştik. Kaşgarlı Mahmut’un Oğuz boylarının ongunlarına yer vermemesi, hatta ongun kelimesinin eserinde hiç geçmemiş olması, ongunların İslamiyet öncesinden kalan bir kavram olduğunu

düşündürmektedir. Faruk Sümer'e göre ise Kaşgarlı Mahmut'un Oğuzları tanıttığı dönemde boylara ait böyle bir atıf olup olmadığı şüphelidir (Sümer, 1992: 9). Ancak Orta Çağ'da Oğuzlardan birçok kişiye Çepnilerin ongunlarına ait adın verilmesi, Çepnilerin kendilerine atfedilen bu sığata ve ada sahip çıktıklarını ve onu benimsediklerini göstermektedir.

1.2.4.Çepni, Çetmi, Çetni, Çitme, Çipni vb Adları

Çepnilerin 24 Oğuz boyundan biri oldukları ve adlarını da buradan aldıkları aşikârdır. Ancak Anadolu'da gerek yerleşim yeri adı olarak gerekse hitap bakımından Çepnilere Çepni dendiği gibi çetmi, çetni vb. gibi isimler de verilmektedir. Bir boya ait topluluğa yahut köylere boyun ismine benzer olmak kaydıyla farklı adlar verilmiş olması araştırmacılara bu konu üzerinde fikir üretme zorunluluğu doğurmuştur. Nitekim Çepni'den Çetmi oluşumu yıllar içinde meydana gelen söylemsel farklılaşma olarak gören fikirler ortaya atılmıştır. Bu fikri desteklemek adına Çepni kelimesinin zamanla çingene kelimesi ile de karıştırıldığı ve Çepnilerin bundan yıllar boyu rahatsızlık duydukları belirtilmiştir (Kaya, 2016: 28). Buna benzer olarak Abdulkadir İnan Orta Karadeniz'e yaptığı gezilerde Çipni isimli bir köyden bahsetmekte ve bu köyün Oğuzların bir boyu olan Çepnilerden oluştuğunu aktarmaktadır (Eröz, 1977: 21). Asırlardır kimliklerini ve kültürleri korumakta ısrarcı olan Çepniler için yerleşim adlarının söylem farklılıkları sonucu değişmesi olası görünmese de buna ilişkin elimizde çok sayıda örnek vardır. 15. ve 16. yüzyıl vesikaları incelendiğinde Anadolu'nun pek çok farklı noktasında Çepni köylerinin farklı söylemlerle yazıldığını görmekteyiz (Umaç, 2011: 28). Osmanlılar döneminde tutulan defterlere bakıldığında Çepnilere ait yerleşimlerin farklı isimlerle kaydedildiği görülmektedir. Örneğin araştırmamıza konu olan Beyşehir - Çetmi köyünün de yer aldığı 1530 yılına ait *Muhaseb-i Vilayeti Karaman ve Rum* defteri incelendiğinde köyün adının "Çepre" olarak yazıldığı görülmektedir (BDAGM, 1996: 89). Başka bir eserde ise 16. yüzyılda Beyşehir'in Kaşaklı nahiyesinde köyün adı Çetni olarak kaydedilmiştir (Erdoğan, 1989: 74). Çepnilere ait köylere farklı adlar verilmesindeki bir başka bakış açısı da Çepnilerin Orta Çağ'da başlamak üzere günümüze değin gelen mezhep farklılıklarının olmasıdır. Yaşadıkları coğrafya bakımından aralarında yüzlerce kilometre bulunmasına rağmen birçok kültürel özellikleri benzerlik gösteren aynı boya dâhil Çepni yerleşimleri, inanç bakımından farklı mezheplere dâhil olabilmektedir. Karadeniz'de yaşayan Çepni toplulukları sünni iken Batı Anadolu'da İzmir ve Balıkesir'de yaşayan Çepniler Alevi oldukları ve bu sebeple özellikle Batı Anadolu'daki Çepni köylerine bu farklılıklarından dolayı Çetmi denildiği aktarılmaktadır (Eröz, 1977: 17). Bu mezhep farklılıklarından dolayı Anadolu'da halk arasında önceleri Çepni kelimesinin bir boyu ifade ederken artık bir inancı

ifade etmekte kullanıldığı da ortaya atılmıştır (Kılıç, 2010: 3). Bu kapsamda Çepni adının zamanla Alevilikle bir tutularak değiştiği ve Çetmi haline geldiği ifade edilmektedir. Başka bir eserde ise Çepnilerin yaşadıkları topluluğun sayısı yahut büyüklüklerine göre ad aldıkları iddia edilmektedir. Buna göre Çepni ailelerinin kalabalık olmamaları ve farklı boya yahut ırka mensup insanlarla aynı yerleşimi paylaşmaları gerektiğinde kendi boylarına ait adları kullanmadıkları ancak hepsi Çepnilerden oluşan topluluğun yaşadığı yeri, özellikle belirtmek istercesine Çepni ya da Çetmi adını verdiği belirtilmektedir (Umaç, 2012: 5).

Yukarıda bahsedilen tüm hususlar Çepnilerin Anadolu'daki yerleşimlerine farklı adlar verilmesinde etkili olmuş olabilir. Tüm bunları destekleyen örnekler mevcuttur. Bu konuyla ilgili olarak Çepni – Çetmi farklılaşmasının ayrıntıları ileriki bölümlerde aktarılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇEPNİLERİN ANADOLUYA GELİŞİ VE YERLEŞİMLERİ

2.1.Malazgirt Öncesi Çepniler

2.1.1.Orta Asya ve Kafkaslarda Çepniler

Çepnilere ait ilk veriler, onları Oğuz boyları arasında olarak tanıtan Kaşgarlı Mahmut'un eserinde yer almaktadır. Bugünkü Türkistan ve Kuzey Afganistan bölgesinde yaşayan bu Oğuz boyu hayvancılık ve elbette savaşçı kişiliklerinden ötürü yağmalar ile geçinmekteydi (Gündüz, 2015:21). Ata binmekte çok maharetli olmaları, ganimet ve yağmaya meyilli olmaları ve göçebe⁹ bozkır kültürüne çok iyi uyum sağlamış olmaları hasebiyle

⁹ Göçebelik kavramı üzerine yapılan araştırmalarda son yıllarda farklı bakış açıları öne sürülmüştür. Yapılan araştırmalardan birinde Türk tarihinde göç hareketleri incelendiğinde, yerleşik hayata geçmeden evvel göçebe yahut konargöçer bir yaşam tarzına sahip oldukları belirtilmektedir (Zafer, 2018: 106). Bir başka araştırmada ise göçebeliliğin Eski Yunan filozofu Eflatun'un öne sürdüğü ilkel çoban topluluğu olan ve medeniyete ancak tarım hayatı ile geçen insanlar olduğu fikrinin 20. Asırda halen kullanılıyor olması eleştirilmekte ve ilkel avcı toplayıcı kabilelerle göçebeliliğin bir tutulmasının yanlış olduğu ifade edilmektedir. Yine aynı eserde göçebelilik, bir topluluğun, bir toplumsal kümenin yasamlarını ve soylarını sürdürebilmek için düzenli aralıklarla yer değiştirme geleneği ya da alışkanlığı olarak tanımlanmaktadır. Bu esere göre göçebelikte insanların ve hayvanların iklime bağlı olarak ovaya inme ve dağa çıkma içgüdüsüne uyması yani hayvanın doğal yaşantısına uyması söz konusudur (Büyükcın, 2012: 566). Göç ve göçebelik üzerinde yapılan başka bir araştırmada ise ilk çağlardan beri hayvancılıkla geçinen insan topluluklarının hayvanlarının ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına göç ettikleri ve bu göçlerin sürekli ve kalıcı olabileceği gibi, bozkır kültüründe yaylak ve kışlaklar arasında gerçekleşen göçler şeklinde de olabileceği ifade edilmektedir. Özellikle Hunlar ve Göktürkler döneminde Türklerin geçimlerini hayvancılıkla sağladıkları ve bu yüzden de farklı coğrafyalara hayvanlarına yeşil otlaklar bulmak adına göçtükleri belirtilen eserde, göçebelerin kendi emeklerinin bulunmadığı otlarlarda hayvanlarını besledikleri ve bu yüzden de göçlerini hayvan ihtiyaçları ve meralar odaklı gerçekleştirildikleri belirtilmektedir. Ancak Türk tipi göç faaliyetlerine bakıldığında durumun yukarıda bahsedilen gibi olmadığı çünkü Türklerde meraların ücretli olduğu ve bu ücretin vergi olarak tahsil edildiği dolayısıyla Türk tipi göçün ancak hayvanların ihtiyaçlarını karşılamak adına belli dönemlerde yaylaya çıkmak olarak tanımlanabileceği iddia edilmektedir (Bulut, 2021: 1673-1674). Litaratüre göre göç, göçebe, göçer, konargöçer kelimelerinin anlamını araştıran bir başka eserde ise Türkiye Türkçesinde göç kelimesinde türetilmiş üç farklı kelime olduğu ifade edilerek, bunlardan birinci olarak göçmen kelimesinin kendi ülkesinden ayrılarak başka ülkeye giden muhacir anlamında olduğu belirtilmektedir. İkinci olarak göçebe kelimesi ise değişik şartlara bağlı olarak belli bir yöre içinde çadır, hayvan ve öteki araçlarla yer değiştiren, yerleşik olmayan (kişi ve ya topluluk), göçer şeklinde tanımlanmıştır. Göç ile ilgili türetilen üçüncü kelime olan göçer kelimesi ise eserde, gezer, bir yerde durmaz, göçebe olarak tanımlanmış ve eserde kullanılan güncel Türkçe sözlüğe göre göçebe kelimesi ile aynı anlama geldiği ifade edilmiştir (Yılmaz ve Telci, 2010: 15,16). Yusuf Halaçoğlu ise göçebelik ve konargöçerlik meselesi üzerine Türklerin Anadolu'ya geldikten sonra dahi göçebelerden farklı olarak kışlaklarında bir nevi küçük çapta ziraatle uğraşmalarından dolayı konargöçer olarak adlandırıldıklarını ifade etmektedir (Halaçoğlu, 2009: XVI). Bunlara ek olarak yürükler üzerine araştırmalar yapan Mehmet ERÖZ ise eserinde göçebeliliği tabii, coğrafi, İktisadî şartların icbarile meydana gelen bir yaşayış şekli değil bir dünya görüşü, maşerî duygu, töre meselesi olarak tanımlamaktadır. Öyle ki bu göçebe töresini yüceltmek adına eserinde şu ifadeleri kullanmaktadır.

“İmparatorluklar yıkan, İmparatorluklar kuran İskitler, Hunlar, Peçenekler, Oğuzlar gibi Göçebe Türk ulus ve boylarının bu maşerî şuuru, Örf ve âdetlerden ibaret, yazılı olmayan hukukî müeyyideleri meydana getirmiştir:

Türkmenler yerleşik olarak bulunan şehirlilerle uzun bir süre anlaşamamıştır. İbni Haldun bununla ilgili “Şiddet ve kuvvet bunlar için yaradılış olmuştur.” demektedir (Gündüz, 2015:128). Selçuklu Devleti’nin kurulmasından kısa bir süre sonra devletin temelini teşkil eden bu Türkmenler yukarıda bahsedilen sebepler ve göçebe kültürün getirdiği ele avuca sığmazlık ve itaatsizlik gibi nedenlerle batıya doğru sürülmüşlerdir. Çepnilerin de bu batıya göç ettirilme hareketinin bir parçası olduğu söylenebilir. Zira isimlerinin anlamına bakılacak olursa Selçukluların bu kararı almasına neden olan boyların başında Çepni olduğu tahmin edilebilir.

Müslümanlığın Horasan topraklarında yayılmaya başlamasından sonra daha önce Anadolu önlerinden öteye gidememiş İslam orduları içinde yeni ve hızlı savaşçılar gözde haline gelmiştir. Orta Doğu’da yerleşik olarak yaşayan Haçlılarla mücadele etmek isteyen İslam orduları oldukça fazla insan kaynağına ihtiyaç duymaktaydı. Ayrıca Orta Çağ’da artık savaşların yalnızca ordular arasında meydanlarda çarpışma olarak yapılmadığını söyleyebiliriz. Düşman tarafının ekonomik ve lojistik bağlantılarına akınlar yaparak yıpratmak da savaşın bir parçası haline gelmişti. Tam da bu noktada Türkmenlerin öteden beri başarı sağladıkları ve hatta en maharetli oldukları işleri bu olduğundan Müslüman coğrafyasına göç ettirildikleri söylenebilir. Çepnilerin de akıncı ve savaşçı bir boy olduğu düşünüldüğünde Müslüman ordularında sıklıkla yer aldıkları tahmin edilebilir.

Çepni boyunun Türkistan üzerinden önce İran’a ardından da Anadolu’ya geldiklerini aktaran Hanefi Bostan, Şakir Şevket’in *Trabzon Tarihi* adlı eserinde yüz bin kişilik bir Çepni topluluğunun önce Giresun-Tirebolu-Vakfikebir taraflarına yerleştiğini ardından bazılarının da batıya doğru göçe devam ederek Kocaeli, Balıkesir ve İzmir’e yerleştiklerini söylediğini aktarmaktadır (Bostan, 2002: 9).

2.1.2.Doğu Avrupa’da Çepniler

İslamiyetin Orta Asya’da yayılmaya başladığı yıllarda özellikle Abbasilerin Arap milliyetçiliği üzerinden yürüttükleri din algısına tepki olarak doğan Hürremi ve Babeki tarikatını oluşturanların Çepni olduğu öne sürülmüştür (Bostan, 2002: 9). Hürremilerin başı olan Babek’in MS. 838 yılında öldürülmesinden sonra Hürremilerin Erzurum üzerinden Bizansa geçerek günümüz Bulgaristan sınırlarında yer alan Rodop Dağları’na yerleştikleri iddia

Türk Töresi. Bu töre de kudretli bir göçebe iktisadiyatını devam ettirmiş, cihangir fatihler, atlı göçebeleri yaratmıştır.” (Eröz, 1991: 71-79).

Tüm bu bakış açıları değerlendirildiğinde göçebelik kelimesinin önceleri eski Türkler için genel olarak kullanılan bir tabir olduğu ancak bunun günümüz araştırmacıları tarafından pek kabul görmediği ve bunun yerine konargöçer yahut göçer kelimelerinin kullanılması gerektiğini savundukları görülmektedir. Konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için yukarıda bahsedilen eserlere başvurunuz.

edilmektedir (Bostan, 2002: 18). Bir başka eserde bu durumla ilgili Bizans Devleti'nin Slavların ve Latinlerin Batı Trakya'da ve Rodop ile Makedonya eyaletlerinde hâkimiyet kurmalarını önlemek için Orta Asya'dan göç etmekte olan Çepnilere tavizler vererek onlara davetkâr davrandığı ve Çepnileri bu bölgede iskân ettiği ifade edilmektedir (Mert, 2007: 6).

Rodop Dağları'nda Çepni varlığına ilişkin eserlerde yer alan Bulgaristan'daki Çepni bölgesi bu iddiayı desteklemektedir. Başka bir eserde ise Bulgar ilkokullarında okutulan tarih dersi kitabında yer alan bir ifade vurgulanarak, bölgeye Çepni denildiği ve burada yaşayan insanların Köprülü Mehmet Paşa eliyle zorla İslamlaştırıldığı (buradaki İslamlaştırmak aynı zamanda Türkleştirmek anlamındadır), oysa bu bölgede yaşayanların Bulgar oldukları yazdığı anlatılmaktadır (Gültekin, 2017:31). Başka bir kaynakta ise Rodop Dağları'nda yaşayan Çepnilerin dillerini koruyamayıp asimile olduklarını, buna rağmen dinlerini korudukları için Pomak adı verilen ve Slavca konuşmasına rağmen Müslüman olan yeni bir etnik grup ortaya çıktığı ifade edilmektedir (İnce, 2018: 3).

2.2.Malazgirt Zaferi Sonrası Çepniler

Selçuklu Devleti'nin Horasan'da Oğuzlar tarafından kurulmasından sonra batıya doğru genişlemesi Oğuz boyları için de batıya göç anlamına gelmektedir. Zira şehir yaşamına uyum sağlama noktasında hala sorunlar yaşayan Oğuzların büyük bölümü kendi içlerinden hanedanların yönettiği devletlerine dahi başkaldırmakta sakınca görmemişlerdir. Bu başkaldırıların sebebi çoğunlukla sükûn halde şehirde oturmak, yağmaya çıkmamak, ganimet elde edememektir (Sümer, 1972: 120). Selçuklu Devleti'nin kurulmasından önce askerleri memnun etmek adına Nişabur şehrinin yağmalanması Selçuklu'yu oluşturan Oğuz boylarının yağmaya, ganimet elde etmeye meraklı olduklarını göstermektedir. Selçuklu Sultanı Alparslan'ın 1071 yılında Bizans ordularını yenerek Oğuz boylarının önünü açması, Anadolu'yu tam manasıyla bir Oğuz yuvası haline getirmiştir. Fethin ardından İran – Horasan – Türkistan bölgesinden Oğuzlar akın akın Anadolu'ya gelmeye başlamışlar, Faruk Sümer'in ifadesiyle Anadolu ve Horasan arasında bir göç kanalı oluşmuştur. XI. yüzyıldan itibaren başlayan bu göçler tek bir evrede gerçekleşmemiştir (Sümer, 1972: 230). Anadolu'ya göç eden Oğuzların ana yurttaki kalan akrabaları kısım kısım zamanla bu göçe devam etmişlerdir. Anadolu ile Horasan arasındaki bu göç yolu yüzyıllar boyu işlemiştir. Bu sayede Anadolu toprakları tamamen Oğuzlarla dolmuş ve harap ve viran haldeki Anadolu kasabalarına bu Oğuz boyları yerleştirilmiştir (Sümer, 1972: 13-14). Sümer'in *Oğuzlar* adlı eserinde fetih öncesi

Anadolu'nun durumu tasvir edilmekte ve bu bölgenin uzun savaşlar sonucu yıpranması, büyük ovalarının tahrip edilmesi, Akdeniz doğu-batı göç yollarının bu bölge üzerinde olması gibi sebeplerden ötürü bölgede insanların Balkanlara göç ettikleri ve Anadolu'da çok az insan kaldığı bilgileri verilmektedir (Sümer, 1972: XII). Malazgirt zaferi sonucu Bizans İmparatoru Mihail'in Pont'taki insanları eşyaları ile birlikte Balkanlara naklettirmesi bu fikri desteklemektedir (Pekin, 2011: 22). Böyle bir bölge fethedilince de doğudan gelen Oğuzlar Anadolu'ya baştanbaşa yerleşmişlerdir. Selçuklu'nun idaresi altında gerçekleşen bu göç rastgele yahut içgüdüsel gerçekleşen insani bir hareket olmaktan çok devlet tarafından yönlendirilen bir iskân stratejisi olarak görülmelidir (Köprülü, 2009: 71, 72). Moğol zulmünden kaçan Oğuzlara yeni yerleşim yerleri bulmak maksadıyla Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubat ordusunu Kilikya'ya göndermiştir (Kayhan, 2018: 1). Tüm bunlar Selçukluların Anadolu'yu yurt tutmalarının geçici bir serüven değil kalıcı bir plan olduğunu ve bu plan dâhilinde mensubu oldukları Oğuzların buraya yerleşmeleri için sistematik çabalar verdiklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca Anadolu'ya daha önceleri Bizans imparatorluğu tarafından çeşitli sebeplerle getirilen gayri müslim Türkler de soydaşları ile birleşerek bu plana dâhil olmuşlardır (Pekin, 2011: 10).

Çepnilerin büyük bir kısmı Anadolu'ya Malazgirt zaferi sonrası Selçuklular ile birlikte gelmiş, Anadolu'nun Türkleşmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Öyle ki Faruk Sümer bu konuda “Türkiye tarihinin yerli kaynaklarında adı ilk önce ortaya atılan boyu muhtemelen Çepnilerdir.” demektedir.¹⁰ Bu ifade ile Çepnilerin diğer boylar arasında kalabalık olmaları bakımından birinci sırada yer aldığı anlamını çıkaramayabiliriz. Zira yine Sümer Anadolu'da Oğuz iskânında birinci derecede Salur, Eymür ve Karkın boyunun rol oynadığını ifade etmiştir. Bu sözlerin devamında da Anadolu'da 12.-13.ve 14.yy'da var olan boylara ait yer adlarının sayısı ve konumları ifade edilmiştir.

¹⁰Çepnilerin Anadolu'daki yerleşimleri ve iskânları üzerine ayrıntılı çalışmalar yapan Faruk Sümer 'in bu sözü ise diğer araştırmacılar tarafından da kabul görmektedir.

Tablo 4: XII – XV. Yüzyıl arasında Anadolu’da Oğuz boylarına ait yerleşim yerleri

<i>Kayı</i>	: Sivas (8 yer adı), Kütahya (8), Kengiri-Çankırı- (7), Konya (6), Menteşe-Muğla bölgesi- (6), Bolu (6), Kastamonu (6), Hamid-İsparta ve Burdur bölgesi-(5), Amasya (4), Çorum (4), Ankara (4).
<i>Bayat</i>	: Konya (7), Hüdâvendigâr- Bursa bölgesi- (4), Kara-Hisar-ı Sahib -Afyon- (4), Karasi -Balıkesir- (4).
<i>Kara-Evli</i>	: Bolu (4), Kastamonu (2), Sivas -Tokat- (2).
<i>Yazır</i>	: Hamid (5).
<i>Dodurga</i>	: Bolu (7), Kastamonu (5).
<i>Auşar</i> (Afşar)	: Bolu (17), Kastamonu (9), Konya (9), Kütahya (5), Ankara (4), Kayseriye (4).
<i>Karkın</i>	: Sivas (8), Kara-Hisar-ı Sahib (6), Saru-Han-Manisa- (5), Karasi (4).
<i>Bayındır</i>	: Bolu (6), Hamid (5), Hüdâvendigâr (5).
<i>Peçenek</i>	: Ankara (4).
<i>Çavuldur</i> (Çavundur)	: Kastamonu (4), Konya (3), Sivas (3), Ankara (3).
<i>Çepni</i>	: Trabzon (yöre), Kastamonu (6), Bolu (5).
<i>Salur</i>	: Sivas (9), Konya (9), Saru-Han (4), Hamid (3).
<i>Ala-Yundlu</i>	: Ak-Saray (5), Saru-Han (3), Sivas (3), Ankara (3).
<i>Eymür</i>	: Hüdâvendigâr (10), Kastamonu (8), Sivas (7), Ankara (5), Kütahya (5), Çorum (4).
<i>Yüreğir</i>	: Adana (yöre), Kastamonu (6), Hamid (4), Teke-Antalya bölgesi- (4).
<i>İğdir</i>	: Kastamonu (8), Teke (6).
<i>Büğdüz</i>	: Hamid (4), Kastamonu (3).
<i>Kınık</i>	: Adana (yöre), Ankara (9), Kütahya (9), Sivas (8), Konya (5), Kengiri (5), Kara Hisar-ı Sahib (5), Malatya (4), Karasi (4).

(Kaynak: Sümer, 1972: 213 – 214)

Bu cetvele göre Çepnilerin Malazgirt Zaferi sonrası Anadolu’daki iskânlarının diğer boylara nazaran az olduğunu söylemek doğru bir bakış açısı olmayabilir. Zira göçebe kültüre sahip inatçı ve savaşçı olmaları ile tanınan Çepnilerin diğer boylar kadar hızlı yerleşik hayata geçemedikleri düşünülmelidir. Gerçekten de aradan yüzyıllar geçmesine rağmen Rakka’ya sürgün edilen ve oradan da Balıkesir dolaylarına yerleştirilmeye çalışılan Çepnilerin, çadırlarını

yırtan Osmanlı paşasına çadır yırtan lakabını takarak yerleşik yaşama geçmekte isteksiz olduklarını görülmektedir (Sümer, 1992: 123).

Çepnilerin adını Malazgirt'ten sonra ilk kez Sinop'ta görmekteyiz. 1277 yılında Anadolu Selçukluları'nı Moğollar'dan destek alarak yöneten İran asıllı Muînüddin Süleyman, Moğolların bitmek tükenmek bilmeyen isteklerinden usanarak Memlûk Sultanı Baybars'tan yardım talebinde bulunmaktadır (Keleş, 2018: 4). Talebe olumlu cevap veren Baybars ordusu ile Kayseri'ye kadar gelir ve Moğol ordusunu bozguna uğratar. Ancak yardım talebinde bulunan Muînüddin bu savaşa katılmaz ve hem yardım isteyip hem de Baybars'ı yalnız bırakarak Tokat'a çekilir (Keleş, 2018: 6). Bunun üzerine Baybars, buradan geri ülkesine dönerken Moğollar da Muînüddin'in oynadığı bu oyunu öğrenir ve onu öldürtürler. Yöneticisi öldürtülen Selçuklu'nun bu durumundan faydalanmak isteyen Karamanoğlu Mehmet Bey Konya'yı zapt eder ve kendi istediği bir şehzadeyi sultan yapar. Tüm bu karışıklık ve kargaşadan yararlanmak isteyen Trabzon Rum İmparatoru Giorgi, denizden Sinop'a saldırarak şehri tekrar hâkimiyeti altına almak ister. Bu saldırıda Çepnilerin Giorgi'yi bozguna uğrattığı bilinmektedir (Umaç, 2012: 5). Bu bozgun bize Çepnilerin organize bir deniz gücüne ve orduya sahip olduğunu ve Batı ve Orta Karadeniz'de oldukça kalabalık insan kaynaklarının olduğunu göstermektedir¹¹. Trabzon'da meskûn halde bulunan organize bir devletin askeri saldırısına engel olabilmek için ya çok kalabalık olunması ya da teşkilatlı bir halk yapılanmasına ihtiyaç olduğu muhakkaktır. Bu durumda yalnızca kalabalık insan varlığının fetihleri ve saldırıları engelleyemediği tarih sahnesinde defaatle görülmektedir. O halde Sinop'ta cereyan eden hadisenin Çepnilerin teşkilatlı bir yapıda oluşu ve ellerinde Trabzon Rum Devleti'ne karşı koyabilecek ağır teçhizatlar olduğunu akla getirmektedir. İbni Bibi bu konuda Sinop şehrine saldıran Trabzon Rumlarının karşılarında Çepnileri görünce denizin ortasından geriye döndüklerini bildirmektedir¹² (İnce, 2018: 4). Komnenosların saray tarihçisi Panaretos'a göre bu hezimete çok içerleyen İmparator Giorgi 1280 yılında Sinop hezimetinin intikamını almak için çıktığı yolda Çepnilere esir düşmüştür (Pekin, 2011: 25).

Sinop'a saldırı girişimi ile Selçuklu'nun kötü gidişatından faydalanarak Orta ve Batı Anadolu'ya yayılma planları kuran Trabzon Rum İmparatorluğu Çepnilerin engeli ile karşılaşınca batıya doğru genişleme arzularının suya düşmesi bir yana ellerindeki toprakları da kaybetmeye başlamışlardır. 1940 yılında Kazım Dilcimen'in yayınladığı *Canik Beyleri* adlı

¹¹ Faruk Sümer'in verdiği bilgilere göre sinop o dönemde Anadolu'daki en önemli limandı ve İmparatorluk burayı elde ederek Selçuklu'ya hem ekonomik hem de lojistik anlamda bir darbe vurmak istiyordu. Daha ayrıntılı bilgi için bk: (Sümer, 1992).

¹² Çepnilerin bu büyük başarısının Selçuklular'ın yönetim merkezi Konya'da büyük sevinç uyandırdığı ve Selçuklu tarih yazıcısı İbni Bibi'inde bu olay karşısında yazdıkları bunu doğrular mahiyettedir. (Sümer,1992:131)

eserde Trabzon Rum İmparatorluğunun Sinop girişiminden sonra batısındaki dağlardaki Türkmen ilerleyişini durduramadığını ve Çepnilerin bu durumda etkili olduğu dile getirilmiştir (Küçük,2011:26). 1264 yılında batıda, tabiri yerindeyse Selçuklulara karşı atağa kalkmış iken geri çekilmek zorunda kalan Trabzon Rum Devleti'nin doğusunu da Ortodoks Kıpçaklar doldurmaya başlamıştır (Tellioğlu, 2006: 5). Trabzon Rum Devleti'nin etkinliği ancak ve sadece Trabzon şehir merkezi ile sınırlı kalmıştır. Tüm bu gelişmeler sonucunda da XIII. yüzyıldaki sınırlarına çekilmek zorunda kalan Trabzon Rum Devleti Karadeniz'deki siyasi üstünlüğünü kaybetmiştir. Yukarıda zikredilen bu olay Çepnilerin tarihi açısından son derece kıymetlidir. Sinop zaferi sonrası gücü kırılan ve sürekli geri çekilen Trabzon Rum Devleti'nin topraklarına Çepniler sahip olmuş ve bu devleti Trabzon şehir merkezine hapsedmişlerdir. Bu durum öncesi Çepni tarihi açısından kayıtlar oldukça sınırlı olduğundan Çepnilerle ilgili elimizde ancak bahsedilen bilgiler mevcuttur. Oysa Doğu Karadeniz'e doğru ilerlemeye başlayan Çepnilerin bu tarihten itibaren adlarından sık sık söz ettirdikleri malumdur.

2.3.Beylikler Dönemi Çepniler

Selçuklu Devleti'nin dağılma dönemi itibarıyla Anadolu'da bulunan Türkmenler kendi yaşadıkları bölgelerde merkeze bağlı oldukları halde yarı bağımsız hareket edecek biçimde bir beye bağlı olarak yönetilen birimler kurmuşlardır. Selçuklu'nun dağılma sürecinden önce de Anadolu'da beylikler var olmuştur. Ancak zaman içerisinde Selçuklu bunları idaresi altına almışsa da dağılma sürecinden itibaren bu beyliklerin sayısı daha da artmıştır. Türkler her ne kadar Orta Asya'dan Akdeniz'e uzanan coğrafya boyunca yayılmaları esnasında boy esaslı bir organizasyon ile var olmuşsa da kimi zaman Anadolu'da var olan beyliklerde olduğu gibi birkaç boyun birleşerek yeni bir üst yapı ismi altında da yerleştikleri görülmüştür. Örneğin Dulkadiroğulları Beyliği Avşar, Bayat, Çepni gibi boylardan insanların oluşturdukları bir beylik iken sonraları bu beyliği oluşturan boyların farklı yerlere göçü halinde kendilerine Dulkadirli dedikleri görülmektedir (Gülsevin, 2009: 2). Bu durum boyların beylikler içerisinde kendilerine siyasi bir üst kimlik yarattıklarını göstermektedir. Bu beyliklerden bir başkası olan Danişmendliler kuzey sınırı Trabzon'a kadar dayanan güneyde ise Mardin'e kadar değen bir coğrafyada hüküm sürmüşlerdir. Özellikle Karadeniz uçlarında yaşayan Danişmendliler'in çoğunluğunun Çepni Türkleri olduğu bildirilmektedir (Emiroğlu, 2022: 10). 1455 yılında Ordu yöresine ait tahrir defterinde Bayramdanişmend isimli köyün varlığı ileride bahsedeceğimiz Çepnilerin Bayramlı Beyliği ile Danişmendler arasındaki geçişi göstermesi bakımından

anlamlıdır (Emiroğlu, 2022: 11). Selçukların aynı dönemde Çepnileri Çanakkale’de de iskân ettiği bilinmektedir (Emiroğlu, 2022: 11). Buraya iskân olunan Çepniler daha sonra kurulacak olan Karesioğulları Beyliği’nin de yapı taşlarından biri olacaktır.

Selçuklu’nun merkezi idare gücünün zayıflamasından sonra Anadolu’da kurulan beylikler içerisinde Çepnilerin de yer aldıklarını söylemek doğal karşılanmalıdır. Anadolu’nun fethinden sonra kalabalık gruplar halinde Akdeniz havzasına yerleşen Çepnilerin kurulan idari yapılar içerisinde olmaları ve birazdan izah edeceğimiz üzere kendilerine ait hissettikleri bu beylikler yıkılsa dahi onları birer miras olarak görüp yenilerini kurmaları Çepnilerin teşkilatçı yönlerinin de son derece güçlü olduğunu gözler önüne serdiği kanaatindeyiz.

2.3.1.Bayramlı Beyliği

Sinop zaferi sonrası önü alınamaz bir biçimde Doğu Karadeniz’e doğru ilerleyen Çepniler, Trabzon Rum Devleti’nin hâkim olduğu toprakları ele geçirmeye ve bu topraklarda kalıcı olduklarını göstermek bakımından idari olarak yapılar oluşturmaya başlamışlardı. Bu yönetsel yapılardan tarihi bakımdan en önce ve Çepnilere müstakil olanı Bayramlı Beyliği’dir (Bostan, 2002: 10). İsmi beyliğin kurucusu Bayram Bey’den alan bu beylik hakkındaki ilk bilgileri 1313 yılında Bayram Bey’in bir pazarı yağmaladığı¹³ haberinden elde etmekteyiz (Sümer, 1992: 15). Başka bir kaynakta ise 1301 yılında Türkmenlerin başındaki Küçük Ağa’nın Giresun’a bir sefer düzenlediği ancak bu seferin başarısızlıkla sonuçlandığını ve Türkmenlerin ağır kayıplar verdiği aktarılmaktadır¹⁴. Bayram Bey’in Bayramlı Beyliği’ni kurarak Ordu yöresini fethettiğini ve bölgenin Türkleşmesi adına tarihi katkı yaptığını söylemek sanıyoruz ki abartı olmayacaktır. Tüm bunlara rağmen Bayramlı Beyliği ile ilgili elimizdeki bilgiler oldukça sınırlıdır. Trabzon Rum İmparatorluğu’nun bölgede yalnızca şehir de olsa uzun yıllar boyunca varlığını koruyabiliyor olması da yine bölgede bulunan Bayramlılarla ilgilidir. Faruk Sümer bu konuda Trabzon Rum İmparatorluğu’nun etrafını sarmış halde bulunan diğer tüm yapılarla iyi geçinmek ve varlığını devam ettirebilmek için onlara güzel kızlarını verdiğini ve akrabalık ilişkileri tesis ederek ayakta kalabildiğini

¹³ Ekim 1313 tarihinde Bayram Bey Trabzon Rum İmparatorluğu’na(Komenoslar) ait bir pazar yerini yağmalamış bu vesileyle Trabzon Rum İmparatorluğu ile Çepniler arasında Doğu Karadeniz’de cereyan eden ilk hadiseden haberdar oluyoruz.

¹⁴ Bu olayda adı geçen Kuştoğan Bey’e ilişkin görüşler muhtelifdir. Bazı araştırmacılar bu kişinin Bayram Bey olduğunu, bazıları Bayram Bey’in babasının adı olduğunu ve Bayramlı Beyliği’nin ve devamı olan Hacıemiroğulları Beyliklerinin kurucusunun Kuştoğan Bey olduğunu ifade etmişlerdir. Bir başka eserde Kuştoğan Bey’in Orta ve Doğu Karadeniz’de 1290 yılları ve izleyen yıllarda bölgede akınlar yapan bir Türk beyi olduğu kabul edilse de bu kişinin Hacıemiroğulları Beyliği’nin atası kabul edilmesi iddiasının mesnetsiz olduğu belirtilmiştir. Konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bk: (Demir, 2005: 5) ve (Emecen, 2018: 7).

aktarmaktadır (Sümer, 1992: 41). Sinop'un Çepnilerce savunulup Trabzon Rum İmparatorluğu'nun yenilgiye uğratılması sonucu sürekli geri çekilmek zorunda kalan ve Doğu Karadeniz'e kadar Çepnilerin yayıldığı düşünüldüğünde Sümer'in fikirleri bizce de olasıdır.

2.3.2Hacıemiroğulları Beyliği

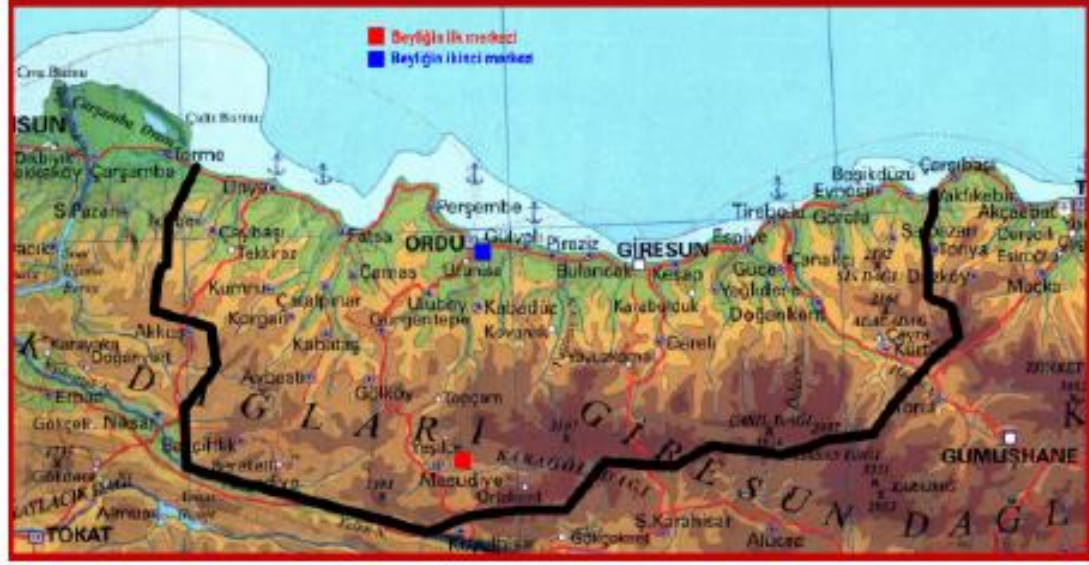
Orta ve Doğu Karadeniz'de sayıca oldukça fazla olan Çepni boyuna mensup Türkmenler için Orta Çağ Anadolu'sunda Bayramlı Beyliği ve Hacıemiroğulları Beyliği'nden söz edilmektedir. Yukarıda adı geçen beylikler için alan yazında farklı bakış açıları mevcuttur. Örneğin Faruk Sümer, Bayramlı Beyliği'ni Bayram Bey'in kurduğundan bahsederken, Bahaeddin Yediyıldız, esasında bu yapının bir beylik haline gelmesini Bayram Bey'in oğlu Hacıemir İbrahim Bey'in Hacıemiroğulları Beyliği'ni kurmasıyla mümkün olduğunu ifade etmiştir (Baş, 1997: 1-2). Sıtkı Çebi ise Ordu tarihi hakkında kaleme aldığı eserinde beyliğin Bayram oğlu Hacıemir Bey tarafından kurulduğunu söyleyerek Bahaeddin Yediyıldız desteklemektedir. Bir başka kaynakta ise beyliğin Kuştoğan adındaki bir Çepni beyi tarafından kurulduğu ve uzun yıllar boyunca bu beyin soyu tarafından idare edildiği ifade edilmektedir. Burada Kuştoğan olarak ifade eden ve Giresun'a ilk akını yapan Türk beyinin Hacıemiroğulları ve/veya Bayramlı Beyliği'nin ilk kurucu olduğu iddia edilmektedir (Demir, 2005: 35). Giresun tarihi ile ilgili kaleme alınan başka bir eserde ise kelimenin okunuşu hakkında farklı iddialar olması dolayısıyla Kuşdoğanın Küçük Ağa olmayabileceği yahut Hacıemiroğulları Beyliği'nin ve Bayram Bey'in atalarından olduğu iddiasının yersiz olduğu anlatılmaktadır. Tüm bu bilgiler konumuz dâhilinde olmadığı ve ayrıntılı açıklamalar gerektirdiği için bu bahse burada son vermeyi doğru buluyoruz¹⁵. Ancak yine de bu beylik hakkında derli toplu ve ayrıntılı bilgiler yoktur. Beyliğe ait bilgiler çevre beylikler ve Trabzon Rum Devleti'nin tarihi vesikaları ve sonrasında yazılan tahrir defterlerinde var olan kadardır ve Hacıemiroğulları köken bakımından Danişmendlilere dayanmaktadır (Emiroğlu, 2022: 11). Öyle ki Hacıemiroğulları'na saldıran Taceddin'e Kadı Burhaneddin bir mektup göndermiş ve mektubunda açıkça Hacıemiroğulları'nın Danişmendliler'in mirasçısı olduklarını hatırlatmıştır¹⁶. Hacıemiroğulları Beyliği Tokat, Niksar, Mesudiye, Ordu, Giresun, Samsun'un

¹⁵ Daha ayrıntılı bilgi için bk: (Emecen,2018)

¹⁶ Kadı Burhaneddin mektubunda onların atalarından miras kalmış mülküne göz dikip düşmanlık ve kavga yolunu tutmuş, dostluk ve kardeşlik hakkını çiğnemişsin diyerek Hacıemiroğulları'nın Danişmendliler'in mirasçıları olduklarını belirtmiştir (Demir, 2005).

doğusu, Gümüşhane'nin kuzeyi ve Trabzon'un batısında hüküm sürmüştür. Bölge Osmanlı idaresi altına girene dek Hacıemiroğulları yönetimi altında kalmıştır (Demir, 2005: 2).

Harita 1: Hacıemiroğulları Beyliğinin sınırları ve merkezleri

Kaynak: (Demir, 2005: 4)

Bu beyliğe ait bilgilerin saptandığı ilk tarih 1301'dir (Demir, 2005: 3). Ancak Hacı Bektaş-ı Veli'nin Kürtün bölgesine Güvenç Abdal'ı buradaki Türkmenlere göndermesi burada bahsedilen tarihten çok önce kalabalık bir Türk nüfusun yaşadığını göstermektedir. Karadeniz Bölgesi'nde Giresun, Ordu, Trabzon Gümüşhane, Tokat, Samsun, Düzce gibi şehirlerde Güvenç Abdal ocağına bağlı kalabalık bir nüfus olması bu iddiayı destekler niteliktedir¹⁷.

Bölgede uzun yıllar hüküm süren Hacıemiroğulları'na ait bilgilerde onların büyük bir orduya sahip olmaktan çok tarım ve hayvancılıkla uğraştıkları ve yalnızca savaş zamanında bir araya gelerek güçlü bir ordu oluşturdıkları görülmektedir (Demir,2005:3). Bölgenin Türkleşmesinde sonra derece etkili olan ve bölgede Faruk Sümer'in deyimiyle yadigâr olarak bıraktıkları yer adlarına bakıldığında iskân politikaları bakımından Selçuklu'nun zamanında onlara verdiği görevi layığıyla yerine getiren Hacıemiroğulları Beyliği bölgenin 1427 yılında Osmanlı'ya katılmasıyla birlikte tarih sahnesinden çekilmiştir.

¹⁷ Bu beyliğin tarih sahnesinde görülmesi, 1301'dir. Fakat Hacı Bektaş-ı Veli'nin (1209-1270 / 71) bu bölgedeki Çepni Türkmenlerinin yerleşmesine yardımcı olmak maksadıyla Güvenç Abdal'ı, Kürtün'de bulunan Süme Kalesi'nin batısındaki Taşlıca köyüne göndermesi dikkate alındığında, en geç 1260'larda Çepni Türkmenlerinin Maçka'ya yaklaştıkları kendiliğinden ortaya çıkmaktadır (Demir, 2005: 3).

2.3.3.Moğol İstilası Sonrası Çepniler

1243 yılında Köseadağ yenilgisi sonrası Moğolların istilasına uğrayan Anadolu’da nüfus hareketliliği üst seviyeye çıkmış Moğolların zulmünden kaçmak isteyen halk kendisine yeni yerler aramaya başlamışlardır. Esasında Anadolu Moğol istilasının Orta Asya’dan beri bir kaçış yeri olsa da Moğolların Anadolu’ya hükmeden zümreleri olan ve yarı Moğol yarı Uygur olan İlhanlıların Anadolu’daki siyasetleri de Anadolu coğrafyasındaki halkı oldukça tedirgin etmiştir. Bu dönemde birçok siyasi organizasyon dağılıp yıkılsa da Çepniler bu istiladan pek fazla etkilenmemiş gibi görünmektedir. Zira bu dönemde Sinop civarında sayıca çok fazla olan Çepnilerin her ne kadar İlhanlılara bağlı gibi görünse de yarı bağımsız olduğu ve istediği gibi doğuya doğru yağma hareketlerine çıktığı ifade edilmektedir (Pekin,2011:24). Böylesi bir istiladan binlerce insan kaçar ve yeni yerler ararken Anadolu’daki Çepnilerin askeri organizasyonlarını korumaları ve yarı bağımsız bir şekilde hareket etmeleri onların halen devam ettirmekte oldukları boy bilincinin sağlamlığına bağlı olduğu düşünülmüştür (Pekin, 2011: 24).

2.4.Osmanlılar Dönemi Çepniler

Anadolu’nun Selçuklu önderliğindeki fethi sonrası yaşanan göçler ve Oğuzların Akdeniz’in doğusunu neredeyse tamamen mesken tutması sonucu Türk boyları fethettikleri yerlerde devletler, beylikler ve sonunda da imparatorluklar inşa etmişlerdir. Bunlardan şüphesiz en mühim ve uzun süreli olanı Osmanlı İmparatorluğu’dur. Akdeniz’de Orta Çağ’dan başlayarak 20. yy.a değin hüküm süren Osmanlılar, bu uzun ömürlerini tıpkı kendilerinden önce bu topraklara hükmetmiş Oğuz akrabaları gibi başarılı bir iskân politikası uygulayarak elde etmişlerdir. Anadolu artık yerleşik halde bulunan Oğuz boylarının yeni fethedilen batıda Avrupa içlerine doğuda Suriye – Irak bölgelerine, Akdeniz’de adalara sevk ve iskânları hem Akdeniz’in Türkleşmesini sağlamış hem de Anadolu’da ve diğer tüm bölgelerde devlet otoritesini sağlamlaştırmıştır. Tüm bu iskân ve göç ve siyaset çabalarından Çepniler de nasibini almış, Osmanlı döneminde birçok farklı coğrafyaya göç ettirilmiş, devlet kayıtlarında sıkça kendilerinden bahsettirmişlerdir.

2.4.1.Karadeniz Bölgesi'nde Çepniler

Anadolu coğrafyasında özellikle oldukça kalabalık olarak yaşadıkları Orta ve Doğu Karadeniz bölgesinde adlarından sıkça söz ettiren Çepniler, Osmanlıların Trabzon'daki Rum Devleti'ni ortadan kaldırmalarının ve bölgeyi tamamen hâkimiyetleri altına almalarının ardından devlet kayıtlarında var olmaktadır. 1404 yılında Semerkand'a giden İspanyol elçisi Ruy Gonzalez de Clavijo Erzincan'da rastladığı Çepnilerin muhafız ve gözcülük görevi yaptığını işittiğini bildirmektedir (Sümer, 1992: 16). 1442 yılında deniz üzerinden Trabzon Rum Devleti'ne karşı Osmanlılar tarafından bir sefer düzenlenmişse de bu sefer şehri almaya yetmemiş ancak Trabzon Rum Devleti vergiye bağlanmıştır. 1455 yılında bölgeye ait idari teşkilatlanmasına göre Bolaman Irmağı ile Aksu Irmağı sınır tayin edilerek bölgede üç tane kaza kurulmuştur. Bunlardan ikisi ise Bayramlı vilayeti ve Çepni vilayeti olarak adlandırılmıştır. 1461 yılında Sinop ve Kastamonu'yu alarak Sivas'ın kuzeyine yönelen Fatih gözünü Trabzon'a dikmiş durumdadır. Trabzon tekfurunun kendine bağlı olduğunu ve hâkimiyeti altında olduğuna dair Fatih'e mektup gönderen Uzun Hasan'ın sözlerine kulak asmayan Fatih, yoluna devam etmiş ve Akkoyunlular'a ait olan Koyulhisar kalesini zapt etmiştir. Bunun üzerine Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan annesi Saray Hatun'u Fatih'e göndermişse de Fatih Sultan Mehmet'i Trabzon'u almak yolundan döndürememiştir. Saray Hatun'un güzel konuşması Fatih'i etkilemiş ve kendisine “ana “diye hatip etmiş ve ona olan saygısını göstermiştir. Trabzon seferine Saray Hatun'u da yanında götürmüş ve şehrin alınmasından sonra kendisine hediyeler vererek Saray Hatun'u Akkoyunlu ülkesine geri göndermiştir (Sümer,1992:42). Trabzon'un Osmanlılar tarafından fethinden sonra burası bir sancak haline idare olunmuş ve bu sancağına bağlı vilayetleri gösteren deftere göre batıda Giresun ve güneybatıda Torul'a kadar uzanan geniş bölgenin ismi Çepni vilayeti olarak belirlenmiştir. (Pekin,2011:31). 1515 yılına ait tahrir defterinde ise Giresun, Vilayet-i Çepni olarak adlandırılmıştır (Sümer, 1992: 62). Vilayet-i Çepni'ye ait bu yüzyılda teşkilat yapısı altında bulundurduğu köyleri Faruk Sümer'in eserinden aktaran Süleyman Pekin, hazırladığı yüksek lisans tezinde bu köyleri şu şekilde listelemektedir.

1. Uzgur Köyü – Giresun Merkez
2. Kaya Dibi Mahallesi – Giresun Merkez
3. Seyyid (Seyyitköy) Köyü – Giresun Merkez
4. Kısırcalı Köyü-
5. Güney Köyü – Giresun Merkez
6. Ürper (Ülper) Köyü -
7. Kurtulmuş Köyü-Dereli İlçesi

8. Yenice Hisar Köyü – Giresun Merkez
- 9.Çandırılı Köyü – Giresun Merkez
10. Alımı Yama Köyü – Giresun Merkez
11. Engüzlü (Dokuztepe) Köyü – Keşap İlçesi
12. Sıkılğan Köyü-
13. Kara Kilise Köyü -
14. Akça Kâfir Köyü -
15. Kul Çukuru Köyü -
16. Şaban Köyü
17. Dikici Köyü -
18. Kara Güneç (Güveç) Köyü – Giresun Merkez
19. Semayil (Yüce) Köyü – Dereli İlçesi
20. Mürsellü Köyü –
21. Tana Deresi Köyü -
22. Derelü Köyü –
- 23.Ak Yoma Köyü– Giresun Merkez
24. Köpek Köyü -
25. Kazancı Köyü-
26. Yakublu Köyü -
27. Lapa Köyü – Giresun Merkez
28. Kaba (Gürköy) Köyü – Giresun Merkez
29. Çiçeklü Köyü – Giresun Merkez
30. Barça Köyü – Giresun Merkez
31. Evliya Köyü -
32. Firenk Köyü -
33. Eğri Anbar Köyü-Dereli İlçesi
34. Umurlu Köyü -
35. Koş Doğan Köyü -
36. Köknar(Köknarlı) Köyü-Dereli İlçesi
37. Bozca Köyü -
38. Sarban (Sarvan) Köyü – Giresun Merkez
39. Malkalu Köyü – Keşap İlçesi
40. Firuzlu Köyü-Keşap İlçesi
41. Uzun Dere Köyü – Dereli İlçesi
42. Çaluşlu Köyü– Giresun Merkez
43. Çağlız Köyü-
44. Kirbaz Köyü -
45. Güdül Köyü – Dereli İlçesi
46. Çatak Mahallesi – Dereli İlçesi
47. İkıkçı Köyü-Dereli İlçesi
48. Kuz Aba Köyü -

49. Ayrı Geriş Köyü-
 50. Arpa Köyü -
 51. Düz Yer (Düzköy) Köyü – Keşap İlçesi
 52. Venazid (Yoliçi) Mahallesi – Keşap İlçesi
 53. Hasan Kâfir (Karakoç) Köyü – Keşap İlçesi
 54. Sölmenlü (Sürmenli) Köyü – Keşap İlçesi
 55. Vâlâ Köyü -
 56. Kazancık Köyü-
 57. Cingiren Köyü –Keşap İlçesi
 58. Depecik Manak (Tepeköy) Köyü – Keşap İlçesi
 59. Çalcalu (Çalca) Köyü – Dereli İlçesi
- (Pekin, 2011: 61).

Bu bilgiler bölgedeki Çepni varlığının yoğun olduğu konusunda bizlere önemli bir fikir vermektedir (Küçük, 2011: 5). Fatih Sultan Mehmet'in Karadeniz üzerinde düzenlediği seferde Eynesil, Tirebolu, Giresun, Dereli, Kürtün arasındaki kırlık alan Çepni beylerinin ellerinde bulunuyordu (Demir, 2005: 3). 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon üzerine giriştiği bu seferde Hacıemiroğulları güçleri Osmanlıları desteklememiş ve Akkoyunluların Osmanlı'nın bölgeye sirayetine karşı oluşları bunda etkili olmuştur. Ancak Harşit havzasında bulunan Çepniler, Fatih'in ordusunda yer alarak Osmanlıların Trabzon'u fethinde yer almışlardır. Bu zafer sonrasında çok sayıda Çepni ailesi de Trabzon ve Rize'ye yerleşmiştir. Bu iskân sonrasında Osmanlılar savaşta kendisine destek veren bu Çepnilere zaamet–tımar vererek devlet hizmetine almışlardır (Pekin, 2011: 31). Çepnilerden halk topluluğuna mensup olanların büyük çoğunluğu ise müsellemler¹⁸ olarak hizmete alınmışlardır. Bunlara ilave olarak diğer bir çoklarının vergiden muaf tutularak Çepnilerin bölgede çok azının vergi verdiği anlaşılmaktadır (Sümer, 1992: 45). 1486 tarihli Trabzon şehrine ait tahrir defterine göre Çepni vilayetinde 73 köy vardır, 1583 yılında ise bu sayı 202'ye çıkmıştır (Şahin, 2004: 76). Yine 1486 yılında Zeamet-i Kürtün adlı idari bir bölgede bulunan 29 dirlikten birisinin Trabzon beyine, diğer 28'inin ise Çepni beylerine, bunların oğulları, arkadaşları ve yoldaşlarına ait olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlıların Karadeniz kıyıları ve iç kesimlerini idari olarak hâkimiyeti altına almalarından sonra bölgede etkin olan ve boy kimliğini kaybetmeyen gücün Çepniler olduğu görülmektedir. XV. ve XVI. yüzyıllarda yalnızca yukarıda bahsedilen Vilayet-i Çepni'de değil Trabzon'da da yaşayan Müslüman halkın çoğunluğunun Çepni olduğu bilinmektedir. Öyle ki XV. yüzyılda yaşamış önemli coğrafyacılarından Trabzon'lu Mehmet

¹⁸ Müsellemler, Osmanlı devletinde ellerinde bulundurdıkları çiftliklere karşılık savaş zamanlarında atlarıyla savaşa katılan daha sonra ise geri hizmet kıtası olarak hizmet veren vergiden muaf askeri topluluğa verilen isimdir.

Âşık, bölgedeki Türklerin çoğunluğunun Çepni boyuna dâhil olduklarını ve güneydeki ve batıdaki dağların Çepni Dağları olarak anıldığını bildirmektedir (Bostan, 2002: 11). Karadeniz’deki Çepni varlığına dair Mehmet ERÖZ *Türkiye’de - Alevilik Bektaşilik* adlı eserinde, Fuad Köprülü’nün 1925 yılında yayınladığı *Oğuz Etimolojinden Tarihi Notlar* eserinde ise şu ifadeleri kullandığını aktarmaktadır. “Trabzon Fethi’ni müteakip o havalide Türk-İslâm ekseriyetinin temini maksadıyla Fatih tarafından oraya nakl ve iskân edilen bir kısım halkdan maada oradaki Türk ekseriyetini bunlar teşkil ediyordu. Hâlâ bugün Giresun, Tirebolu, Görele, Büyükliman yani Vakfıkebir havalisinde yaşayan ‘Çepniler’ işte bunlardır.” (Eröz, 1977: 25).

Karadeniz’in Türkleşmesinde önemli rol oynayan Çepniler yalnız Osmanlı için değil bölgedeki diğer tüm siyasi güçler için belirleyici roller oynamışlardır. İki bölük halinde Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan’ın hizmetine giren Çepniler başlarındaki İlaldı Bey ile Bitlis’in fethine katılmış ve şehrin fethinden sonra kendilerine dirlikler verilmiştir. Ayrıca Uzun Hasan’ın ölümü sonrası meydana gelen taht mücadelelerinde de İlaldı Bey belirleyici rol oynamıştır (Sümer, 1992: 16). Trabzon’un Osmanlılar tarafından fethi sırasında bölgedeki bazı Çepnilerin Osmanlı saflarına katılmamasından da anlaşılabileceği gibi Kürtün ve Harşit bölgelerinde yaşayan Çepniler, Akkoyunlular ve Osmanlılar arasında sıkışıp kalmış ve bir müddet arada kalmanın ızdırabını çekmişlerdir. Neyse ki 1473 yılındaki Otlukbeli Savaşı’nın Osmanlılar tarafından kazanılmasından sonra bölge tamamen Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve Çepniler de iki büyük güç arasında tampon bölge olmaktan çıkmıştır (Pekin, 2011: 32).

Osmanlı Devleti’nin Karadeniz’de yaşayan Çepnilerle ilgili yaşadığı sorunlar Trabzon’un fethi ve Çepnilerin Akkoyunlulara yardımı ile sınırlı kalmamıştır. XVI. yüzyılda henüz 14 yaşında iken Erzincan’a gelen Şeyh Haydar oğlu İsmail Anadolu’nun her yanına halifelerini göndererek tarikatının öğretilerini yaymış ve Anadolu’daki Türkmenlerden kendisine tabi olmalarını dilemiştir. Bu çağrıya icabet eden Türkmenler Şah İsmail’in peşine düşerek Tebriz’i ele geçirmiş ve orada Şii Safevi Devleti’ni kurmuşlardır. Şah İsmail’in kurduğu devlete Anadolu’dan çok miktarda göç zuhur etmiştir. Öyle ki, Faruk Sümer dönemin tarihçilerinin bununla ilgili şu beyiti yazdıklarını ifade etmiştir. “Türkler terkedip diyarların sattılar yok bahaya davarların.” (Sümer, 1992: 40). İran’a göç eden bu Türkmen topluluklarının arasında Çepniler de vardı. Safeviler’e göçen bu Çepniler’in pek çoğunun yahut hepsinin Doğu Karadeniz’deki Çepniler olduğu düşünülmektedir (Sümer, 1992: 41). Ancak Anadolu’dan İran’a göç eden Türkmenler arasında Çepniler çok kalabalık olmadıklarından ikinci kalabalık boylar arasında sayılabilirler. Osmanlılar ile Safeviler arasında süren bu inanç temelli gözüken mücadele iki asır boyunca devam etmiş ve Anadolu’dan İran’a sürekli göç bu süre içinde pek

çok kişiyi etkilemiştir. Osmanlıların göç etmeyip de Anadolu'da kalan ancak Safevi propagandası yapan yahut Şah İsmail'e sevgi duyan Türkmenlere karşı kimi zaman çok sert tedbirler aldığı ve hatta sadece ibret olması bakımından bile acımasız cezalar verdiği bilinmektedir (Savaş, 2020: 72). Bu mücadelede, Karadeniz'deki Çepnilerin İran'a göçleri hususunda, Kürtün kazası reayasının Çepni ve Kızılbaş oldukları, Safevi topraklarına kaçtıkları ve haklarından gelinmezse tamamının göçüp gitmesinin kesin olduğu belirtilmektedir (Savaş, 2020: 83). Trabzon Beyi Süleyman Bey'e hitaben yazılan başka bir hükümde ise otuz kişilik bir Çepni grubunun Safevi topraklarına kaçtıkları ve kaçış yöntemleri konusunda ayrıntılı bilgiler verilmektedir (Savaş, 2020: 121). Çepnilerin Safevi idaresi altına girmede istekli olmalarının sebebi, kendilerine Safevilerin hassa ordularında koruculuk görevi verilmesi olarak da tahmin edilebilir (Pekin, 2011: 33). Yavuz Sultan Selim Trabzon'da henüz sancak beyi iken ileride yaşanacak olan Safevi tehlikesini fark etmiş ve ordusu ile 1508 yılında Bayburt'a kadar uzanan bir sefer yapmıştır. Bu bölgede Safevi'ler lehine karışıklıklar çıkaran ve Safevi propagandası yapan Çepnilerdir. Bu sebeple Şah İsmail yandaşı olan ve Osmanlı Devleti'ne karşı sorun çıkaran Çepnilere karşı Torul ve Maçka'da Hristiyanlardan destek almıştır (Pekin, 2011: 33).

Çepnilerin Karadeniz'deki varlıkları yüzyıllar sonra dahi komşu halkların araştırmacıları tarafından da ilgi görmüş ve Çepnilerin menşesine ilişkin yazılar kaleme alınmıştır. Bunlardan birisi de bir grup Gürcü yazarın yazdığı *Trabzon'dan Abhazy'a Doğu Karadeniz Halkları Tarih ve Kültürleri* adlı eserdir ki bu eserde Çepnilerin Gürcü olduğu iddia edilmektedir.¹⁹ Bu iddialarını destekleyebilmek adına Çepnilerin Osmanlı idaresi ile yaşadıkları

¹⁹Eserde Çepnilerin menşesine dair geçen ifadeler şöyledir:

XVI. yy.'ın ikinci yarısına ait kaynaklardan Çepniler'in Tirebolu ile Giresun arasındaki köylerde yaşadıklarını öğreniyoruz. Kaşgarlı Mahmud'un sözünü ettiği 22 Oğuz boyu arasında Çepniler de yer almaktadırlar. Bir diğer tarihçi Reşidüddin de incelediği 24 Türk boyu arasında "Cibni"lerden söz etmektedir. Bu topluluğun gerçek kimliği henüz aydınlığa kavuşmuş değildir. Ancak onların Türklüğü kuşkuludur. Zannımıza göre, bu bölgeye gelip yerleşen Türk-Oğuz oymaklarından Çepnilerin hiç değilse bir bölünmüş yerli hristiyan Kartvelik halklarla karışıp orijinal Oğuz-Türkmen kimliğini, kültür ve geleneklerini tümüyle yitirdi. Bu durum bazı yabancı araştırmacıları onların Türki grup olmadığı inancına sürükledi. Avrupalı araştırmacı Carls Viison "Küçük Asya Fiziksel ve Tarihsel Coğrafyası" adlı eserinde şu sözlere yer vermektedir. "Yarı göçebe aşiretler arasında en ilginçleri Çepnilerdir. Onlar kışları evlerde, yazları yaylalardaki kulübelere geçirirler. Baş uğraşları odunculuk, kömürcülük ve sepet örmeciliğidir. Onların ne camiileri, ne imamları, ne de yazılı kutsal kitapları vardır. Bu yüzden yerleşik ya da göçebe Türk müslümanlar, bunları müslüman Türklerden saymazlar." Çepnilerin baş uğraşlarının orman ürünleri ile ilgili olması Türk araştırmacılar tarafından onların "Tahtacı" olarak anılmasına neden olmuştur. Oysa Çepnilerin bu bölgede hiç rastlanmayan Tahtacılarla ve diğer Alevilerle bir ilgileri bulunmamaktadır. Trabzon Tarihi'nin yazarı Şakir Şevket eserinde Çepnileri daima Lazlarla, Gürcülerle aynı grupta göstermektedir. Şakir Şevket'e göre: "Sultan Selim'in bu bölgeyi işgal etmesi üzerine Çepniler, Lazlar ve Gürcüler Osmanlı padişahına karşı husurnet beslemeye başladılar." Şakir Şevket'in düşüncelerini paylaşan tarihçi Kemal Karadenizli de Trabzon Tarihi adlı eserinde: "Gürcüstan'da süregelen iç karışıklıklar nedeniyle, Gürcü halkı Çepni, Laz ve Gürcü olarak üçe bölündü. Aralarında husumet belirdi. Buna karşın yaşarın biçimlerinde değişiklik olmadı. Hepsinin gelenek ve görenekleri Gürcüceydi. Bunlar Osmanlı merkez idaresini reddediyorlar, sadece ağalarına, beylerine itaat ediyorlardı." diyor. Çepni etnik adının Türk boylarını anlatan bir terim olmasına karşın, bunlar daima eski Gürcü boyları arasında gösterilmiştir. Birçok araştırmacı bunları Lazlardan ayırt etmez.

sorunlar dayanak gösterilmiş ve Gürcüler'i, Çepniler, Lazlar ve Gürcüler olarak üç kol halinde tasvir etmişlerdir. Gürcü yazarlar her ne kadar 22 Oğuz boyunu tanıtan Kaşgarlı'nın eserinde Çepnilerin varlığını kabul etse de, eserlerinde bölgedeki Çepnilerin çok azının buraya yerleştikleri ve burada yaşayan Hristiyan yerli halkla zamanla kaynaşarak asimile olduklarını ifade etmişlerdir (Siharulidze vd., 1998: 77 - 79). Karadeniz'deki Türk varlığına ilişkin ideolojik bir yaklaşımla kaleme alındığı açık olan bu eser, Çepnilerin Karadeniz'i fetheden ve Türkleştiren bir Oğuz boyu olduğunu ifade eden tarihi vesikalar ve eserlerle ters düşmektedir.

2.4.2.Batı, Orta ve Doğu Anadolu'da Çepniler

XVI. yüzyıldaki arşiv vesikaları incelendiğinde Osmanlı hâkimiyeti altındaki yerlerde birçok Çepni yerleşimi olduğu görülmektedir. Bu yüzyılda Faruk Sümer'in bildirdiğine göre tahrir defterlerinde 43 adet Çepni yerleşimi bulunabilmiştir (Sümer, 1992: 16). Ancak Sümer bu defterlerin daha iyi incelenmesi ile Çepnilere ait yer adlarının sayısının daha da artacağı kanaatindedir. Bu durumu bir yerde bir boya ait üç ve fazlası yerleşim yeri var ise oraya yalnız o boya ait üç obanın yerleştiğini göstermez, daha çok obanın da yerleştiği olasıdır diye açıklamaktadır. Özellikle yerleşik hayata geçişte köy adlarının birçok farklı değişkene göre verildiği düşünüldüğünde ve daha önce bahsettiğimiz gibi beyliklerin içerisinde federatif bir yapı oluşturarak bir üst kimlik oluşturmuş boyların kendi yerleşim yerlerine farklı isimler vermiş olmaları olasılığı bu kanıyı güçlendirmektedir.

XVI. asırda incelenen tahrir defterlerine göre Çepnilere ait yerleşim yerlerinden altısı Kastamonu, beşi Bolu, üç köy Canik, iki köy ve bir nahiye Çorum sancaklarında bulunmaktadır²⁰. Ayrıca Sivas'ta iki ve Konya'da iki olmak üzere de bu boyun adını taşıyan yerleşim yerleri tespit edilmiştir (Sümer, 1992: 17). Bunlardan başka aynı dönemde henüz oturak²¹ hale geçmemiş Çepnilerin daha sonra Batı ve Orta Anadolu'da iskân edildikleri görülmektedir. Faruk Sümer (1992) bu tarihlerde Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan ve henüz oturak hale gelmemiş konargöçer Çepni taifelerini şu şekilde izah etmiştir.

1. Halep Türkmenleri: Üç kola ayrılmıştır. Birinci kol Antep/Rumkale, ikinci kol Antakya/Gündüzlü, Rakka, üçüncü kol doğuda bir yerde (Bozulus arasında) yaşamaktadır. 1690 yılında rum kalede yerleşik

Çepnilerin yaşam tarzları bize bu bölgenin en eski yerlileri olan Kriptokristiyan Kromileri çağrıştırmaktadır. Örneğin Çepniler, Kriptokristiyanlar gibi ölülerini çiçek buketleriyle süslerler: Ölü arkasından ağıtlar yakarlar. Evlenrne törenlerinde gelin ve damada dualı şarap içirirler. Bu gelenekler Çepnilerin hristiyan kültüne ait insanlar olduğu zannını vermektedir (Siharulidze vd., 1998).

²⁰ Nahiye, birçok köyü birleşiminden oluşan bölge, yöre anlamına gelmektedir. Bu bölgelerde 16.yüzyılda nahiye statüsünde yer alan Çepni isimli yerleşimlerin olması esasen buralarda kalabalık bir Çepni varlığını işaret etmektedir.

²¹ Buradaki oturak kelimesi, yerleşmiş, köyde yaşayan, göçer olmayan anlamındadır.

durumdaki Çepniler Avusturya savaşına katılmak üzere sefere çağırılmışlardır. Sonraki yıl Urfa'dan Rakka'ya kadar uzanan bölgeye yerleşmeleri emredilenler arasında Çepnilerde görülmektedir. Ancak Rakka'ya gerçekleştirilecek olan bu zorunlu iskâna uymayarak terki diyar eden çepniler nerelere yerleştiler, kesin olarak bilinmiyor. Bunları zorla yerleştirmek için ailelerden 8 tanesi Amasya ve Çorum kalelerinde rehine olarak tutulsa da bu siyaset sonuç vermiyor ve sonunda kalebend edilenler sertbest bırakılmışlardır. Başım Kızdılu adını taşıyan son iki oymak Batı Anadolu'ya göç ederek Saru Han (Manisa) ve Aydın'a yerleşmiştir.

2. Yeni İl: Sivas'ın güneyinde Mancılık, Gürün ve Hekimhan arasında yaşamaktadırlar.

3. Adana

4. Dulkadirli (Maraş)²²

5. Boz-ok (Yozgat)²³

6. Çorum

XVI. yüzyılda Çorum'a bağlı Alp-Oğuz adlı bir köyde Çepni-özü adlı bir cemâat, yani bir oymak görülmektedir. Bu çok küçük cemâatin adını Çepni - özü (Çepni vâdisi) adlı bir yerden almış olması muhtemeldir.

7. Hamid (Isparta)²⁴

8. Atçeken²⁵: Akşehir, Koç Hisar Gölü ve Karaman arasındaki Türkmenlerdir. Eski İl, Turgut ve Bayburt kazalarında toplanmışlardır.

9. Koş (Koç) Hisar²⁶ (Ankara)

10. Ulu Yörük: Sivas yöresinden Ankara yöresine kadar yayılan 27 oymağın içinde bulunan birkaç Oğuz boyundan biri de Çepnilerdir. Çepniler kışlaklarında çiftçilik yapmaktadır. 1520 yılında 17 kışlakları bulunmakta iken 1575 yılında kışlak sayıları 32 ye çıkmıştır. Ayrıca bu tarihler arasında nüfusları da 4 kat artmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar buaradaki çepniler oymak geleneğini korumuşlardır.

11. Kırşehir: Hacı Bektaş-ı Veli'nin Suluca Karacahöyük'teki müritleri Çepniler olduğu Vilayetnamede yer almaktadır²⁷. Burada Çepni adını taşıyan bir köy bulunmaktadır (Sümer, 1992: 16 – 23).

Batı Anadolu'da Manisa, İzmir, Aydın ve Balıkesir civarlarında Çepni yerleşimlerine rastlanmaktadır. Bunlardan Çepnilerin yoğun olarak yaşadıkları Balıkesir ve İzmir-Bergama'ya Çepnilerin nasıl geldiklerine dair bilgileri tarihi vesikalardan edinmekteyiz. Osmanlı'nın Balkanlara egemen olmasından önce Balkanları İslamlaştırmak ve İslami öğretileri yaymak için yanında birçok Türkmenle Balkanlara giden Sarı Saltuk'un müritleri olarak Çepniler de onunla

²² 34 vergi nüfusa sahip küçük bir köyden ibaret olan bu yerleşim yakınında bir de Elbistan dolaylarında Çepni adlı bir kalenin varlığı tespit edilmiştir.

²³ 16.yy'da 42 vergi nüfuslu bir çepni köyüne rast gelinmektedir. Bu köy adını ve varlığını günümüze kadar sürdürmüştür.

²⁴ Hamid sancağının Gölhisar kazasında 70 vergi nüfuslu ve dönemine göre oldukça kalabalık bir Çepni yerleşimi yer almaktadır.

²⁵ Atçeken oymağının adının bu minvalde zikredilmesinin sebebi Selçuklu döneminde burada yaşayanların devlete vergi olarak yetiştirdikleri güzel atları vermeleridir. Öyle ki o dönemde birçok yazarın atçekenlerin yetiştirdikleri atları övdükleri ve hatta mısırlı bir yazarın bu atların arap atlarından bile daha güzel olduğunu söylediği ifade edilmektedir (Sümer, 1992: 117). Ancak XV. XVI. yüzyılda atçekenler vergilerini artık aynı oalrak değil nakdi olarak ödemeye başlamışlardır.

²⁶ Buradaki Çepnilerinde Çukurova'dan geldikleri bildirilmektedir.

²⁷ Konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi sonraki bölümlerde verilecektir.

birlikte gitmişlerdir (Özdin, 2019: 39). Ancak Balkanlarda rahat edemeyen Çepni topluluğu Karesioğlu İsa Bey zamanında Anadolu'ya geriye dönerek İzmir ve Balıkesir dolaylarına yerleşmiştir. Şimdilerde İzmir ve Balıkesir'de varolan Çepnilerin bunların torunları olduğu iddia edilmektedir (Kadioğlu, 1935: 9). Ancak Faruk Sümer bu konuya tedbirli yaklaşarak özellikle Balıkesir dolaylarında yaşayan Çepnilerin buraya XVII. yüzyıl başlarından sonra doğudan geldiklerini ifade etmektedir. Bu iddiaya dayanak olarak XV. ve XVI. yüzyılda Karesi Bölgesi'nde adı Çepni olan herhangi bir yerleşim yerinin olmadığını ifade etmektedir (Sümer, 1992: 122). Yalnızca XV. ve XVI yüzyılda Karesi Sancağı'nda öbür adı ağaç olarak okunan tek bir Çepni yerleşimine rast gelinmiştir. Bu durum Sümer'in Balıkesir yöresindeki Çepnilerin çok sonraları doğudan geldikleri fikrini desteklemektedir. Faruk Sümer'e göre iki kol halinde Anteb'in kuzeydoğusundaki Rum Kale'de ve Antakya'nın kuzeyinde Gündüzlü'de yaşayan Çepniler 16. yy.da oldukça kalabalık bir yapıya sahiptiler. Rum kale dolaylarında yaşayan Çepniler Korkmazlı, Sarulu, Karalar, Köseler, Şuayuplu adlı obalara ayrılmışlardır. Gündüzlü'de bulunan kol ise daha sonra nüfusları daha da artarak iki obaya ayrılarak Başım Kızdılı adını almıştır. Sultan İbrahim'in hükümdarlığı döneminde bahsi geçen obaların Adana, Saruhan ve Aydın vilayetlerinde yaşadıkları anlaşıyor. Bu halde Faruk Sümer'e göre Manisa, Aydın dolaylarında yaşayan Çepnilerin büyük bir kısmı Başım Kızdılı Çepnileridir. Balıkesir dolaylarına yerleşen Çepnilerin ise buraya yerleşimlere dair farklı görüşler olmakla birlikte Balıkesir'de bugün Çepni köylerine verilen Karalar, Köseler gibi isimler, onların 17. yy.da Rum Kale'de yaşayan Halep Türkmenleri ile bağı olduğunu açıkça göstermektedir. Balıkesir'de Kantemir Çepnileri olarak bilinen oymak Bozulus Türkmenlerindendir (Şahin, 2004: 82). Bozulus²⁸ Türkmenleri Diyarbakır, Mardin, Erzincan, Erzurum dolaylarında yaşamaktaydılar. XVII. yüzyılın ortalarında bu bölgede yaşayan Bozulus Türkmenleri uğradıkları baskılar yüzünden önce Orta Anadolu'ya oradan da batıya göç etmişlerdir. Bu göç eden Türkmen obaları içinde Kantemir Çepnileri de yer almaktadır (Küçük, 2011: 82). 1691 yılında tarihte Rakka iskânı olarak adlandırılan olayın perde arkasında Osmanlı'nın Halep, Urfa ve Mardin dolaylarında Arap yağmalarını önleme çabası yatmaktadır. Osmanlı yönetimi, Tayy, Aneze gibi Arap oymaklarının bölgede köyleri yağmalamalarını ve kervanları soymalarını engellemek adına Urfa'nın güneyine Türkmenleri iskân etmeye başlamıştır. Bu bölgeye, Tatalu, Kuş,

²⁸Boz Ulus: Diyarbakır bölgesinde yaşayan Türkmenlerdir. 1613 yılında baskılar sonucu Orta Anadolu'ya göç etmek zorunda kalan bu Türkmenler arasında Kantemir Çepnileri denilen bir boy bulunmaktadır. Bu ismi almalarının nedeni ise başlarında bulunan ve 1689 yılında sağ olduğu bilinen Kantemir Bey'den ileri gelmektedir. Bu boy Manisa'nın Soma kazasında oturmaktadır. Balıkesir, Manisa ve Aydın yöresindeki Çepniler Halep Türkmenleri ve Boz Ulus Türkmenleri arasındaki Çepnilerdir. Daha önceleri buralarda Çepniler bulunmamaktadır.1728 tarihli bir belgede Kantemir Çepnilerinin zorunlu olarak göç ettirilmek istendikleri Rakka'ya gitmeyerek İzmir Bergama'ya yerleştikleri anlaşılmaktadır

Acurlu, Karaşeyhlü ve Güneş, Kılıçlı, Elçi, Kazlı ve Çepni olmak üzere sekiz oba yerleştirilmiştir. Ancak iskân ettirilen bu obalardan bazıları bölgeden ayrılmışlardır. Bunlardan birisi de Kantemir Çepnileridir. Rakka iskânına karşı gelen ve bölgeden ayrılan obaların yaşam tarzları incelendiğinde hayvancılıkla geçimlerini sağladıkları ve yazlık-kışlık olarak yaylaladıkları bir bölgeye sahip olarak hayvanlarını besledikleri görülmektedir. Oysa yeni iskân edildikleri bölgede hayvanları için daha önceden edindikleri kazanımları bulamayacaklarını anlayan obalar, kendileri için daha elverişli yerler aramaya koyulmuşlardır. Rakka iskânında bazı obaların buna karşı geldiği ve yerlerinden ayrıldığı “Rakka’dan kaçan muhtelif aşiretlerin tekrar yerlerine gönderilmesine dair vesika” vasıtasıyla görebilmekteyiz²⁹ Buradan göçen Çepnileri engellemeye yönelik adımlar atılmışsa da Çepniler Balıkesir’e ulaşarak burayı yurt tutmuşlardır³⁰ (Şahin, 2004: 84).

Doğu Anadolu Bölgesi’nde ise Kanuni Sultan Süleyman İran/ Irak seferi sırasında 1534 yılında Safevi’ler lehine casusluk yaptıkları için Çepnileri Van Kalesi’nden çıkarttırmıştır. Öyle ki Faruk Sümer’e göre çokça bulundukları Erciş Kalesi’ni düşmana teslim ettikleri iddiasıyla suçlu bulunduklarından Van, Erciş, Bitlis ve Ahlat’ta bir adam kalmamak üzere kovuldukları belirtiliyor. Ayrıca 1567 yılında Şam, Bağdat ve Revan Beylerbeyliklerine hükümler gönderilerek Çepnilere dirlik verilmemesi buyrulmaktadır (Sümer, 1972: 365). XVI. yüzyılın başlarında Erzurum Beylerbeyi’ne yazılan bir hükümde ise Çepnilere Erzurum’da dirlik verilmemesi emredilmektedir (Küçük, 2011: 81). Bu hükümler Çepnilerin Doğu Anadolu’da da oldukça etkin ve kalabalık halde bulunduklarını göstermektedir.

²⁹ Ahmet Refik Anadolu’da Türk Aşiretleri adlı eserinde bu vesikaya ilişkin şu ifadeleri kullanmaktadır.

“Aksaray sancağı mutasarrıfına ve Ankara ve elviyei mezburda vaki kazaların kadılarına ve Derseadet’ten mübaşir tayin olunan Musa zide mecdihuya ve Haymana ve Bergama ve Turgudlu ve Tabanlı ve Karaman sakini Boz Ulus Türkmanı ve İzzeddinlü ve Hacı Ahmedlü cemaatleri voyvodalarına ve boy beğlerine hüküm ki Raka iskânından olan Musacalı ve Köse Yakub’a tâbi Kara Hacılı ve Musacalı’ya tâbi Kantemir Çepnisi ve İncülü ve yine mezbura tâbi Halebli ve Musacalı’ya tâbi Afşar ve Kaçarlu ve Ca’berlu ve Hacı Fakihlu ve Tanburaculu ve Dokuz cemaatleri ve Ekraddan Mudanlı ve Mamavî ve sair cemaatler ahalisini mukaddemâ Raka eyaletine naklü iskân olunduklarında her birine mesakin ve arazi tahsis ve tayin kılınmagan mahalli iskânlarından haric yerlere çıkmaktan tevakkı ve ihtiraz birle sayfü şitada mevazî mahsusalarında mukıym ve mutevattın olup mekâsibi şer’iyyeden zer’ü hars ile tevaggul ve iştilal eylemeleri şartile sureti hüsnü nizama ifrag olunmuşiken teceddüdü vülât ve bazı avarız ve keyfiyyet hasebile cemaati mezbur ahalilerinden bazıları mesakini muayyenlerinden huruc ve Musacalu aşiretinden Hüseyin kethuda mukaddemededen beru meteferrik bulunan cemaatleri ricalini cem idüb Haymana ve Torgudlu kazaları ve Emirdağı tarafında ikamet ve bu defa boy beğleri kendü cemaatleri ve tavayifi iskândan sayirleri ve Kaba Abalu Dokuzu cemaatleri ile çıkub gidüb aşireti merkumeden Kantemir Çepnisi cemaati Bergama tarafında ve Afşar ve Kaçarlu Ca’berlü ve Hacı Fakihlü cemaatleri dahi Haymana ve Turgud tarafında sakin olmalarile bunların ve misüllü hareketleri tavayifi saireye dahi sirayet idüb” (Şahin, 2004).

³⁰ Karadeniz ve Balıkesir dolaylarında Çepni yerleşimlerin ve zikredilen bölgelere iskânları üzerinde ayrıntılı olarak durulmasının nedeni Türkiye’de Çepnilere ait yer adının en çok Balıkesir’de bulunmasıdır. Abanoz KÜÇÜK eserinde, 1989 yılında yayımlanan Peter Alford Andrews’in *Ethnic Groups in the Republic of Turkey* adlı eserde yazarın Türkiye’de Çepni yerleşiminin en fazla olduğu şehrin Balıkesir olduğunu belirttiğini aktarmıştır. Ancak her ne kadar yer adları bakımından Çepniler Balıkesir’de oldukça fazla gibi görünse de Çepni soyundan insanların en çok Karadeniz’de yaşadıkları hususu araştırmacılar tarafından uzlaşıya varılmış bir konu gibi görülmektedir (Küçük, 2011: 12).

Hazar ötesinde yaşayan hiçbir obasının kalmadığını ve tamamıyla tüm obalarıyla Çepnilerin Anadolu'ya geldiğini ifade eden Faruk Sümer 16. yüzyılda Anadolu'da bulunan Çepni isimli yerleşimleri şu şekilde sıralamaktadır.

1. Çepni Köyü – Ak Şehir Sancağı Doğan Hisarı Kazası
2. Çepni Köyü – Amasya Sancağı, Lâdik Kazası
3. Çepni Köyü – Ankara Sancağı, Yaban Abad Kazası
4. Çepni Köyü – Bey Şehir Kazası, Kaşaklu Kazası
5. Çepni Köyü – Bolu Sancağı, Merkez Kazası
6. Çepni Köyü – Bolu Sancağı, Gerede Kazası
7. Çepni Köyü – Bolu Sancağı, Mudurnu Kazası
8. Çepni Köyü - Bolu Sancağı, Mudurnu Kazası
9. Çepni Köyü – Bolu Sancağı, Mudurnu Kazası
10. Çepni Köyü – Bozok Sancağı, Emlak Kazası
11. Çepni Köyü – Canik Sancağı, Bayramlı-Satılmış Kazası
12. Çepni Köyü – Canik Sancağı, Bayramlı Kazası
13. Çepni Köyü – Canik Sancağı, Bayramlı Kazası
14. Çepni Köyü – Canik Sancağı, Bayramlı Kazası
15. Çepni-Yusuf Köyü – Canik Sancağı, Bayramlı Kazası
16. Çepni Köyü – Çorum Sancağı
17. Çepni-Özü Köyü – Çorum Sancağı
18. Çepni Köyü – Çorum Sancağı, Osmancık Kazası
19. Çepni Köyü – Hüdavendigâr Sancağı, Kete Kazası
20. Çepni Köyü – Hüdavendigâr Sancağı, Aydıncık Kazası
21. Çepni Köyü – Hüdavendigâr Sancağı, Temrezler Kazası
22. Büyük-Çepni Köyü – Hüdavendigâr Sancağı, Behram Kazası
23. Küçük-Çepni Köyü – Hüdavendigâr Sancağı, Behram Kazası
24. Çepni Köyü – İç İl Sancağı, Mut Kazası
25. Çepni Köyü – Karahisar-ı sahip Sancağı, Sandıklı Kazası
26. Çepni Köyü – Karahisar-ı sahip Sancağı, Bolvadin Kazası
27. Çepni (Ağaç) Köyü-Karasi Sancağı, Giresun Kazası
28. Çepni Köyü – Kastamonu Sancağı, Ayandon Kazası
29. Çepni Köyü – Kastamonu Sancağı, Ayandon Kazası
30. Çepni Köyü – Kastamonu Sancağı, Ayandon Kazası
32. Çepni Köyü – Kastamonu Sancağı, Ayandon Kazası
33. Çepni Köyü – Kastamonu Sancağı, Ayandon Kazası
34. Yazı-Çepni Ekinliği-Kayseriye Sancağı, Kibar-Ezmaç Kazası
35. Çepni Köyü – Kengiri Sancağı-Tosya Kazası
36. Çepni Ekinliği-Kocaili Sancağı, Kandıra Kazası
37. Çepni Köyü – Konya Sancağı, Aladağ Kazası

38. Çepni Köyü – Konya Sancağı, Aladağ Kazası
 39. Çepni Köyü – Maraş Sancağı, Elbistan Kazası
 40. Yenice-Çepni Köyü –Sivas Sancağı, Merkez Kazası
 41. Alan-Çepni Köyü – Sivas Sancağı, Merkez Kazası
 41. Çepni Köyü –Sultanönü Sancağı, İnönü Kazası
 42. Çepni Nahiyesi – Trabzon Sancağı
 43. Çepni-Günü Köyü – Trabzon Sancağı, Kürtün Kazası
- (Pekin, 2011: 60).

Tablo 5: XVI. Yüzyıl'dan 1981'e kadar Anadolu'daki Oğuz boy adlarına ait yerleşim yerlerinin değişimini gösteren tablo

Boy Adı	Yıllar					Fark (%)			
	XVI. yy.	1933	1946	1967	1981	Fark (%)	1933-1946	1946-1967	1967-1981
Avşar/Afşar	86	30	53	45	33	-61,6	-65,1	76,7	-26,7
Alayunt	29	1	1	2	2	-93,1	-96,6	0	0
Bayat	42	32	32	31	30	-28,6	-23,8	0	-3,2
Bayındır	52	21	28	29	29	-44,2	-59,6	33,3	0
Beydili/Beydilli	23	9	9	10	10	-56,5	-60,9	0	0
Bügdüz	22	2	6	6	6	-72,7	-90,9	200	0
Çavundur/ Çavuldur/ Çavrundur	21	6	17	8	8	-61,9	-71,4	183,3	0
Çepni	43	18	36	17	15	-65,1	-58,1	100	-11,8
Dodurga	24	14	12	14	9	-62,5	-41,7	-14,3	-35,7
Döğer/Düğer	19	2	6	3	3	-84,2	-89,5	200	0
Eymir/Eymür	71	25	28	27	24	-66,2	-64,8	12	-11,1
İğdir/İydir	43	1	14	19	18	-58,1	-97,7	1.300	-5,3
Kayı	94	25	25	31	19	-79,8	-73,4	0	-38,7
Karaevli	8	7	6	5	4	-50	-12,5	-14,3	-20
Kargın/Karkın	62	27	34	24	18	-71	-56,5	25,9	-25
Kınık	81	39	46	35	36	-55,6	-51,9	17,9	2,9
Kızık	28	19	21	21	21	-25	-32,1	10,5	0
Peçenek	4	1	10	7	5	25	-75	900	-28,6
Salur	51	15	22	17	17	-66,7	-70,6	46,7	0
Yazır	24	16	19	17		-100	-33,3	18,8	-100
Yıva	19					-100	-100		
Yüreğir/Yüreğil	44	6	9	9	2	-95,5	-86,4	50	-77,8

Kaynak: (Kütükoğlu, 2012: 4)

Yukarıda verilen tabloda ise XVI. yüzyıldan bu yana Oğuz boylarının kendi adlarını taşıyan yerleşim yerleri sayısının günümüze değin değişimi gösterilmektedir. Bu durumda XVI. yüzyılda Anadolu'da yerleşmiş halde bulunan Oğuz boyları arasında kendi adını taşıyan yerleşim sayısı bakımından Çepniler 9. sırada yer almaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEPNİLERİN İNANÇ VE DİNİ YORUMLARI

3.1. Dini Hareketler

Orta Çağ'da Horasan'dan Anadolu'ya akın akın göçerek Akdeniz'in doğusunu dolduran Oğuz boyları yeni topraklara gelirken örflerini, kültürlerini, inanışlarını da yanlarında getirmişlerdir. Yüzlerce yıl süren Akdeniz'in doğusunu insan sayısı bakımından ve kültürel bakımdan besleme hareketi birçok farklı kültür, davranış kalıbı ve inanışı da beraberinde taşımıştır. Tüm bu göç süresince varolan inanışlar yeni topraklarda öteden beri yaşayan inançlarla kimi zaman harmanlanmış ve yeni yorumlar ortaya çıkarmıştır. Çepniler de Orta Asya bozkırlarında İslam öncesi diğer Oğuz boyları gibi Gök Tanrı inancına sahiptiler (Kaçar,2010:54). Ancak yerleştikleri farklı coğrafyalarda oradaki kültürlerle etkileşerek İslamiyet, Hristiyanlık, Musevilik, Zerdüştlük, Budizm gibi dinleri kabul etmişlerdir (Günay,1997:116). Oğuzların İslamiyet'i kabulü yalnızca inançları bakımından değerlendirilecek müstakil bir husus olmayıp siyasi bakımdan da dünya tarihini etkilediği açık olan mühim bir hadisedir. Zira İslamiyet öncesi Hazar ötesi Türkler siyasi açıdan olduğu gibi dini açıdan da dağınık bir haldeydiler. Saim Savaş *XVI. Asırda Anadolu'da Alevilik* adlı kitabında Türklerin İslamiyet'i kabulünün siyasi bir olay olduğunu şu şekilde ifade etmektedir.

Bilindiği gibi Büyük Selçuklu önderliğindeki Oğuz boyları muhtelif sebeplerle X.asrın ikinci yarısında Aral Gölünün kuzeyindeki yurtlarından ayrılıp Sir-Derya kenarındaki Cende şehri bölgesine gelmişlerdi. Büyük Selçuklular, bölgede yaşamının ancak İslam dinini kabul etmekle mümkün olacağını anlamışlardı. Sonuçta Buhara ve Harezm'den din adamları istenerek kitle halinde İslamiyetin kabulüne karar verildi. Olaya genel hatırayla bakıldığında İslamiyetin kabulünün siyasi bir tercih olduğunu söyleyebilir. Bu olay İslam dünyasındaki siyasi hâkimiyetin Türklere geçmesine ve Sünni İslamın büyük bir güç kazanmasına sebep olmuştur (Savaş, 2020: 134).

Oğuz boylarının İslamiyet'i kabul etmeleri onların Kur'an ve sünnet ışığında dini hayatlarını birebir tatbik etmelerini sağlamamıştır. Öteden beri sürdürdükleri inançlarını yeni dinleri ile bağdaştırmış ve eski inançlarını devam ettirme ihtiyacı hissetmişlerdir. Anadolu'ya akın etmeden neredeyse bir asır öncesinden İslamiyet'i kabul etmiş bulunan Türkler, konargöçer bir yaşam tarzına sahip olmalarından da kaynaklanmak üzere dini yüzeysel olarak

ele almış ve şamanist öğretilerini devam ettirmişlerdir.³¹ (Kaçar, 2010: 54). Çoğunluğu konargöçer bir toplum olan Oğuzların dini algılama ve derinlemesine öğrenme imkânları da şehir yaşamından uzak olduklarından dolayı kısıtlı olmuştur. Orta Çağ şartları düşünüldüğünde iletişim araçlarının ve yazma eserlerin toplumun her kesimine ulaşması oldukça zordur. Kaldı ki konargöçer olarak yaşayan ve sürekli olarak hareket halinde olan Oğuzlar için bu durum daha da zor olmuştur. Oğuzlar bu sebepten ötürü daha İslamiyet öncesi sahip oldukları inanışlara yakın olan ve buna benzettikleri dini hareketlerinden peşinden gitmeye meyilli olmuşlardır. Çepnilerde bu dini hareketler genellikle öncü olarak yer almışlardır. Genellikle devlet organizasyonlarına ve politikalarına karşı çıkış olarak başlatılan ancak dini bir hareket olarak görünür olan bu hareketlerin öncülerinin Çepniler olması şaşılacak bir durum değildir. Zira Fuad Köprülü (2009) Çepnilerin de içerisinde bulunduğu 13. yüzyılda sınır boylarındaki göçebeleri tarif ederken “Devlet mefhumuna yabancı olan, aşiret nizamı dışında hiçbir içtimai nizam tanımayan, köylüye ve şehirliye karşı istihfaf besleyen bu disiplinsiz kitleler” demektedir.³² Buradan da anlaşılacağı üzere Orta Çağ Anadolu’sunda Selçuklu yahut Osmanlı idarelerine karşı başlatılan dini hareketler sonucu çıkan ayaklanmalar, bu kontrol altına alınamamış Oğuzlara mensup boylar tarafından daha da büyütülmektedir. Orta Çağ Anadolu’sunda Çepnilerin de içinde bulundukları üç önemli dini hareket söz konusudur. Bunlar

³¹ Bu duruma 13.yy’da Selçuklularda üstü düzey yöneticilerin dahi ölülerinin mumyalanması örnek olarak gösterilebilir. Bu konuda Ekrem Buğra Ekinci internet sitesinde yazdığı yazıda şöyle demektedir. Mumya, Farsça, bitüm (zift) mânâsına geliyor. Sonra bu madde ile tahnit edilmiş cesed mânâsına ve mûmiyye şeklinde Arapça’ya geçmiş. Buradan da Yunanca’ya, sonra da Fransızca (momie) ve İngilizce’ye (mummy). Lisanımızda cesedin muhafazası için yapılan muameleye ekseri tahnit denir. Tabirin kökü olan hanût, cenâze teşhizinde saç ve sakal arasına konan, çürümeyi geciktirici kokulu bir maddedir. Sandal, kâfur ve sair nebattan mürekkeptir. İslâmiyette ölünün uzun zaman çürümemesi makbuldür. Bunun için yıkandıktan sonra ıslaklık bırakılmaz. Rutubetten uzak, kuru ve derin bir mezara gömülür. İstanbul gibi toprak nemli veya gevşek olursa, tabut ile gömmek iyi olur. Ölü yıkanırken kullanılan sîdr (köknar ağacı) ve kâfur gibi maddeler, haşeratı uzaklaştırarak çürümeyi geciktirir. Buna rağmen müslüman beldelerinde hiç çürümemiş cesetleri, gömüldüğü toprak ve iklim ile izah etmek mümkündür. Bunun için bilhassa Türkler arasında, bilhassa ileri gelenlerin ölülerinin tahnit edilmesi an’anesi vardır. Âhiret hayatına inanan Hunlar, mühim şahsiyetleri zâtî eşyası, silahları, hatta atları ile beraber kendilerince tahnit edip, bozulmaya dayanıklı mıntıkalarda (kurganlara) gömerlerdi. Bu an’aneyi takip eden Selçuklulara ait bazı bozulmamış cesedler yakın zamanda bulunmuştur. Hatta Selçuklularda mumyalama için vakıf bile kurulmuştur. Kayseri’de Melik Gazi, Kemah’ta Melik Mengücek, Kastamonu’da Âşıklı Baba, Harput’ta Arap Baba, Niksar’da Sungur Bey ve Konya’da Sahib Ata türbelerindeki mumyalı cesedler, bu devirden kalmadır. Türkler ve Mumyacılık (2016). Erişim adresi: <https://www.ekrembugraekinci.com/article/?ID=755&t%C3%BCrkler-ve-mumyacilik> (erişim tarihi: 19.09.2022)

³² Fuat Köprülü, Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu adlı eserinde bu tarifi devamı olarak şu ifadeleri kullanmaktadır.

Dâhilî organizasyonları ve hukuki nizamları hakkında maalesef burada hiç izahata girişemeyeceğimiz bu aşiretler, Anadolu Türklüğünün entemiz, en canlı bir unsurunu teşkil ediyordu. Fakat devlet mefhumuna yabancı olan aşiret nizamı haricinde hiçbir içtimai nizam tanımayan, köylüye ve şehirliye karşı istihfaf besleyen bu disiplinsiz kitleler, idare mekanizması biraz gevşediği zaman hemen bir iğtişâş ve anarşi unsuru oluyor, açık köylere, iyi müdafa edilemeyen şehirlere, tüccar kabilelerine hücumdan, yağmadan, tahripten geri durmuyordu. Bu hareketlerin icrasında türlü türlü âmiller müessir oluyordu. Bâzen vergi tahsildarlarının aç gözlülüğü ve sû-istimali, bazen aşiret reislerinin hırs ve menfaati bazen de de kuraklıklar veya başka sebeplerle sürülerin kırma uğramasından ileri gelen İktisadî yoksulluklar... Daha ayrıntılı bilgi için bk: (Köprülü, 2009: 76 – 77).

Baba İshak ayaklanması, İlhanlı Hükümdarı Olcaytu'nun on iki imam Şiiliğini kabulü, Safevilerin Şiiliği yayma faaliyetleri olarak ele alınmıştır.

3.1.1.Baba İshak Ayaklanması

Yukarıda bahsedildiği üzere Türklerin Anadolu'ya geldikten sonra bile İslamiyet öncesi inançlarını devam ettirmelerinde ve bu yönde telkinlerde bulunan kişilerin peşinden gitme konusunda istekli oldukları görülmektedir. Buna iyi bir örnek olarak, Müslüman bir şeyhten ziyade kama benzeyen Baba İshak (ya da İlyas)³³ Anadolu'daki Türkmenleri ayaklanmaya teşvik ederek onları arkasında sürüklemiş ve Orta Çağ Anadolu'sunda çok fazla kan dökülmesine sebep olmuştur. 1230 yılında Horasan'dan Anadolu'ya gelen Baba İshak ve müridleri, aralarında Çepniler'in de bulunduğu Türkmen grupları arasında propagandalar yapmışlardır (Kılıç, 2010: 7). Dini bir hareket olarak görülmesine rağmen Baba İshak ayaklanmasının temel nedeni devletin Türkmenleri reaya olarak görmesidir. Selçuklu önderliğinde Orta Asya'daki yurtlarından göçüp gelen, sayısız savaş ve zorluğa katlanan Türkmenler, Anadolu'da tek görevlerinin vergi veren ve idare edilen halk olarak tanımlandıklarını hissettiklerinden bu ayaklanmanın içinde olmuşlardır. Öteden beri Selçuklu'nun Türkmenleri askere almaması ve yalnızca vergi alınan halk olarak görmesinden ötürü onların devlete kızgın oldukları bilinmektedir (Sümer, 1992: 27). Moğollara karşı girişilen savaşlar neticesinde sırf Moğollara karşı tecrübeleri var diye Harizmlileri askere alıp kendi soylarına sırt dönen Selçuklular bunun bedelini geri dönüşü olmayan acı bedellerle ödemek zorunda kalmışlardır. İsyanın başlamasında Adıyaman-Samsat dolaylarında yaşayan Türkmenlerin ekonomik olarak oldukça zor durumda olmaları yani iktisadi şartlar öne çıkmaktadır. Malatya-Adıyaman-Maraş dolaylarında yaşayan Türkmenlerin Orta Asya'dan yeni geldikleri, sürüleri için bu bölgede yeterli otlak bulunmaması ve çevrelerinde hep Müslümanların yaşamaları dolayısıyla yağma yapamamaları ve ganimet elde edememeleri yüzünden fakir düştükleri bilinmektedir (Sümer, 1992: 27). Tüm bu şartlar içerisinde Amasya'da bir köyde tekke kuran ve orada yaşayan Baba İshak³⁴ ismindeki şeyhin emriyle 1240 yılında ayaklanan Türkmenler “La ilahe illallah Baba Resulullah”³⁵ diyerek harekete geçmişlerdir. Orta Çağ Anadolu'sunda yaşayan Türkmenlerin görünür olarak İslamiyet'i kabul etmiş olsalar dahi son peygamberin Hz. Muhammed olduğunu bile bilmedikleri belirtilmektedir

³³ Emel Kılıç, *Tarihi Kaynaklar Işığında Hacı Bektaş Veli Ve Bektaşi Öğretilerinin Çepni Türkmenleri İle Bağlantısı* başlıklı yazısında Baba İshak'ın Baba İlyas olarak da kabul edilebileceğini belirtmiştir (Kılıç, 2010).

³⁴ Baba İshak'ın Amasya'da tekke kurmadan önce Samsat kalesine bağlı Kefersut'ta yaşadığı yani ayaklanmanın çıktığı yerden olduğu anlaşılmaktadır.

³⁵ “Tanrıdan başka ilah yoktur baba da tanrının peygamberidir.”

(Sümer, 1992: 26). Bu yüzdendir ki isyana katılan Türkmenler yukarıda gösterildiği üzere Baba İshak'ı Allah'ın peygamberi olarak tanımışlar ve kabul etmişlerdir. Ayaklanmanın çıkmasında iktisadi sebepler ana neden olarak tanımlanmakla birlikte bunun yanında Orta Çağ'da medreseden mezun olanların köylere görevlendirilmedikleri, halkı İslami yönden bilgilendirmedikleri bilinmektedir. Bu durum zaten yüzeysel bir İslami bilgiye sahip olan ve eski inançlarını devam ettirmek hususunda istekli bulunan Türkmenleri her türlü uyarana açık hale getirmiştir. Bu yüzden Baba İshak gibi her hangi bir şeyhin öğretileri kolayca Türkmenler arasında yayılabilir ve bu gibi şeyhlerin sözleri uğrana canlarını dahi ortaya koyabilir duruma gelmekteydiler. Fuad Köprülü (2009) Türkmenlerin bu durumunu ve Baba İshak Ayaklanmasını şöyle izah etmektedir.

Bu Türk aşiretleri umumiyetle Müslüman olmakla beraber, her türlü taassuptan âzâde, dinin kendileri için çok muğlak ve nâkâbil-i icra ahkâmına riayetden ziyade eski kavmi an'anelerinin zahiri Müslümanlık cilâsına boyanmış basit bir şekline sâlik, eski Türk şamanlarının haricen İslâmlaşmış bir devamından başka bir şey olmayan müfrit alevî ve heterodoxe Türkmen babalarının manevî nüfuzu altında idiler. Yerleşmiş halk ile aralarındaki bu İktisadî ve İçtimai ayrılıklardan dolayı dinî zihniyetleri de aşağıda izah edeceğimiz veçhile onlardan çok farklı olan bu göçebe aşiretlerin, XIII. asırda yaptıkları en büyük hareket, tarihî menbalarla Bâbâiler Kıyamı diye meşhur olan umumî kıyam hareketidir. Anadolu Türkmenleri arasında birçok müritleri olan ve kendisini Allah'ın resûlü olarak tanıtan Baba Resûl-Allah, Keyhusrev II. zamanında Kefersud ve Maraş havalisindeki taraftarlarına kıyam emrini verdi. Onlar, epey zamandan beri onun, günün birinde cihad ilân edeceğini bildikleri için esasen hazır dılar. Kesif göçebe kitleleri, kadınları, çocukları, sürüleriyle, gözlerinde ganimet ve cennet hülyaları tüterek şehirlere, köylere saldırdılar. Kendilerine karşı çıkan muhtelif Selçuk ordularını fena hâlde mağlûp ederek Malatya, Tokat, Amasya havalisine hâkim oldular. Oralardaki Türkmenler onlara katıldılar. Selçuk Sultanı Konya'da kendisini emniyette göremiyerek Kubadiye hisarına iltica etti. Gönderdiği ordu Baba Resûl - Allah'ı yakalayıp asmakla beraber, harpte Türkmenlere mağlûp oldu. Nihayet sür'atle şark hudutlarından celbedilen - muhtelit unsurlardan mürekkep- bir ordu, bu korkunç isyanı kanlı surette bastırabildi (Köprülü, 2009: 77)

Görüldüğü üzere dışarıdan gelebilecek her türlü uyarana açık halde bulunan bilgi yoksulu ve reaya haline düşen Türkmenler için önlerine düşen şeyhleri uğruna ölmek sorun teşkil etmemektedir. Nitekim Amasya'dan Kırşehir'e kadar uzanan ve Orta ve Doğu Anadolu'daki orduları bir bir yenen Babailer nihayetinde Malva ovasında Selçuklu ordusu ile karşı karşıya gelmiştir.³⁶ Yalnızca 6000 kişi olan Babailer 60.000 kişilik Selçuklu ordusu ile savaştan çekinmemişlerdir. Başlarındaki muzaffer kumandanların yaşamlarını yitirmesi dolayısıyla ve sayılarının az olmasından dolayı Selçuklu ordusu tarafından bertaraf edilen Babailerin Anadolu'da kültürel yahut fikri mirasçıları da kalmamıştır (Sümer, 1992: 31).

³⁶ Tüm bu ayaklanma ve kıyımlar süresince durumdan epey korkan Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev, Beyşehir'deki Kubadabad Sarayı'na kaçarak kendisini emniyete almaya çalışmıştır. (Sümer, 1992: 30)

3.1.2.Olcaytu'nun On iki İmam Şiiliğini Kabulü

XIII. yüzyılda Anadolu'nun büyük bir kısmı Moğolların akrabaları ve ardılları olan İlhanlılar tarafından yönetilmektedir. Anadolu'da daha önce göçmüş olan Oğuzlar olmasaydı Moğol etkisi çok daha fazla hissedilecek ve kültür kayması yaşanabilecekti. Moğol hükümdarı Gazan Han "Şu Türkmenler olmasa Moğol atlıları güneşin battığı yere kadar giderlerdi" diyerek bu durumu açıkça itiraf etmiştir (Sümer, 1972: 178). Ancak her halükarda bu topraklarda Moğol istilası ve tahribatı sonrası yönetici konumundaki İlhanlıların aldıkları siyasi kararlar kültürde değişikliklere yol açmıştır. Bunlardan birisi de İlhanlı hükümdarı Olcaytu'nun on iki imam Şiiliği'ni kabul etmesi ve hüküm sürdüğü Anadolu ve İran topraklarında bu yönde hutbeler okutması olayıdır. 1304 yılında tahta çıkan Olcaytu ilk önce Hanefi idi. Bir süre sonra ise Şaafi mezhebini kabul eden Olcaytu, Hanefi ve Şaafi imamların yüz kızartıcı tartışmalarına kızarak ve dahi süt kardeşinin telkinleri ile on iki imam Şiiliğini kabul etmiştir. Bu kabulün ardından da ilk üç halifenin adını hutbelerden ve kesilen paralardan kaldırtmıştır.³⁷ Okunan ezana ise "Hayya ala hayri"l- amel"³⁸ yani işlerin en hayırlısına gelin ibaresi eklenerek İlhanlı ülkesinde bu halde bir kültür dayatılmasına girişilmiştir. Her ne kadar Olcaytu on iki imam Şiiliğini kabul etmiş olsa da halkı mezhebinde hür bırakmıştır. Öyle ki devletin üst düzey yöneticileri dahi kendi mezheplerinde kalabilmişlerdir. Ancak bu durum yine de Faruk Sümer'e göre yukarı Kelkit-Canik bölgesinde yaşayan Çepniler arasında Şii mezhebinin yayılmasına neden olmuştur (Sümer, 1992: 33).

3.1.3.Safevi Faaliyetleri ve Kızılbaşlık Meselesi

Orta Çağ'ın sonlarında, Akdeniz'in birçok farklı kavim ve kültür tarafından doldurulduğu dönemde Anadolu'da ve İran'da meydana gelen bu mühim hadiseler zinciri dünya tarihi bakımından son derece önemlidir. Zira Osmanlı'nın Akdeniz'e hükmetmeye başlaması ve Balkanlar'ın Türkleştirilmesi - İslamlaştırılması çalışmalarının hat safhaya çıktığı zamanlarda Türkmenler arasında bölünmeye sebep olan ve devlet gücünü oldukça zayıflatan Safevi tarikatı, uzun yıllar Osmanlı'nın uğraşacağı bir iç ve dış mesele haline gelmiştir. Safevi tarikatı XIV. yüzyılda Azerbaycan'ın Erdebil şehrinde Safiyeddin İshak isminde bir şeyh

³⁷ Paralarda: "Lâilâhe illâllâh Muhammedun resûlullah Ali Veliyullah" yazıldıktan başka paraların kenarlarına da Peygamberin ve 12 imamın isimleri konmuştur

³⁸ Faruk Sümer *Çepniler* adlı eserinde bu konuyla ilgili "Sünni bir memlekette minarelerden bu cümle okununca halk ikidarm Şiilerin eline geçtiğini anlardı." Demektedir (Sümer, 1992)

tarafından kurulmuştur. Şeyh İshak'ın torunlarından Şeyh İbrahimin tarikatın başına geçmesi üzerine başa geçmek için onunla mücadeleye girişen Şeyh Cüneyd, başarılı olamayınca Erdebil'den ayrılarak Anadolu'ya gelmiştir. Osmanlı padişahı II. Murat'a bir seccade, bir tesbih ve bir Kur'an göndererek Kurt Beli'ni kendisine yurt olarak vermesini dilemiştir. Ricası padişahça kabul görmeyen Şeyh Cüneyd, Karaman ülkesine giderek aynı şeyi Karaman Beyi İbrahim Bey'den istemek üzere Konya'ya vardığında burada bir dervişle girdiği bir münakaşadan Karaman ülkesinde de kalamayacağını anlamış ve Çukurova'daki varsakların yanına varmıştır. Bu bölgede bir kale tamir ettirerek oraya yerleşen Şeyh Cüney buradan Halep Türkmenleri arasına giderek etrafına çok sayıda mürit toplamıştır. Memlûklülerin kendisi üzerine geleceğini haber alan Şeyh Cüney buradan Canik bölgesine geçerek, o zamanda oldukça zayıf bir halde bulunan Trabzon Rum Devleti'ni yıkıp bölgede bir beylik kurmak amacıyla Anadolu'daki tüm müritlerini etrafına toplamıştır. 1454 yılında Trabzon'u kuşatan Şeyh Cüneyd birkaç gün sonra Fatih Sultan Mehmet'in kendisini tehdit etmesi üzerine kuşatmayı kaldırmıştır. Bu tehdidin ne boyutta olduğunu çok zaman geçmeden Sivas Beylerbeyi'nin Şeyh Cüneyd'in üzerine yürümesinden anlayabiliyoruz. Bunun üzerine Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a sığınan Şeyh Cüneyd burada Uzun Hasan'ın kız kardeşi ile evlenerek 12.000 silahlı müridi ile Şirvan ülkesine gitti. Burada Şirvan şahı ile girişilen bir savaşta ok ile yaralanarak öldü. Faruk Sümer Şeyh Cüneyd'den sağlam karakterli, cesur ve hitabeti kuvvetli birisi olarak bahsetmektedir. Bu meziyetleri dolayısıyla, ölen Şeyh Cüneyd'in oğlu Haydar'ın henüz çocuk yaşta olmasına rağmen tarikatın dağılmamasına dikkat çekmektedir. Oğlu Haydar büyüdüktan sonra dayısı olan Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın da katkısı ile Erdebil'deki Safevi tarikatının başına geçti. Şeyh Haydar babası gibi Anadolu'da dolaşarak insanları etkilemeye çalışmadı ancak babası döneminde Anadolu'dan yanlarında gelen insanları halife sıfatıyla Anadolu'ya göndererek tarikatına mürit toplamaya devam etti.³⁹ Bu sürekli profesyonel propangalar neticesinde Şeyh Haydar zamanında Anadolu'dan Erdebil'e insanlar şeyhlerini ziyarete gitmeye başladılar.⁴⁰ Şeyh Haydar'dan sonra tarikatın başına geçen İsmail, 1500 yılında Anadolu'ya gelerek Erzincan'a yerleşti. Anadolu'nun her bucağına haber göndererek müritlerinin Erzincan'a, yanına gelmesini emreden İsmail'e

³⁹ Anadolu'ya gönderilen bu halifelerin başlıca görevleri Safevi tarikatı hakkında insanları bilgilendirmek, tarikatlat şeyhleri adına yardım toplamak ve daha sonraları Anadolu'da bulunan siyasi otoriteyi bozmak olacaktır. Öyle ki bu haliferlerden birisi olan Tekeli Hasan Halife, Erdebil'den Antalya'ya kendisine verilen görevleri yapmak üzere geldiğinde, bazı kimseler ona "Ey Hasan halife sen bu memlekete geri geldin amma yanında kan ve ateş de getirdin" demişlerdir.

⁴⁰ Faruk Sümer Anadolu'da sünni olan halktan, erdebile şeyhlerini ziyarete gidenlere "canım bunca zahmet çekip Erdebil'e gideceğiniz yerde Medine-i Münevvere'ye gidip Resulullah'ın türbesini ziyaret etseniz çok daha iyi olmaz mı?" dediklerinde, "Biz ölüye değil diriye gideriz" cevabını verdiklerini aktarmaktadır. Bu durum, propagandanın ne denli etkili olduğunu gözler önüne sermektedir.

Anadolu Türkmenleri Erzincan'a akın edere karşılık verdiler. Kalabalık bir ordu ile İran'a giden İsmail, Akkoyunluları yenerek Tebriz'i merkez alan Safevi Devleti'ni kurdu.⁴¹ İran'da Safevi Devleti'nin kurulması ile Anadolu'dan İran'a müthiş bir tersine göç başlamış oldu. Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı yönetimleri altında ancak vergi veren ve idare edilen insanlar konumunda kalan Türkmenler yüzyıllardır bu durumdan şikâyetçi olduklarını belirtmişse de bir sonuç elde edememişti. Ancak Şah İsmail'in kurduğu Safevi Devleti'nde Türklere mühim askeri görevler verilmesi ve zaten Anadolu'da İsmail'in dedelerinden beri devam eden propaganda çalışmaları Türkmenlerin akın akın Safevilere göçmesine neden oldu. Öylesine büyük bir göç hareketi gerçekleşmişti ki dönemin yazarları Türkleri ellerinde bulundurdıkları malları yok pahasına satarak İran'a gittiklerini ifade etmişlerdir. Bu tarikatın devletleşmesi sürecinde Anadolu'dan İran'a yalnızca insan göçü olmamış, halifelerin Anadolu'daki çalışmaları neticesinde birçok isyan çıkmış ve Osmanlı yönetimini zor durumda bırakmıştır. Daha önce Tekeli Hasan Halife olarak Antalya, Burdur, Muğla yöresine öğretileri yaymak üzere gönderilmiş kişinin oğlu Şah Kulu tarafından 1510 yılında çıkarılan Şah Kulu İsyanı bu duruma örnektir.

Safevi tarikatı mensupları ve daha sonrasında İran'a göç edenler arasında Çepniler de bulunmaktadır. Safevi Devleti'nin kuruluşundan itibaren özellikle özel koruma birliği olarak Çepniler bu yapılanma içerisinde görev almışlardır (Pekin, 2011: 33). İran'a göçen Çepnilerin daha çok Karadeniz'de yaşayan Çepniler arasından olduğu sanılmaktadır. Buna binaen Trabzon Beylerbeyi'ne XVI. asırda gönderilen bir hükümde, Kürtün kazasında bulunan Çepnilerin Kızılbaş oldukları, Safevi topraklarına kaçtıkları ve önleri alınmazsa hepsinin gidebileceği belirtilmektedir⁴² (Savaş, 2020: 83). Safevi Devleti'nin kuruluşundan itibaren Çepnilere karşı Osmanlı bakış açısı oldukça değişmiştir. Fatih dönemi ve sonrasında kadar gerek Anadolu'da Türkmen iskânı noktasında ve gerekse Trabzon Rum Devleti'nin fethi esnasında Çepnilerle iyi olan ilişkiler XVI. yüzyıl başlarından itibaren yön değiştirmeye başlamıştır. Bu tutumun değişmesinin sebebi Karadeniz'deki Çepnilerin Safevi yanlısı olması ve Osmanlı'nın onları bir tehdit olarak algılamasından kaynaklanmaktadır (Kılıç, 2010: 22). Kâtip Çelebi ise bu duruma *Cihannüma*'sında, Canik eyaletinde çok fazla Kızılbaş bulunduğunu ve bunların Çepni olduğunu bildirmektedir (Eröz, 1977: 21). Yine XVI. yüzyılda yaşamış olan Trabzon'lu Mehmet Âşık bölgede yaşayan Çepnilerin Kızılbaş olduklarını ve İran şahına tapar derecede bağlı olduklarını ifade etmiştir (Umaç, 2011: 34). Faruk Sümer'in mühimme defterlerinden

⁴¹ 1501 yılında kurulan Safevi Devleti'nin başındaki İsmail'in o dönemde 15 yaşında olduğu sanılmaktadır.

⁴² Burada kullanılan Kızılbaş tabiri esasında Şeyh Haydar'ın müridlerine giydirdiği 12 dilimli kırmızı bir başlıktan gelmektedir (Özdin, 2019: 54). Ancak bunun zamanla Osmanlı – Safevi mücadelesi içinde Osmanlılar tarafından Safevi Devleti'ni oluşturan unsurları ve Anadolu'daki Safevi taraftarlarını küçük görmek için kullanıldığı görülmektedir. O zamandan günümüze ise bu rekabetin bir mücadelenin bir sonucu olarak Anadolu'da toplumsal hafızada bu tabirin kötü çağrışımlar yaptığı açıktır (Savaş, 2020).

edindiği başka bir bilgiye göre de kendilerine güvenilmeyen Çepnilerin, Kanuni tarafından askere alınmalarının yasaklandığı ve daha önceden alınanların da bu hizmetten çıkarılması emredildiği belirtilmektedir. Tüm bu yaşananlar Çepnilerin Safeviye tarikatının kuruluşundan itibaren tamamının olmasa bile bazı gruplarının bu tarikata meylettiklerinin ve Safevi Devleti'nin kuruluşundan sonra da Anadolu'dan İran'a göç ettiklerini göstermesi bakımından mühimdir.

3.2.Çepnilerin İnançları

3.2.1.Çepni Köylerinde Yaşayan Ortodokslar

Bizansın daha önce ordularında yer verdiği Hun, Kıpçak, Peçenek, Kuman Türklerine Hristiyanlığı misyonerlik faaliyetleri ile benimsetmeyi başardığı malumdur. Bunun yanında Anadolu Selçuklularında ülkenin batısını yöneten Sultan Keykavus ile ülkenin doğusunu idare eden kardeşi Kılıçarslan arasındaki taht mücadelesi Sultan Keykavus'un, Bizans'a sığınmasıyla son bulmuştur. Sultanın Bizansa kaçışı sonucu onu takip eden Anadolu Türkleri de Bizans tarafından özellikle Gagauz Türklerinin yaşadıkları bölge olan Dobruca bölgesine iskân edilmişlerdir. Bundan sonra 1311 yılında Dobruca bölgesinden bazı Türklerden bazılarının Anadolu'ya döndükleri bilinmektedir. Tam da bu noktada Dobruca bölgesinden Anadolu'ya tekrar göçen Türklerin Hristiyan inancında olma ihtimalleri akla gelmektedir. Yonca Anzerlioğlu'nun *Tarihi Verilerle Karamanlı Ortodoks Türkler* adlı eserinde bu duruma ait bilgiler bulunmaktadır. Anzerlioğlu Dobruca'dan Anadolu'ya dönen Alevi Türkmenlerin Çanakkale-Balıkesir bölgesine hâkim olan Karesi Beyliği topraklarına yerleştiklerini ve bölgenin 15. Yüzyıla ait incelenen tapu tahrir defterlerinde Yüreğir isimli köylerin tamamının, Çepni isimli köylerin nüfusunun ise yarısının Hristiyan olduğunu aktarmaktadır. Ayrıca eserde, köylerde Grek Ortodoks takviminden isimlerle birlikte öz Türkçe isimlerin de yer aldığı buna bağılı olarak da Hristiyanlık inancını benimseyen bir Türk-Tatar topluluğunun var olabileceğı aktarılmaktadır (Anzerlioğlu, 2009: 11).

3.2.2.Alevi Çepniler

Selçukluların öncülüğünde Anadolu'ya gelen Oğuzlar, Akdeniz'e uzanan bu coğrafyanın hemen her yanını doldurmuş, birbirine bağlı boylar bu geniş toprakların her bir yanına dağılmışlardır. Çepniler de Anadolu topraklarının kuzeyinden güneyine, batısından doğusuna kısaca her bir coğrafyasına dağınık halde yerleşmişler yahut göçer halde bu topraklarda dolaşmışlardır. Bu yerleşme dâhilinde daha önce bir arada bulunan ve boy özelliklerini muhafaza eden Oğuz boyları ve bu boylara ait obalar arasına yüzlerce kilometre mesafe girmiştir. Bu mesafe diğer Oğuz boylarında olduğu gibi Çepnilerin de inanç bakımından farklılaşmasına yol açmıştır. Orta Çağ'da İslam'ı kabul eden Oğuzların liderleri konumundaki Selçuklu ailesi sünni iken, daha sonra yaşanan dini hareketler ve yukarıda daha önce bahsettiğimiz sebepler yüzünden idareleri altındaki Oğuz boyları farklı inanışlar ve mezhepleri kabul etmişlerdir. Bunlardan birisi de ehli beyt sevgisine dayanan ve bazı temel öğretileri (eline, beline, diline sahip olma) ile insanların bir arada yaşamalarını kolaylaştıran Aleviliktir. Çepnilerin de Alevilikle olan bağlarının kuvvetli olduğu bilinmektedir. Öyle ki bu konuda Enver Şerifgil Oğuz boyları arasında Aleviliği en çok kabul eden ve benimseyenlerin Çepniler olduğunu vurgulamaktadır (Kaçar, 2010: 50). Başka bir kaynakta ise, İran coğrafyası ve daha önce belirttiğimiz üzere Safevi tarikatı ile iyi ilişkileri olan Kızılbaş Çepnilerin Anadolu'ya gelmeleri sonucunda Aleviliğin Anadolu'ya yayıldığı belirtilmektedir. Aynı kaynakta Çepnilerin tamamının Alevi oldukları ve Karadeniz'de oturur hale geldikten sonra Sünnileştikleri belirtilmektedir (Kaçar, 2010: 58). Bununla ilgili Fuad Köprülü İbni Battuta'nın Sinop'ta tavşan eti yenmediğini⁴³ gördüğünü aktarmaktadır. XIII. yüzyılda Sinop'ta Çepni nüfusunun Trabzon Rum Devleti'ni yenecek kadar çok olduğu düşünüldüğünde bu tavşan eti yemeyen alevi Türkmenler Çepniler olmalıdır. Sinop'tan Doğu Karadeniz'in sonuna kadar olan bölgeye hâkim olan ve bölgenin Türkleşmesini sağlayan Çepniler araştırmacılara göre önceleri Fuad Köprülü'nün tespitinde olduğu gibi Alevi iken sonraları Sünnileşmişlerdir. Bu durum yüzyıllar sonra bölgeyi dolaşan Kâtip Çelebi'nin eserinde Canik'te yaşayanların Kızılbaş olduklarını bildirmesiyle anlam kazanmaktadır. Abdulkadir İnan bu durum üzerine "Balıkesir

⁴³ Pervin ERGUN kaleme aldığı *Alevilik-Bektaşilikteki Tavşan İnancının Mitolojik Kökleri Üzerine* başlıklı yazısında konu ile ilgili olarak ayrıntılı bilgiler vermektedir. Sebeplerden bir kaçısı ise şu şekilde sıranabilir. İslam'da geviş getirmeyen ve çit tırnaklı olmayan bütün hayvanlar murdar sayılır. Tavşan geviş getirmeyip, çok tırnaklı olduğu gibi insan gibi hayız görme özelliğine sahiptir. Bu nedenle Aleviler tavşan eti yemezler. Tavşanın başı kediye, kulakları eşeğe, burnu fareye ve ayakları köpeğe benzemekte olduğundan genellikle toplumumuzca bu hayvanın eti yenilmez. Kur'an'da haram olarak bildirilen hayvanlar hariç isteyen ve midesi alanlar her istediği hayvanın etini yiyebilirler. Sünniler boğazında bir demir parçası bulunan tazının boğarak öldürdüğü tavşanı yerler ve buna helal derler" gibi nedenler sıralamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk: (Ergün, 2011).

tarafındaki Çepniler tamamen Alevî oldukları halde, Trabzon taraflarında Harşit Deresi boyundaki Çepni köylüleri külliye Alevîliği unutmuşlardır. Eski tarihler bunları Türkmen diye gösterdikleri halde, bunlar kendilerine ‘Yörük’ derler. Sünnî Çepnilerde ise Yörük tâbiri de yoktur.” sözleriyle Karadeniz’de yaşayan Çepnilerin Alevi iken Sünnileştiklerini aktarmaktadır (Eröz, 1977: 21). Tirebolulu (Hüseyin Avni) Alparslan *Trabzon Eli Laz Mı? Türk Mü?* adlı eserinde Şakir Şevket’in Trabzon Tarihi’nden aktardığı kısımda, Trabzon’un fethinden sonra yüz bin Çepni’nin Karadeniz’e yerleştiğini, bu Çepnilerin buradan İran’a göçüp Kızılbaşlığı öğrendiğini belirtmektedir. Burada rahat durmayınca hanları onları istemeyip, Anadolu’ya göç etmişlerdir. Bazıları Karadeniz’e bazıları da batıya yerleşmiştir. İzmit civarına yerleşenler yerli halkla bütünleşerek Çepnilikten çıkmış, İzmir ve Balıkesir civarına yerleşenler Çepniliklerini korumuşlardır. Trabzon’da ise derebeylerinin Sünni olmasından ve pek çok hoca yetiştirmelerinden ötürü Alevilik inancı izlerinin kalmadığı ifade edilmektedir (Özdin,2019:59). Karadeniz Çepnilerinin en geç XV. yüzyılda büyük çoğunluğunun Sünni İslam anlayışını benimsedikleri görülmektedir (Umacı, 2011: 256). Şalpazarı Çepnilerinin ise Karadeniz’de yaşayan diğer Çepniler gibi eskiden beri Sünnileşmedikleri, yakın zamanda devletin eğitim – kültür politikaları sonucu Sünnileştikleri aktarılmaktadır (Açı, 2009: 4). Başka bir kaynakta ise yine Balıkesir, Aydın, Manisa dolaylarında yaşayan Çepnilerin tamamen günümüzde de Alevi oldukları ancak Karadeniz Çepnilerinin önceleri Alevi iken Sünnileştikleri belirtilmektedir (Küçük, 2011: 2). Karadeniz Çepnilerinin önceleri Alevi iken günümüze kadar geçen süreçte Sünnileştikleri konusu araştırmacılar tarafından üzerinde fikir birliğine varılmış bir konu gibi görünse de Karadeniz’de Çepnilerin tamamen Alevi inancını terk etmedikleri ve günümüzde de bu inancı sürdürdüklerini gösteren Çepni yerleşimleri bulunmaktadır (Kökel, 2005: 9). Mehmet Eröz ise Türkiyede Alevi-Kızılbaş zümreleri üç gruba ayırarak incelemiş ve bu gruplardan birini de Çetmi olarak ifade etmiştir. Eröz’e göre Balıkesir –Aydın dolaylarında toplu halde yaşayan ve Karadeniz’de Rize –Trabzon dağlarında seyrek halde bulunan Çepni köyleri (Çetmi) Alevi inanca sahiptir. Bunun yanında Karadeniz Çepnilerinin tamamen Sünnileştiklerini, Batı Anadolu’daki Çepnilerin ise tamamen Alevi olduklarını ve bu Alevi Çepni köylerinin “Çetmi” olarak adlandırıldığını belirtmektedir (Eröz, 1977: 17). Abdülbaki Gölpınarlı ise Çepni boyunu tarif ederken bazı yörelerde tahtacı adı ile anıldıklarını ve hemen hepsinin Alevi olduğunu söylemektedir (Gölpınarlı, 1958: 178). Çepnilerin Anadolu’ya yerleştikten sonra Alevi inancında olduklarını belirten başka bir eserde ise, Çepniler arasında oluşturulan Çepnice dilinin onların inançlarını ve ibadetlerini saklama gereğinden ortaya çıktığı iddia edilmektedir (Kaçar, 2010: 26). İsmail Hakkı AKAY (Kadıoğlu), “Çepnilerin ayrıca bir

lisanları vardır fakat bu lisanı icap etmedikçe söylemezler.” diyerek Çepnilerin kendi aralarında oluşturdukları gizli dile vurgu yapmaktadır (Kadioğlu, 1935: 65).

3.2.3.Hacı Bektaş-ı Veli ve Çepniler

Baba İshak İsyanı sonrası yaşananlar ve Anadolu’nun Moğol istilasına altında ezilmesi Çepnilerin Anadolu’nun her yanına dağılmalarında rol oynamıştır. Baba İshak İsyanı’nın ardından bir süre saklı kalan Hacı Bektaş Kırşehir’in Sulucakarahöyük (Bugünkü adıyla Hacı Bektaş ilçesi) köyünde ortaya çıkmıştır (Kılıç, 2010: 8). 1240 yılında gerçekleşen Baba İshak İsyanı ile 1260 yılında Hacı Bektaş-ı Velinin Sulucakarahöyük’te ortaya çıkışı arasındaki geçen zamanda Hacı Bektaş’a ilişkin maalesef ki elimizde sağlıklı bilgiler mevcut değildir.⁴⁴ XIII. yüzyılda Sulucakarahöyük Çepnilerin kışlak olarak yaşadıkları bir köydür. Çepni obasına misafir olan Hacı Bektaş-ı Veli bu köyden tüm Anadolu’ya yayılan öğretilerini yaymaya başlamıştır. Öyle ki Çepni boyunun beyi olan Yunus Mukri ismindeki beyin zaman zaman Selçuklu Sultanı Aleeddin ile görüştüğü ve bu görüşmeler dâhilinde Hacı Bektaş’ın da ara ara Sultan tarafından fikirlerinin sorulduğu malumdur (Biçer, 2006: 11).

Sulucakarahöyük’e geldiğinde orada yaşayanların Çepni boyuna mensup olduklarını ve Çepnilerin Hacı Bektaş’ın öğretilerine bağlı olduklarını velayetnameden öğrenmekteyiz. Çepnilerle Hacı Bektaş’ın ilişkisi yalnızca inanç bakımından sınırlı olmayabilir. Öyle ki bir eserde Hacı Bektaş’ın Anadolu’ya gelirken boyu ile birlikte geldiği ve bu boyun da Çepniler olduğu ifade edilmektedir (Öz, 1996: 11). Bir başka eserde ise Hacı Bektaş’ın Çepni boyuna mensup Bektaşlı oymağının reisi olduğu belirtilmektedir (Savaş, 2018: 5). Sulucakarahöyük’te misafir olduğu obanın Çepni olduğu hatırlandığında bu iddianın doğru olma ihtimali artmaktadır. Faruk Sümer Hacı Bektaş-ı Veli ile Çepnilerin ilk münasebetlerini şöyle izah etmektedir.

Vilâyetnâme’den anlaşıldığına göre Suluca Kara Üyük (şimdi Hacı Bektaş şehri) sakinleri Çepniler’den idiler. Yine aynı esere göre onlardan Yunus Mukrî, bilgin, olgun bir zattı; Kıu-’ân’ı hıfzetmişti. O, Suluca Kara Üyük’ten ayrılıp civarındaki Mikâil adlı yerde oturmuş, sonra yukarı taraftaki Kayı’ya yerleşmişti. Fakat Suluca Kara Üyük’teki Çepniler’in Yunus Mukrî müstesna dinî bilgileri çok zayıf idi. Öyle ki aralarından biri ölmüş. Yunus Mukrî olmadığı için, onu üç gün gömünemişlerdi. En sonunda Çepni

⁴⁴ Bazı araştırmacılar Hacı Bektaş’ın bu isyana katıldığını ve hatta kardeşi Menteş’in isyan sırasında hayatını kaybettiğini belirtirken, Âşık Paşazade ve Elvan Çelebi, Hacı Bektaş’ın bu isyana katiyen katılmadığını söylemektedir. Ancak yine de Âşık Paşazade Hacı Bektaş’ın isyanı başlatan kişi olan Baba İshak’a gönülden bağlı olduğunu ve isyan sonrasında Kırşehir’e geldiğini ifade etmektedir. Babailer isyanına Çepnilerinde katıldıkları ve isyan sonrasında Hacı Bektaş’ın bir Çepni obasına misafir olması bu iddiaları kuvvetlendirirse de tüm bunlar araştırmaya muhtaç bir konu olarak durmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk: (Kılıç, 2010).

ulularından Gevherveş'in ricası üzerine. Yunus Mukrî, Konya'ya gidip Sultan Alâeddinden Suluca Kara Üyük'ün kendisine ait yurt olduğunu gösteren bir berat aldıktan sonra, dönüp oraya yerleşmişti. Yunus Mukrî sonra hayata veda etti; dört oğlu vardı. Bunlardan İdris'in, babası gibi, bilgin ve seçilmiş bir kişi olduğu söyleniyor. Onun eşinin adı Kudu Melek idi. Kutlu Melek, adı gibi, melek ruhlu olduğu için az sonra Suluca Kara Üyüğe gelen Hacı Bektaş-ı Veli tarafından çok sevilmiş ve Hacı Bektaş'm manevî kızı olmuştur. Esasen Hacı Bektaş-ı Veli'ye daima derin bir saygı duyarak hizmet ettikten başka herkese karşı da sevgi ve şefkat duyguları ile yardımını da bulduğundan kendisine Kadıncık ve Kadıncık Ana lakabı verilmiştir. İşte Bektaşî Çelebileri bu kadıncık Ana ile İdris Hoca'dan gelmişlerdir. Böylece Bektaşî Çelebilerinin Çepni boyuna mensup oldukları ortaya çıkmış bulunuyor (Sümer, 1992: 24).

Faruk Sümer'in de aktardığı üzere Hacı Bektaş-ı Veli'nin ilk müritleri ve Anadolu'da onun öğretilerini yaymak amacıyla Anadolu'nun dört bir yanına dağılan ilk halifeler de Çepnilerden olmalıdır.

3.2.4.Sünni Çepniler

Çepnilerin İslamiyet'i kabul etmeleri sonrası farklı İslam yorumlarına dâhil olmaları onların Kızılbaş, Rafizi, Alevi vb gibi sıfatlarla anılmaya mecbur bırakmıştır. Anadolu'ya geldikleri zaman heteredoks bir inanca sahip oldukları açık olan Çepniler daha sonraları gerek şeyhler etkisi ve gerek devlet politikaları neticesinde İslamiyet'in farklı yorumlarını tercih etmek durumunda kalmışlardır. Her ne kadar yukarıda bahsedildiği üzere Orta Çağ Anadolu'sunun Oğuzlar tarafından doldurulmaya başlandığı ilk zamanlar Alevi inanca sahip olsalar da, Selçuklu sonrası Anadolu topraklarını idare eden sünni Osmanlı ile Şii Safevi arasında çoğunlukla sıkışmıştır. Öyle ki bu sıkışıklık neticesinde, Çepnilerin nüfus olarak en kalabalık oldukları Karadeniz Bölgesi'nden İran'a tersine göçler başlamıştır. Ancak bu göçler elbette ki tüm Çepnilerin iştirak ettikleri olaylar olmayıp devlet politikaları gereği alevi inancı terk ederek Karadeniz'de yüzyıllardır fethetmeye çalıştıkları bu toprakları bırakmayarak Sünnileşen Çepniler de olmuştur. Hal böyle iken Karadeniz'de XII. yüzyılda yerleşik hale gelmiş olan Çepniler Sünni inanca meyletmişler, bunun dışında Batı Anadolu'da daha sonradan doğudan göçürülen Çepniler ise Alevilik inançlarını korumuşlardır. Faruk Sümer bu konuda XV. ve XVI. yüzyılda Karadeniz'deki Çepni köylerinde Osman, Bekir, Ömer gibi isimlere sıkça rast gelindiğini bunun da burada yaşayan Çepnilerin Sünni olduğunu gösterdiğini belirtmektedir (Sümer, 1992: 51).⁴⁵

⁴⁵ Ayrıca Çepni köylerinde bulunan camileri de bu duruma dayanak gösteren Sümer bu konuyu şu şekilde izah etmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BATI TOROSLARDAKİ ÇETMİLER

4.1.Çetminin Tarihi

1071 yılından itibaren akın akın Anadolu'yu doldurmaya başlayan Çepniler, Akdeniz'e uzanan bu engin topraklarda baştanbaşa yerleşerek Anadolu'nun Türkleşmesinde mühim katkılar sağlamışlardır. Çepnilerin yerleştiği yerlerden birisi de bugün Konya ili – Beyşehir İlçesi sınırları içerisinde yer alan Çetmi köyüdür. Adından da anlaşılacağı üzere herhangi bir tereddüğe mahal bırakmayacak biçimde Çepni boyuna mensup kişilerin yaşadığı bu köy, Torosların zirvesinde, Konya'yı Akdeniz'e bağlayan yolların geçiş noktası üzerinde yer almaktadır. Çepnilerin buraya yerleştirilmelerine dair bilgilere İsmail Hakkı Kadioğlu'nun 1935 yılında kalem aldığı *Çepniler Balıkesir'de* adlı eserinden edinmekteyiz. Kadioğlu'na göre Selçuklu Sultanı Alâeddin, Sivas civarında bir savaşta iken düştüğü zor durumdan kurtulmak için Çepnileri yardıma çağırmıştır. Sultan Horasan'ın Bozulus mevkiinde yaşayan Çepnileri kendilerine yardıma gelmeleri için Horasan'a binlerce hecin⁴⁶ göndermiş, Anadolu'ya yardıma çağırdığı Çepnileri daha sonra Konya'ya sevk etmiştir (Bostan, 2002: 9). Bu savaş sırasında Horasan'dan getirtilen Çepnilerin Sultan lehine çetecilik faaliyetleri yaptıkları için o zamanlar onlara çeteci diyemeyenlerin Çetmi dedikleri aktarılmaktadır (Özdin, 2019: 35).

Çetmiye dair tarihi vesikalar incelendiğinde Yusuf Halaçoğlu'nun 1465-1467 yıllarına ait defterlerden elde ettiği verilere göre hazırladığı eserinde Konya Sancağına bağlı Beyşehir Kazasının Kaşaklu Köyünde Çepni Cemaatine ve Çepni boyuna mensup 17 hane ve 1 mücerredin yaşadığı görülmektedir (Halaçoğlu, 2009: 528). II. Beyazıt döneminde 1507 yılına ait kaynaklarda da Beyşehir'e bağlı Kaşaklu nahiyesinin bir köyü Çetmi olarak adlandırılmıştır (Beyşehir İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2018: 10). Bu kayıtlara göre Beyşehir Sancağı'na bağlı

XVI. ve daha sonraki yüzyıllarda tabii gerek Çepniler arasında, gerek komşuları olan diğer Türkler arasında, Alevî inancını taşıyanlar bulunabilir. Fakat Ömer, Osman, Bekir isimleri, onlardan pek çoğunun sünî olduğuna hiç şüphe bırakmaz, çünkü bu isimler Alevilerce asla taşınmaz Diğer taraftan az yukarıda belirtildiği üzere 5-10 haneli Çepni köylerinde camiler bulunuyor ve camilerin imam, hatip, müezzin, muhasıl gibi vazifelileri görülüyor fakihlere ve müderrislere de sık sık rastgeliniyor. Kısaca onlar asla kara câhil bir topluluk değillerdir. Çünkü din adamlarından müteşekkil aydınları var. XV. yüzyılın ikinci yarısı ile XVI. yüzyılın birinci yarısında Trabzon'lu coğrafyacı Âşık'ın dediği gibi Çepniler "bidin"dinsiz insanlar değil, bilakis dindar bir topluluktur. Bir taraftan Safevî propagandası, diğer taraftan Osmanlılar'ın Anadolunun hertarafında yaptıkları gibi, tımarlarını ellerinden alıp kendi kullarına veya kuloğullarına (yani devşirme zümresine mensup olanlara) vermeleri yüzünden aralarında Alevilik belki az daha yayılmış olabilir (Sümer, 1992: 52)

⁴⁶ Hecin; Çift parmaklılar takımının devegiller familyasından, uzunluğu 3, yüksekliği 2 metre kadar olan, sırtında besin depo etmeye yarayan tek hörgücü bulunan, hızlı yürüyen bir tür memeli (Camellus dromedarius)- TDK (<https://sozluk.gov.tr/> Güncel Türkçe Sözlük- Hecin.)

Kaşaklu nahiyesinin Çepni köyü 33 hane ve 49 neferden meydana gelmektedir (Bostan, 2002: 15). Bir başka kaynağa göre ise bu sayı 35 hane 45 neferden ibarettir (Konyalı, 1991: 143).

Tablo 6: 1465-1467 yılları arasında Beyşehir Kazasında yaşayan Çepni boyuna mensup kişileri gösteren tablo

Çepni Cemaati	-	-	Çepni	T	17	1	-	Konya S.- Akşehir Kaz.	BOA, MAD, nr. 241, s. 91b, sene 870-871 (1465-67)
Çepni Cemaati	-	-	Çepni	T	17	1	-	Konya S.- Beyşehir Kaz.- Kuşaklu k.	BOA, MAD, nr. 241, s. 83a-b, sene 870-871 (1465-67)
528									
Cemaat adı	Taife	Grup	Boy	S	H.	M.	Yurdu	San.-Nah.	Kaynak
Çepni Cemaati	Maraş Yörükleri	-	Çepni	T	181	16	Yenice Kala yaylak, Horromi sekisü	Maraş S.	TKA, TD, nr. 116, vr. 266a, sene 971 (1563-64)

Kaynak: (Halaçoğlu, 2009: 528)

1524 yılında Çetmi Kaşaklu nahiyesinin en kalabalık köyleri arasında gösterilmektedir. 1584 yılında nüfusun 65'e çıktığı ancak çeşitli sebeplerle 1641'de 35'e gerilediği görülmektedir (Erdoğan, 1989: 246). Bu sebeplerden en önemlisi olarak Kıbrıs'ın Osmanlılarca fethinden sonra özellikle Karaman eyaletinden Kıbrıs'a gönderilmek üzere bazı ailelerin sürgün edilmesi hadisesidir. Sultan II. Selim 21 Eylül 1572 tarihli hükmünde Karaman, Anadolu, Rum ve Dulkadir eyaletlerindeki her on haneden birinin Kıbrıs'a gönderilmesini istemiştir. Bu dönemde Çetmi'den Kıbrıs'a 18 hane göç ettirilmiştir (Erdoğan, 1996: 24). Kıbrıs'a göç ettirilenlerin %30'u kendi istekleri ile %70'i isteksizce, zorla göçürölmüşlerdir (Erdoğan, 1996: 5). Zorla götürölenlerin genellikle toplum içerisinde yaramaz kişiler oldukları görölmektedir.⁴⁷

Beyşehir ve Seydişehir'den göçürölenlerin Kıbrıs'ta Limosal'a yerleştirildikleri görölmektedir (Erdoğan, 1996: 6). 1573 tarihinde İstanbul'dan gönderilen hükümde adaya

⁴⁷Bu konuda ERDOĞRU; Cebren götürölenlerin umumiyetle eşkıya, şerir, gammad, deyyus, kezzab, haramzade, yavent, sarik, yaramaz, yalancı şahit, ribahior gibi yaramaz kimseler olduğunu bildirmektedir (Erdoğan, 1996).

yerleşenlere dair bilgi toplanıp İstanbul'a gönderilmesi emredilmektedir. Bunun üzerine 1574 tarihinde yapılan bir teftişte birçok ailenin adaya ulaşmadıkları, ulaşanların ise adadaki kuraklığa ve su azlığına bir yıldan fazla dayanamayıp geri dönmek istedikleri bildirilmiştir (Erdoğan, 1996: 6). Bu tarihten itibaren Kıbrıs'a götürülen Çetmiler ile ilgili herhangi bir bilgiye rast gelinmemiştir.

XVI. yüzyılın sonlarına doğru Çetmi nüfusunda gerçekleşen değişimlerden bir diğer sebep ise Seydişehir'e göç olayıdır. 1584 yılında gerçekleşen bu göç sonucu Seydişehir'de Kızılca ve Çetmi/ Biruni adıyla iki yeni mahalle kurulmuştur. Bu iki mahalleyi oluşturanlar konumuza bahis olan Çetmi'den Seydişehir'in dış katmanlarına göçerek oraya yerleşmişlerdir (Değerli, 2013: 38). Seydişehir'e yerleşen Çetmilerin buraya cebren mi yoksa istekleriyle mi yerleştiklerine dair herhangi bir bilgiye rast gelinmemiştir. Seydişehir'de 1584 yılında yapılan nüfus sayımına göre bu iki mahallenin nüfusu 75 ve 65 olarak görülmektedir. Bu durum Çetmiden Seydişehir'e giden epey bir nüfus olduğunu açıkça göstermektedir.

Tablo 7: Seydişehir şehir merkezinde yer alan mahallelerin XVI. ve XIX. Yüzyıllar arası değişimi (1502-1845)

1502	1518	1530	1584	1612	1642	1646	1689-1829	1831-1845
Pazarkapısı	Pazarkapısı	Pazarkapısı	Pazarkapısı	Pazarkapısı	Pazarkapısı	Pazarkapısı	Alaylar	Alaylar
Cami	Cami	Cami	Kiçikapı	Biruni	Cami-i Kebir	Cami	Pazarkapısı	Cami-i Cedid
Debbağhane/Tabaklar	Debbağhane/Tabaklar	Debbağhane/Tabaklar	Sufiyan	Cami	Debbağlar	Çetni /Birüni	Biruni (Çetni)	Cami-i Kebir
Hacı Seyyid Ali	Hacı Seyyid Ali	Hacı Seyyid Ali	Ulukapı	Debbağhane	Değirmenci	Debbağhane	Cami-i Cedid	Debbağhane
Kiçikapı	Kiçikapı	Kiçikapı	Veled-i Değirmenci	Değirmenci	Hacı Mustafa	Değirmenci	Cami-i Kebir	Değirmenci
Süfiyân/Sofular	Süfiyân/Sofular	Süfiyân/Sofular	Cami	Hacı Mustafa	Hacı Seydi Ali	Hacı Mustafa	Debbağhane	Hacı Seyyid Ali
Ulukapı	Ulukapı	Ulukapı	Debbağın	Hacı Seyyid Ali	Kiçikapı	Hacı Seyyid Ali	Değirmenci	Kiçikapı
Veled-i Değirmenci	Veled-i Değirmenci	Veled-i Değirmenci	Hacı Mustafa	Kiçikapı	Kızılcalar	Kiçikapı	Emir	Kızılcalar
	Hacı Mustafa/Hacı Nasuh	Hacı Mustafa/Hacı Nasuh	Hacı Seyyid Ali	Kızılcalar	Pirüli	Kızılca	Hacı Mustafa	Sofhane
		Hacı Muslihuddin	Biruni/Çetni	Sufiyan	Sofhane	Sufiyan	Hacı Nasuh	Ulu-kapu
			Kızılca	Ulukapı	Ulukapu	Ulukapı	Hacı Seyyid Ali	
							Kiçikapı	
							Kızılcalar	
							Sofhane	
							Ulukapı	

Kaynak: (Değerli, 2013: 67)

Tablo 8: Seydişehir kent merkezinin XVI. Yüzyıl boyunca mahallere göre nüfusu

Mahalleler	1502 Yılı ¹⁹⁹		1518 Yılı ²⁰⁰		1522 Yılı ²⁰¹	1530 Yılı ²⁰²		1584 Yılı ²⁰³
	Hane	Nefer	Hane	Nefer	Hane	Hane	Nefer	Nefer
Pazarkapısı	18	32	28	46	43	43	49	39
Cami	27	40	39	60	58	58	62	65
Debbağhane	12	24	27	51	43	43	53	49
Hacı Seyyid Ali	21	29	30	48	43	43	51	92
Kiçikapı	24	26	38	61	68	68	71	61
Sufiyan	58	87	56	96	-	56	101	105
Ulukapı	48	64	52	90	85	85	97	145
Veled-i Değirmenci	21	39	39	74	58	58	78	97
Hacı Mustafa	-	-	36	50	-	36	52	177
Kızılca	-	-	-	-	-	-	-	75
Çetni (Birüni)	-	-	-	-	-	-	-	65
Muafılar	-	-	7	13	-	-	51	8
TOPLAM	229	341	352	589	398	490	665	978

Kaynak: (Değerli, 2013: 67)

1844 yılında ise Kaşaklı kazasına bağlı köylerden olan Cemeller, Salur, Çay, Mahramkolu, Dumanlı, Adaköy daha sonra Çetmi nahiyesine bağlanmıştır.⁴⁸ Çetmi nahiyesinin ise Seydişehir'e bağlı olduğu görülmektedir. Ancak Seydişehir ile aralarında 2000 metre yüksekliği bulunan dağlar olan bu köylerin, devlet mekanizmalarına ulaşmalarında zorlandıkları, tüm iktisadi ve ticari ilişkilerinin kendilerinin ulaşımı daha yakın olan Beyşehir ile oldukları gerekçe gösterilerek 1933 yılında Beyşehir ilçesine bağlanmasına karar verilmiştir (Muşmal, 2005: 41). Ayrıca 1942 yılında alınan kararla Çetminin nahiye merkezine düşürülerek tekrar köy statüsüne gelmesine ve nahiye merkezinin Gencek köyü olmasına karar verilmiştir (Sezen, 2017: 193). 1966 yılına kadar Seydişehir ilçesi Gencek bucağına bağlı bulunan Çetmi İçişleri Bakanlığı'nın 24 Mart 1966 tarihindeki kararı ile Beyşehir ilçesine bağlanmıştır. 1972 yılında ise Çetmi'de belediye kurulması kararı alınmıştır. Ancak bu kararla kasaba olan Çetmi'nin yalnız statüsü değil adı da değişmiş ve Akçabelen adını almıştır.⁴⁹ 2014 yılında yaşayan nüfusunun 2000'in altına düşmesi sebebiyle Akçabelen'deki belediye kaldırılmış ve Beyşehir ilçesinin bir dış mahallesi haline gelmiştir. 2022 yılında ise Beyşehir Belediye Meclisinin aldığı kararla Akçabelen adı tekrar Çetmi olmuştur.⁵⁰

⁴⁸ Ayrıca 1844 yılında Beyşehir sancağında köylerin sahip oldukları at ve binek hayvalarının sayıları karşılaştırıldığında tüm köyler arasında nüfusa oranla at ve binek sayısının en çok Çetmi'de olduğu görülmektedir. Bu durum daha önceki yüzyıllarda Aksaray dolaylarında var olan Çepnilerden atçeken obasının namli atlar yetiştirmesi gibi Çetmilerin nerede olurlarsa olsunlar ata önem verdiklerini göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk: (Muşmal, 2005: 314).

⁴⁹ İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü. (1972). Konya ili Beyşehir İlçesinin Üzümlü Bucağına bağlı Çetmi Köyünde belediye kurulması (Karar no: 10683). Erişim adresi: <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/eSatis/BelgeGoster.aspx?ItemId=94250&Hash=2D1E406AB3953E597EA188AAD8AC9ABAC72D75697B8F51F658A526688962CFD6&Mi=1> (erişim tarihi: 1.12.2022).

⁵⁰ Beyşehir Belediyesi (2022). Beyşehir'de coşkulu şeker fasulye festivali. Erişim adresi: <https://www.beysehir.bel.tr/haber/710>. (erişim tarihi: 01.12.2022)

Fotograf 1: Çetmi genel görünüm 1.

Kaynak: (Önder ZEYBEK)

Fotograf 2: Çetmi genel görünüm 2.

Kaynak: (Önder ZEYBEK)

4.1.1.Çetmilerle Yapılan Mülakatlar

Çetmi köyünde yaşayan ve yaşı yetmişin üzerinde bulunan insanlarla yapılan mülakatlarda onlara köyün genel tarihi ve çetmi kelimesi ile ilgili sorular sorulmuş, alınan yanıtlar dijital ortamda kaydedilerek burada sunulmuştur. Ancak bu sunuş esnasında yapılan görüşmelere ait kayıtlar oldukça uzun olduğundan burada sadeleştirilerek verilmiştir.

1-

Konuşan: Mustada BAŞOĞLU⁵¹

Doğum: 1946

-Köyün tarihi ile ilgili herhangi bir bilginiz var mı? Ne zamandan beri burada bu köy var? Büyüklerinizden köy tarihi ile ilgili bir şeyler duydunuz mu?

-Bu köyün tarihi ile ilgili önemli de pek bişey bilmem de, bu köyün ilk kuruluşunda benim dedem, dedemim babası dedesi neyse Ömer Paşa diye bi adam. Kuruluşu üç kişi mi dört kişi mi kurmuşlar. Ömer Paşalar, Kadılar, Veliagalar işte bu sülaleler gürmüş. Ortalama iki yüz sene veya belki de geçmiştir.

-Köyün adı ile ilgili bir bilginiz var mı? Çetmi nedir?

-Şimdi heralda bu Oğuz ellerinden gelme deniyor, öyle duyarız. O zaman heralda işte bu üç kişi gelmiş. Bu üç kişinin işte birisi Gayabaşı'na öteki Genceğ'e gitmiş, biride burda galmış. Duyuşumuz bu şekilde yani. Şimdi Gencek mesela gencecik üç oğlan gitmiş ondan adı Gencek olmuş. Çetmi adıyla ilgili bi bilgim yok. Burdan eskiden kervanlar geçerike işte eşkıyalar kadıyı kesmişler. Şu yüksek dağ varya Çölmek Depe, kadıda para varya eşkıyalar kadıyı orda kesmişler. Büyükler eskiden anlatırdı. Çetmili çetemeli her köye yetmeli lafı var mesela ama bu doğru değil. Bak mesela Gayabaşı'nın alt tarafı varya hep benim dedeminmiş, elimizden zorla almışlar. En gariban köy bu köy bu civarda. Ta sazda denizin birleştiği yerde (Beyşehir Gölü'nü kastediyor) bi sürü arazimiz kalmış, hep dedeminmiş elimizden almışlar. Bu civarda en eski köy Çetmi. Mesele Adaköy ilan daha dün kurulmuş. En eski köy bizimki. Şimdi biz Oğullerinden geldik mesela soyadımız baş ya bizim bize Başlar köyünden geldi derler. Manavgat'tan. Ama öyle bi şey yok. İsmi benzetiyolar.

⁵¹ Mustafa BAŞOĞLU İle Çetmi'nin tarihi üzerine söyleşi, 30.06.2022, Mustafa BAŞOĞLU'nun evi, Konya.

2-

Konuşan: Hatice řANLI⁵²

Doğum:1918

-Köyün ismi Çetmi olduğuna göre bu çetmi kelimesinin anlamı nedir? Biliyor musunuz?

-Ne biliyin işte öyle bi ad vermişler, başka yerde de varımış. Yakında hatte o köyün adı dahı Çetmi'ymiş.

-Bu Çetmi köyünün nerde olduğunu biliyor musun?

-Hayır, bende Antalla'da durudum, Antalla'da gonuşdular bu lafları, orda duydum.

-Ama yine de Çetmi ne demek bilmiyorsun öyle mi?

-Bilmiyyorun.

-Peki, Çepni ne demek biliyor musun? Hiç duydun mu?

-Çetmi işte ne biliyin, peygamber mi ne bi yere gidellerimiş, ne bi'şey demiş, çek yanığızdan mı diyesiymiş, onu da duydum öyle bi. Çetmi kötü bi ad değilimiş işte iyi bi adımış.

-Peki, bu köy ne zaman kurulmuş? Ne zamandan beri burada Çetmiler yaşıyor? Yüz sene iki yüz sene hiç duydun mu?

-Ne biliyin ay oğlum. Bilmen ben. Onlardan hiç haberim yok. Eskiden çok galabalık bi köyüdü, şindi okul çıkakalı millet dağıldılar gettiler.

-Civar köylerle ilişkileri nasıldı peki Çetmilerin?

-Adaköy'üle⁵³ pek eyi değilidi.

3-

Konuşan: Ali ATLIOęLU⁵⁴

Doğum:1941

-Köyün ismi Çetmi olduğuna göre bu çetmi kelimesinin anlamı nedir? Biliyor musunuz?

⁵² Hatice şANLI ile Çetmi'nin tarihi üzerine söyleşi, 12.07.2022, Oğlu Hüseyin şANLI'nın evi, Konya.

⁵³ Adaköy mahallesi Çetmi'ye yaklaşık 2 km uzaklıkta olup Çetmi köyüne en yakın köydür.

⁵⁴ Ali ATLIOğLU ile Çetmi'nin tarihi üzerine söyleşi, 12.07.2022, Ali ATLIOğLU'nun evi, Konya

-Oğuz boylarından birinin ayrılan gurubun adı Çetmi. Böyle Çetmi köy adları başka bi yerlerde var. Bu benim başka yerlerden duyduğum. Buraya bi ara Çeşme derlermiş, Çetme derlermiş. Bu köye ait bilgi değil, bunları bilemiyorum eski kökünü. Yalnız şöyle duydum ben eski adamlardan Akseki tarafından bi toplum gelmiş, onları garişmiş burdakiler.

4-

Konuşan: Süleyman Evcil⁵⁵

Doğum:1945

-Köyün adının nerden geldiği ile ilgili bir bilgin var mı? Ne demek Çetmi?

-Çetmi bi tür benim şey yaptığım yörük boyu gibi Orta Asya'dan gelme bişey ama içeriğini bilmiyorum.1953 'te ilkokula gittiğimde ben haritalarda Çetmi nahiyesi diye sadece bizim köyün adı geçerdi. Bu Gayabaşı falan heç adları yoktu. Bizden sonra nahiye Genceğ'e geçmiş. Yani burda ilk kurulan bizim köy. Hatte İbradı'da Ormana varya ilk orayla buraymış köy.

-Çetmi kelimesinin anlamı konusunda ne biliyorsun peki?

-Çetmi kelimesi işte bildiğim hatte bu her yerde var Hadim'de var Doğanhisar'da var, hatta Marmara Ereğlisi'nde bile varmış. Çok yer de var. Baya meşhur bi ad. Çetmi'yi çoğu yerde iyi değil, Alevilikle falanda ilişkilendiriyorlarmış. Goya köyün adının ona istinaden geldiği, oysa Alevilik kötü bir şey değildir, kötü olsa peygamber kızını verir mi Hz. Ali'ye? Yani kötü bişey değil ben ona inanmıyorum.

-Kadıyı kestikleri diye bir mevki var köyde. Hiç duydun mu?

-Ben hiç öyle bi şey duymadım, ilk defa duyuyorum. Öyle bi'sey olacağını tahmin etmiyorum. Ama acaba nahiye falan elinden alınınca olmuş olabilir mi öyle bi'sey. Ama eskiden işte kâtiplik, memurluk falan varmış burda, yani en eski, ilk kurulan yer burası Çetmi.

4.2.Çetmilerin Bulundukları Coğrafyaya İskânları ve Sonrası

4.2.1.Coğrafyanın Stratejik Önemi

Selçuklular önderliğinde Horasan'a gelen Oğuzlar, buradan koca bir imparatorluk kurarak Orta Çağ Akdeniz'inin kaderini sonsuza kadar değiştirecek göç ve iskânlara imza

⁵⁵ Süleyman EVCİL ile Çetmi'nin tarihi üzerine söyleşi, 12.07.2022, Köy Kahvehanesi, Konya

atmışlardır. Oğuzların Anadolu'ya bir daha gitmemek üzere gelmeleri ve bu toprakları yurt tutmaları dünya tarihi açısından son derece önemli sonuçlar doğurmuştur. Ancak bu göç hareketi rastgele başlamadığı gibi iskânlarda rastgele yapılmamıştır. Selçuklular Oğuz boylarının iskânını gerçekleştirirken boyları parçalayarak kendilerine karşı oluşabilecek bir Oğuz isyanını önlemeye çalışmıştır. Bu konuda Fuad Köprülü (2009) eserinde şu ifade kullanmaktadır.

Selçuk İmparatorluğu, Anadolu'yu iskân ederken, büyük ve kuvvetli aşiretleri muhtelif parçalara ayırarak birbirinden uzak sahalara sevk etmek suretiyle, irsî reislerinin idaresi altındaki herhangi toplu ve kuvvetli etnik bir birliğin isyanı ihtimallerini ortadan kaldırmak ve aşiret tesanüdü'nü kırarak millî bir teşekküle yol açmak ve böylece Selçuk sülâlesinin menfaatini korumak istemiştir; çünkü Anadolu'nun daha ilk istilâsı zamanlarında, reisi maiyyetinde bulunan, parçalanmamış kesif etnik vahdetlerin nasıl müşkilat çıkarabilecekleri tecrübe edilmişti. Bugünkü Anadolu'nun birbirinden çok uzak yerlerinde, Oğuz Türklerinin -Kınık, Afşar, Bayındır, Salur, Bayat, Çepni gibi büyük şubelerinin isimlerinden herhangi birini taşıyan muhtelif köylere tesadüf edilmesi, Selçukların bu "parçalayarak iskân" usûllerinin bir neticesidir. Bunda, başka âmillerin de tesiri olmakla beraber, en esaslı âmil, Selçuk devletinin bu siyasetidir.

Çepni boyuna mensup obaların daha önce anlatıldığı üzere Anadolu'nun farklı coğrafyalarında var olmasının nedeni Selçuklu Devleti'nin yukarıda bahsedilen parçalayarak iskân usûlüne göre olmuş olması muhtemeldir. Çetmi köyünü oluşturanların da oturdukları coğrafyaya bakıldığında güneyinin Antalya, kuzeyinin Beyşehir, doğusunun Derebucak–Seydişehir ve batısının Anamas Dağları olduğu ve ovalara hâkim olan tepe bir noktada bulunduğu anlaşılmaktadır (Muşmal, 2005: 40). Selçukluların I. Keykubat devrindeki mısır tacirlerine verdikleri önem dolayısıyla İskenderiye-Antalya-Sinop hattındaki yola çok önem verdikleri bilinmektedir (Köprülü, 2009: 81). Antalya'dan gelip Beyşehir'e ve oradan da Konya'ya devam eden bu eski kervan yolları güzergâhı Çetmi'den geçmektedir. Akdeniz ticaret ağının Orta Anadolu'ya (Konya-Kayseri-Tokat-Sivas) ve hatta Karadeniz'e bağlanmasına vesile olan ticaret yolları Antalya-Manavgat-Beyşehir hattı üzerindedir (Şeker Vd. , 2018: 6). Beyşehir'den başlayarak Karahisar-ı Tekeye kervanların gitmesini sağlayan güzergâhların üzerinde bulunan Çetmi köyünün yakınlarında bu tacirlerin konaklaması için kervansayarlarda yer almaktadır. Osman Kunduracı (2017) tarafından gün yüzüne çıkarılan ve tanıtılan Derebucak Tol Han, Çetmi köyüne 6 km uzaklıkta olup Beyşehir'i Antalya'ya bağlayan ticaret yolu üzerinde yer almaktadır. Hana ait kitabelerden, hanın Selçuklu'nun en kuvvetli olduğu XIII. yüzyıl başlarında inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Fotograf 3:Tolhan kalıntılarına ait genel görünüm

a. , b.

Kaynak: (http://www.turkishhan.org/derebucak_tol.htm)

Ayrıca Çetmi’de bulunan iki mezarlıktan birisi halk tarafından Goca Mezer olarak adlandırılmaktadır. Burada ki goca sözcüğü büyük anlamında değil eski anlamında kullanılmaktadır. Öyle ki bu eski mezarlıkta yapılan araştırma neticesinde görülen taşların

Selçuklu kapı yapılarının parçası oldukları anlaşılmıştır. Bu da bize Çetmi’de yahut çok yakın bir çevrede Selçuklulara ait bir yapı olduğunu işaret etmektedir.

Fotograf 4: Çetmi mezarlığında bulunan Selçuklu yapılarına ait bir taş

Kaynak: (Önder ZEYBEK)

4.3.Yakın Coğrafyadaki Çetmiler

Selçuklu hükümdarı Alâeddin'in savaş sırasında zor durumdan kurtulmak için Anadolu'ya getirttiği ve sonrasında Konya'ya götürdüğü bilgisine dayanarak, Sultan'ı zor durumundan kurtaran Çetmilerin Konya'da yalnızca bizim bahsimiz olan Çetmiler olma ihtimali düşüktür. Bunun için Konya sınırları içerisinde yer alan Çetmi yerleşimlerine dair taramamızca bizim konumuza bahis olan Çetmi harici üç adet daha Çetmi yerleşimi olduğunu görmekteyiz. Bunlardan birincisi XVI. yüzyılda Akşehir sancağına bağlı Doğanhisar nahiyesinde Çetmi köyüdür (Erdoğan, 1990: 20). Bundan bir süre öncesine kadar Doğanhisar ilçesine bağlı Çetme köyü olarak bilinen köyün adı, Konya sınırları dâhilinde aynı isimle farklı yerlerin olması ve yazışmalarda kargaşaya yol mahal vermesi gerekçesi ile Çınaroba olarak değiştirilmiştir.⁵⁶ İkinci Çetmi yerleşimi ise Karapınar ilçesinde bulunmaktadır. Yavuz Sultan Selim tarafından kurdurulan Karapınar'a Çetmilerin vergiden muaf olmaları kaydıyla gelip yerleştikleri ve buarada bugün ilçe merkezi halinde olan yerleşimin Çetmi mahallesinin onlardan kalan bakiye olduğu görülmektedir (Karakaya, 2011: 28). Üçüncü Çetmi yerleşimi ise Taşkent ilçesine bağlı Çetmi mahallesidir. Bu yöreye yerleşen Çetmilere dair bilgilere bakıldığında, buraya 1225-1250 yılları arasında, bölgeye gelen göçebe diğer Oğuz boyları ile birlikte geldikleri ve şu an bulundukları köye yerleştikleri iddiası göze çarpmaktadır (Kocamaz, 2014: 20). Ancak bu durum, bölgeye hâkim olan ve en güçlü döneminde olan Selçukluların Alanya ticaret yolları üzerindeki bu dağlık bölgeye rast gele iskâna müsaade etmeyebileceği düşünüldüğünde şüpheyle yaklaşılması gereken bir iddia olarak öne çıkmaktadır.

⁵⁶ Anadolu'da birçok köy adı bahsi geçen bahanelerle adını değiştirmiştir. Konumuz olan Çetmi köyünde 1972 yılında belde olurken adının Akçabelen olarak değiştirilmesi bundan dolayıdır. Doğanhisar'daki Çetmi köyü ile ilgili bilgiler köylülerin kendi paylaşımları ve fotoğraflarının yer aldığı sosyal medya platformunda yayınlamaktadır. Erişim adresi: <https://tr-tr.facebook.com/cinarobalilar> .

Ayrıca köyün adının değiştirilmesine dair belgeye Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'ne ait internet sitesinden ulaşılabilir. Erişim adresi: <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Arama/Arama.aspx>

Harita 2: Beyşehir’e bağı Çetmiş köyünün Konya il sınırları dâhilindeki yeri.

Kaynak: (https://tr.wikipedia.org/wiki/Ak%C3%A7abelen,_Bey%C5%9Fehir)

Harita 3:Doğanhisar’a bağı Çınaroba (Çetmi) köyünün Konya il sınırları dâhilindeki yeri

Kaynak: (https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87%C4%B1naroba,_Do%C4%9Fanhisar)

Harita 4: Karapınar’a bağı Çetmi mahallesinin Konya ili sınırları dâhilindeki yeri

Kaynak: (https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87etmi,_Karap%C4%B1nar)

Harita 5: Taşkent’e bağı Çetmi köyünün Konya il sınırları dâhilindeki yeri

Kaynak: (https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87etmi_Yeni,_Ta%C5%9Fkent)

4.4.Çetminin Kültürü

4.4.1.Giyim Kuşam ve Geleneksel Yemekler

Eski yaşam biçimlerini bugünün modern dünyası ile harmanlamayı iyi bilen Çetmilerin boy adlarını korumakta gösterdikleri özen yaşam şekillerine de yansımış durumdadır. Her ne kadar gündelik hayatta günümüz giyim tarzına göre giyinseler de özel günlerde ve bazen çiftçilik yapanların çalışma saatleri esnasında geleneksel kıyafetlere yöneldikleri görülmektedir. Çetmi kadınlara ait gutmu adını verdikleri geleneksel kıyafetler düğün gibi özel törenlerde halen giyilmektedir. Beyaz gelinliğe ulaşmanın zor olduğu geçmiş dönemlerde ise gutmunun gelin olacak kızlara düğün günü giydirildiği söylenmektedir. Erkeklerde ise günümüz dünya koşulları ve modası neyi takip ediyorsa giyim tarzının o olduğu görülmekle birlikte özellikle orta yaşın üzerindeki erkeklerin tarlada çalışırken yahut köy içerisinde dolaşırken başlarına dartımak adı verilen renkli bezlerden sardıkları görülmüştür.

Fotograf 5: Geleneksel kıyafetleri ile bir düğündeki Çetmi kadınları⁵⁷

Kaynak: (Beyşehir İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2018)

⁵⁷ Tahmini 1980 'li yıllarda çekildiği sanılan bu fotoğraf, çetmi kadınlarının gutmu giymiş vaziyetlerini göstermektedir.

Fotograf 6: 4 Kasım 2018 tarihinde Çetmi Kùltür Eğitim ve Araştırma Derneği'nin merkezinin açılışında görevli gutmu giymiş iki çetmi genç kadını

Kaynak: (Önder ZEYBEK)

Fotograf 7: 2000’li yıllarda Çetmide bir bayram kutlamasında yöresel kıyafetleri ile oynayan genç kızlar

Kaynak: (<https://www.facebook.com/photo/?fbid=368445646957030&set=g.120740454618799>)

Fotograf 8: 1960’lı yıllarda genç yaşlı, kadın erkek Çetmiler

Kaynak: (Nurullah GÜRSOY)

Fotograf 9: 1964 yılında kartopu oynayan Çetmiler

Kaynak: (<https://www.facebook.com/groups/120740454618799/media>)

Fotograf 10: Tarlada başına dartımak sarmış bir Çetmi erkeği

Kaynak: (Önder ZEYBEK)

Fotograf 11: Evinin balkonunda başında sarı renkli dartımacla duran yaşlı bir Çetmi erkeği

Kaynak: (<https://www.facebook.com/groups/120740454618799/media>)

Fotograf 12: Erkeğin başında dartımağı ile evlerinde oturan yaşlı bir çift

Kaynak: (<https://www.facebook.com/photo/?fbid=10201192825016424&set=g.120740454618799>)

Fotograf 13: Başında dartımak ile köylüyü sahura kaldıran Ramazan davulcusu bir Çetmi erkeği

Kaynak:(<https://www.facebook.com/photo/?fbid=560120774148823&set=g.120740454618799>)

Fotograf 14: İlçeye gitmek üzere köy otobüsünün kalkmasını bekleyen Çetmi erkekleri

Kaynak: (<https://www.facebook.com/photo/?fbid=10208362706205943&set=g.120740454618799>)

Fotograf 15: Vakit namazı sonrası bir araya gelip sohbet eden yaşlı Çetmi erkekleri

Kaynak: (Yüksel ERTUĞRUL)

Fotograf 16: Bahçelerinde oturan yaşlı bir Çetmi karı koca.1982

Kaynak: (Gülseren ZEYBEKOĞLU)

Fotograf 17: Akçabelen Belediyesi'nde Belediye Başkanı ve memurları.1978

Kaynak: (<https://www.facebook.com/photo/?fbid=10216915302289747&set=g.120740454618799>)

Fotograf 18: Akçabelen ilkokulunda öğrenciler ve öğretmenleri.1987

Kaynak: (<https://www.facebook.com/photo/?fbid=10212670749144324&set=g.120740454618799>)

Fotograf 19: Çetminin ilk ortaokul öğrencilerinin öğretmenleri ile gittikleri kır gezisi.1977

Kaynak: (<https://www.facebook.com/photo/?fbid=2744234905703241&set=g.120740454618799>)

Fotograf 20: Köy kahvesinde oturan Çetmi erkekleri. 1963

Kaynak: (<https://www.facebook.com/photo/?fbid=3083101869279&set=g.120740454618799>)

Fotograf 21: Ramazan Bayramı günü bayramlaşan Çetmiler.2015

Kaynak: (Önder ZEYBEK)

Çetmilerin günlük yaşamda sürekli olarak tükettikleri geleneksel yemekleri olmakla birlikte yine giyim tarzında olduğu gibi yalnız özel günlerde yapılan ve yenilen yemekleri de mevcuttur. Bunlar arasında tuzlu aşure, holuşka ve ögelemeç öne çıkmaktadır.

Çetmi’de aşır olarak da bilinen tuzlu aşure, Anadolu’nun genelinde yaygın olarak muharrem ayında yapılan tatlı aşureden oldukça farklı olarak yapılmaktadır. İçerisine soğan, biber ve salça konularak bir yemek olarak yapılmaktadır. Anadolu’nun genelinde olduğu gibi yapıldıktan sonra konu komşuya ikram edilen aşır yapımı son yıllarda Çetmi’de de tuzlu yerine tatlı olarak yapılmaya başlanmıştır. Ancak bugün orta yaş ve üstü Çetmiler tatlı aşureyi hala benimsememekte, tuzlu olanı tatlıya tercih etmektedirler.

Fotograf 22:Tuzlu aşure: Aşır

Kaynak: (Beyşehir İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2018)

İçeride peynir konulan hamurun kapatılarak pişirilmesi sonucu elde edilen holuşka çetmide özellikle ramazan aylarında tüketilen geleneksel bir yemektir. Yapılış olarak her ne kadar mantıya benzese de mantıdan farklı olarak suyu ile birlikte tüketilmektedir. Ramazan ayında tüketilmesinin nedeni ise fazlaca tok tutmasından kaynaklanmaktadır. Antalya’da faaliyet gösteren Çetmi Kültür Eğitim ve Araştırma Derneği’nin toplantılarında da holuşka ikram edilmesi Çetmilerin bu yemeğe olan ilgilerini ve onlara bu yemeğin geleneksel olarak köklerini hatırlattığı söylenebilir.

Fotograf 23: Dernekte holuşka yapıp köylüleri ile paylaşan Çetmi kadınları.2019

Kaynak: (Önder ZEYBEK)

Fotograf 24: etmiler tarafından yapılan bir tabak holuşka

Kaynak: (Önder ZEYBEK)

Bulgur, kıyma, soğan ve maydonoz ile yapılan ve Anadolu’da Mersin yöresinde de oldukça popüler olan öğelemeç ise yapımı son derece zor ve zahmet gerektiren bir Çetmi yemeğidir. Daha çok alıştırmalık olarak sunulan öğelemeç kadınların yoğurarak hazırladıkları harcın avuç içinde sıkılarak tencereye koyması ve pişirildikten sonra servis edilmesinden ibarettir.

Fotograf 25: Öğelemeç

Kaynak:(Beyşehir İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2018)

4.4.2.Hasan Kalfa

Çetminin merkez camiinin hemen yanında bulunan mezarın Hasan Kalfa isimli kişiye ait olduğu söylenmektedir. Kırklar evliyalarından olduğu söylenen ve halk tarafından ermiş kişi olarak nitelendirilen Hasan Kalfa’ya ait net bir bilgi olmamakla birlikte onun bir gece halka vaaz ederken “Bu gece çok kar yağacak ve köyden birisi ölecek.Öyle çok kar olacak ki cenazeyi mezarlığa götüremeyeceksiniz. O halde cenazeyi caminin içine gömün “⁵⁸ dediği ve bunu söylediği gece kendinin öldüğü, halkın da Hasan Kalfa’yı vasiyet ettiği üzere camii içerisinde defnettği anlatılmaktadır. Başka bir rivayete göre ise kırklar evliyalarından olan Hasan Kalfa, Çetmi’nin Pınar mevkiinde divan-ı salihin toplantılarına katılmaktadır. Kendisi gibi evliyalarla orada seher vaktinde buluşup namaz kılan Hasan Kalfa’nın tüm bu işleri gizli olmak zorundadır. Ancak bir gün karısı onu takip etmiş ve toplantıları öğrenmiştir. Diğer evliyalar ise bunu

⁵⁸ Bu rivayet köydeki herkes tarafından bilinmekte ve anlatılmakta iken Hasan Kalfa’nın kimliğine dair doyurucu bir bilgi elde edilememiştir. Yapılan bazı sohbetlerde bazı sülalelerin bu kişinin kendi atalarının akrabası olarak tanıttıkları ancak bunu temellendiremedikleri görülmüştür. Alim bir şahsiyet olduğu açık olan Hasan Kalfa’yı sahiplenme duygusunun anlaşılabilir olmasının yanında kişinin kimliği ile ilgili toplumsal hafızada herhangi bir bilgi olmaması da dikkat çekicidir.

görünce Hasan Kalfa'nın yanlarına gelmesini artık istememişlerdir. Sırrı ortaya çıkan bir evliyanın ise öleceği aşikârdır. Çünkü kerametın ortaya çıkması evliyanın ölümüne alamettir. O günün akşamında yatsı namazında cemaate vaaz veren Hasan Kalfa, bu gece köyden bir kişinin öleceğini, ölecek kişinin camii içerisine defnedilmesini ister. Ertesi gün Hasan Kalfa'nın öldüğünü öğrenen köylüler onu camiinin içerisine defneder.⁵⁹

Fotograf 26: Hasan Kalfa'ya ait türbe

Kaynak: (<https://www.facebook.com/photo/?fbid=288542112590903&set=pcb.2740156219550792>)

⁵⁹ Daha önceden çetmide eski, ahşap bir cami bulunuyordu ve mezar, camii içerisinde yer almaktaydı. Cami 2000'li yılların başında yıkılarak yenilendi ve böylece Hasan Kalfanın mezarı yeni caminin bahçesinde kalmış oldu.

Fotograf 27: Hasan Kalfa'nın kabri başındaki yazı

Kaynak: (Serhat ÇOBANOĞLU)

4.4.3.Kadıyı Kestikleri Yer

Dağlık bir arazi üzerine yerleşmiş olan Çetmiler, arazilerine isimler verirlerken doğal oluşumlardan yahut gerçekleşen olaylardan esinlenmişlerdir. Bu arazi-mevkii adlarından birisi de oldukça dikkat çekici olan kadıyı kestikleri yer olarak adlandırılan yerdir. Çetmi-Derebucak yolu üzerinde bulunan bu yere ilişkin bilgileri Çetmi'den tarih öğretmeni olan Harun KARTAL babası Mustafa KARTAL'dan dinlediği kadarıyla şöyle aktarmaktadır.

“1915 yılında, seferberlik zamanında askere gitmek istemeyen ve eşkıyalık yapanların yuvalandıkları bölge burasıdır. Kadı asker kaçaklarını yakalamak için bölgeye gelmiştir. Kadının kendilerine hücum edeceğini öğrenen eşkıyalar burda kadıyı katletmişlerdir. Öldürülen kadı hacalların büyük dedelerinden biridir, yani Çetmilidir. Halen bu kadının soyu devam etmektedir. Kadılar isimli sülale burdan gelmektedir.”

4.4.4.Çetmili Kara Ali Çavuş ve Oğlu Mehmet Onbaşı

Takvimler 1912 sonbaharını gösterirken Osmanlı İmparatorluğu'nun sahibi olduğu birçok sınır toprağı adeta yangın yeri idi. Trablusgarb'da devam eden İtalyan işgali ve bu bölgenin savunulması adına verilen mücadele için birçok Osmanlı subayı bölgeye gitmiş, bölgenin yerel halkı ve Osmanlı ordusunun askerleri ile birlikte Kuzey Afrika'daki bu sınır boyunu savunmaya çalışmıştır. Tam da bu sıralarda Çarlık Rusya'nın kışkırtmaları ile Balkanlarda yüzyıllardır Osmanlı himayesi altında yaşayan türlü etnik gruba mensup halklar da Osmanlı İmparatorluğu'na isyan bayrağını açmıştı. Var olan savunma ve muharebe enerjisini sahip olduğu herhangi bir toprağın işgale uğramaması adına parçalara bölün ve asker sayısı bakımından güç durumda olan Osmanlı için tek çare halktan yeniden askere alımlar başlatmaktır. Konya-Beyşehir ilçesi Çetmi köyünde yaşayan Kara Ali ismindeki kahraman da askere kaydolur. Kara Ali askere gideceği sıralarda evlidir ve 8 yaşında Mehmet isminde bir oğlu ve Hatice isminde bir kızı vardır. Eşini ve çocuklarını köyünde bırakan Kara Ali Balkanlar'a asker olarak gönderilmiştir. Balkanlardan sonra Galiçya cephesinde savaştıktan sonra diğer cephelerde devam eden muharebeler neticesinde önce Hicaz'a ve ardından da toplum hafızasında gidenin geri gelmediği, adına türküler yakılan Yemen'e gönderilir. Kafkaslardaki Rus tehdidine karşı planlanan harekâtlar neticesinde Yemen bölgesinde geride kalan askerlerin Kafkaslara sevki kararlaştırılmıştır. Bunun sonucunda orta dünyanın bir köşesinden diğer köşesine sürekli savaşan kahraman asker Kafkaslardaki savaşa da gözünü

kırpmadan katılmıştır. Savaşlar esnasında gösterdiği özveri sebebiyle orduda çavuş unvanını almış ve artık Kara Ali Çavuş olmuştur. Kafkaslardaki savaş devam ederken Mustafa Kemal önderliğinde başlayan ve amacı artık öz yurt olan Anadolu topraklarını korumak için girişilen milli mücadelenin saflarına katılmaya karar vermiştir. Köyünden, evinden, eşinden, çocuklarından ayrılmış 8 yıl geçmiş, Galiçya'dan Yemen'e, Balkanlardan Kafkaslara devasa bir coğrafyada bayrağı ve milleti adına savaşmıştır. Tüm bu yıllar ve yollar boyunca memleketine bir kez bile uğrayamamış, ailesi ile iletişim kuramamıştır. Milli Mücadele saflarında, Mustafa Kemal Paşa komutasındaki orduda öz vatandan düşmanı atmak için de gece gündüz mücadele vermektedir. Bu sırada ise Yunan kuvvetleri Anadolu'ya girerek neredeyse Ankara'ya ulaşmak üzeredir. Artık Türk ulusunun özgürlüğü ve bağımsızlığı için tek bir seçenek kalmıştır. Ya istiklal ya ölüm! Bu şiarla hareket eden Kara Ali Kütahya savaşı esnasında hiç ummadığı bir an yaşar. Yanına gelen arkadaşı, Kara Ali'nin köylüsü yani Çetmili bir hemşerisinin de orada olduğunu söyler. Memleketinden neredeyse 11 yıldır uzakta olan ve ailesiyle hiçbir şekilde iletişim kuramayan Ali Çavuş sevinerek onu görmek ister. Hemşerisi genç askerle karşılaştıklarında bir mucize gerçekleşir ve 8 yaşındayken köyünde bırakıp gittiği oğlu Mehmet'i alay sancaktarı olarak cephede bulur. Sarılıp hasret gideren baba oğul için vakit kısıtlıdır. Savaş devam etmektedir, hasbihal edecek zaman değildir. Görevlerine dönen kahraman askerler cesurca savaşmaya devam eder ancak 31 Ağustos sabahı Kara Ali Çavuş vurulur. 11 yıl sonra babasına kavuşan Mehmet babasını kucaklar ve bir süre birbirlerine bakarlar. Cephelerde kahramanca savaşan bu yiğit asker şehit olmadan önce son sözlerini söyler oğluna; "Vatan kurtulsun yeter. Mustafa Kemal sağ olsun yeter. Hakkım helal olsun evlat." diyerek son nefesini verir. Mehmet Onbaşı vatan savunmasında şehit olan binlerce vatan evladından biri olan kahraman babasını vatan toprağına emanet eder ve yas tutmaya bile vakti olmadan savaşa döner. 9 gün boyunca kovalanan işgalci yunan kuvvetleri 9 Eylül sabahında İzmir'e giren Türk askerleri tarafından tamamen Anadolu topraklarından atılacaktır. 9 Eylül sabahı İzmir'e giren ilk birliğin içerisinde olan Mehmet de İzmir'de şehit düşer.

Kahraman Kara Ali Çavuş ve oğlu Mehmet Onbaşının bu destansı hikâyeleri Milli Mücadele zaferinin 70. yılı anısına yapılan ve 30 Ağustos 1992 günü Kütahya-Dumlupınar'da ziyarete açılan *Şehit Baba Oğul Anıtı* ile ölümsüzleştirilmiştir. Bu anıt yapıldığında Kara Ali Çavuş ve Mehmet Onbaşı'nın yaşadıkları yer olarak KONYA-TAŞKENT-ÇETMİ olarak gösterilmişse de 2013 yılında Kara Ali Çavuş'un torunlarından olan Ozan ÜNÜVAR, bunun bir yanlışlık üzere olduğunu farketmiş ve aslında Kara Ali Çavuş ve Mehmet Onbaşı'nın KONYA-BEYŞEHİR-ÇETMİ köyünden olduğunu ve bu bilgilerin doğrulanması adına çeşitli yazışmalar ve belgelerle başvuru yapmıştır. Gerçekten de Konya'nın Beyşehir ilçesine bağlı

Çetmi köyünde yukarıdaki hikâye uzun yıllardır anlatılmakta, halk arasında bilinmektedir. Ozan ÜNÜVAR (torunu)'ın soy ağacı üzerinden de teyit ettiği bilgilere göre ve köyde Kara Ali Çavuş'un kızı olan Hatice GÖKOĞLU'ya (1903-1986) köylü halkı tarafından Garalı Gızı (Kara Ali kızı) denildiği bilinmektedir. Ayrıca torunu Ozan ÜNÜVAR'ın aktardığına göre, büyük ninesi, Kara Ali Çavuş'un kızı Hatice GÖKOĞLU çocuklarına, babasının ve abisinin savaşa gittiğini ve geri dönmediğini anlatmıştır.

Milli mücadele döneminde millet hafızamızda yer edecek birçok kahramanlık hikâyesinden biri olan Çetmili Kara Ali Çavuş ve oğlu Mehmet Onbaşının şehadetleri Türk milletinin hafızasından silinmeyecek bir destandır. Kahramanlarımızın yerel ölçekte hikâyeleri soydan soya aktarılmakla yaşatılsa da bu ve bunun gibi hikâyelerin detaylı bir şekilde soruşturulup açığa çıkarılmaya ve gelecek nesillere aktarılması için doğru bilgilerle donatılmaya ihtiyacı vardır. Kütahya Dumlupınar'da yapılan anıtın üzerinden neredeyse 25 yıl gibi uzun bir süre geçmesine rağmen kahramanlarımızın ailesi ve geride bıraktıkları ile ilgili çalışmalar eksik ve hatalı kalmış olup, torunları Ozan ÜNÜVAR'ın girişimleri ve çabaları sonucu gün ışığına çıkarılmıştır. Tüm bu çalışmalar sonucu Kütahya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 04.04.2018 tarihli yazısında anıtta yer alan bilgilerin doğrusu ile değiştirileceğini belirtmiştir. Kara Ali Çavuş ve Mehmet Onbaşı'nın torunları bugün halen Konya'nın Beyşehir ilçesinde ve ilçeye bağlı Akçabelen (ÇETMİ) mahallesinde yaşamaktadır. 09/09/2021 tarihinde de Konya-Beyşehir-Çetmi mahallesine şehit baba oğul anıtı yapılmış ve bunun yanında köyden bugüne kadar savaşlarda şehit düşmüş diğer kahramanların sembolik mezar taşlarının yer aldığı şehitler parkı açılmıştır. Kahraman baba ve oğulun ailelerine miras bıraktıkları hatıralar, hikâyeler ve gurur tüm Türk milleti için bilinmeye ve nesiller boyu anlatılmaya değerdir.

Fotograf 28: Anıt açılısında Beyşehir’de ki gaziler

Kaynak: (Ozan ÜNÜVAR)

Fotograf 29: Anıt açılışında Kara Ali Çavuş ve Mehmet Onbaşı'nın ikinci ve üçüncü kuşak torunları

Kaynak: (Ozan ÜNÜVAR)

Fotograf 30: Anıt içerisinde yer alan ve Çetmi’de bilinen gazilerin adının yazılı olduğu mermer

AKÇABELEN (ÇETMİ) GAZİLERİ			
ADI SOYADI	DOĞUMU	BABA ADI	MADALYA
Ahmet BAĞCI	1314 - 1896	Hüseyin	İstiklal
Ali Çoban	1314-1896	Mustafa	İstiklal
Hüseyin ÇOBAN	1304-1886	Mustafa	İstiklal
Mehmet ÇOBANOĞLU	1311-1893	Ahmet	İstiklal
Mehmet SERT	1313-1895	Mustafa	İstiklal
Mehmet ŞAHİN	1315-1897	Şaban	İstiklal
Memiş ZEYBEK	1316-1898	Osman	İstiklal
Mustafa BARDAKÇI	1314-1896	Ali	İstiklal
Süleyman KUYUCU	1316-1898	Mehmet	İstiklal
Şakir KUYUCU	1316-1898	Mehmet	İstiklal
Halil ÜNÜVAR	1894-1963	Hüseyin	İstiklal
Osman KAŞIKÇI	1890 - 1973	Yakup	İstiklal
Osman ÜNÜVAR		Hüseyin	İstiklal
Adem YILDIRIM	1954 -2016	Ali	Kıbrıs
09-09-2021			

Kaynak: (Ozan ÜNÜVAR)

Fotograf 31: Anıt açılışı esnasında gerçekleştirilen tören

Kaynak: (Ozan ÜNÜVAR)

4.4.5.Çetmi Kùltür Eğitim ve Araştırma Derneği

1960'lı yıllardan başlayarak Anadolu Türklerinin, başta Almanya olmak üzere Avrupa'ya gerçekleşen gurbetçi göçlerinden Çetmiler de nasibini almış, Almanya, Norveç, Fransa gibi Avrupa ÷lkelerine 60'lı ve 70'li yıllarda Çetmi'den de büyük göçler olmuştur. Her ne kadar Avrupa gurbetçilerinin göçü Çetmi nüfusunda ve sosyolojisinde ciddi değışiklikler yaratmışsa da asıl toplu göçler 1980'li yılların ortalarından itibaren başlayan iç göç ile yaşanmıştır. Özellikle Çetmi'ye mesafe bakımından yakın olan Antalya'ya ve iş imkânı noktasında birçok avantaja sahip durumdaki İzmir'e yapılan göçler Çetmi'de yerleşik bulunan nüfusu oldukça azaltmıştır. Bu çerçevede özellikle Antalya şehrinde yakşalık olarak bin kadar Çetmi'nin yaşadığı tahmin edilmektedir. Atalarından gelen boy miraslarını ve kültürel özelliklerini koruma noktasında asırlara direnerek mücadele eden Çetmilerin hem Avrupa'ya göçleri hem de ÷lke içerisindeki iç göçleri onları kültürlerinden koparamamıştır. Bu kapsamda kültürlerini koruma, sonraki kuşaklara aktarma ve bu sayede önümüzdeki asırlarla da kültür erozyonu ile mücadele etme çabası dâhilinde, 2018 yılında Antalya'da bulunan Çetmiler tarafından Çetmi Kùltür Eğitim ve Araştırma Derneği kurulmuştur. Derneğin amaçları arasında Çetmi kùltürünü tanıtmaya ve yaşatmaya başta gelmektedir. Bu amaç doğrultusunda aylık toplantılar tertip eden dernek, Çetmilerle bir araya gelerek kendilerine has yemekleri pişirmekte ve hem kendileri hem de başkaca misafirleri ile birlikte sohbetler eşliğinde vakit geçirmeyi amaçlamaktadır. Dernek ayrıca tabelasında ve flamasında Çepnilere ait olan tamga figürünü ve ongunlarına ait sungur kuşunun resmini kullanmıştır. Bu durum derneğin yalnızca toplantılarla değil geçmişten gelen boy karakterlerinin görünür olmasını sağlayarak gelecek kuşaklara aktarmak istemesiyle de ilgilidir. Dernek faaliyetlerine halen Antalya ilinde devam etmektedir.

**Fotograf 32:Dernek merkezi açılış töreninde konuşma yapan Dernek Başkanı
Önder ZEYBEK**

Kaynak: (Önder ZEYBEK)

Fotograf 33: Dernek etkinliklerinde köylülere bamya çorbası dağıtan bir Çetmi erkeği.2019

Kaynak: (Önder ZEYBEK)

Fotograf 34:Derneğin Çetmi köyünde gerçekleştirilen bir etkinliği sonrasında Çetmi erkekleri

Kaynak: (Önder ZEYBEK)

**Fotograf 35: Derneğin Antalya’da gerçekleştirilen bir etkinliğinden sonra
etmiler**

Kaynak: (nder ZEYBEK)

Fotograf 36: Derneğin Antalya'daki merkezinde gerçekleştirilen bir etkinliğinden sonra Çetmi kadınları

Kaynak: (nder ZEYBEK)

SONUÇ

Selçuklu önderliğinde Anadolu'ya gelen ve ilelebet bu toprakları yurt tutan Türkler, Orta Çağ'da dünya tarihini derinden etkilemişlerdir. Birçok medeniyete ve kültüre ev sahipliği yapan Akdeniz'in doğusu Oğuz boylarının buraya yerleşmesi ile sonsuza kadar değişmiş ve artık konulup göçülen yahut gelip geçilen bir yer olmaktan çıkarak Oğuzların ebedi yurtları olmuştur. Oğuz boylarının Anadolu'ya yerleştirilmesinde sistematik bir iskân politikası uygulayan Selçuklular ve sonrasında Osmanlılar Anadolu topraklarının Türkleşmesine ve İslamlaşmasına katkı sağlarken, Orta Çağ Anadolu'sunda Akdeniz'in doğusunu da savaştı Oğuz boyları ile emniyet altına almayı başarmışlardır. Her ne kadar devlet idaresine karşı zaman zaman sorunlar çıkarsalar da Çepniler de bu Oğuz boyları arasında Anadolu'nun her bir köşesine yerleşerek emniyetin sağlanmasında ve Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rol oynamışlardır. Akdeniz ticaretinin sağlanmasında etkili olan kervanların İç ve Orta Anadolu'ya geçiş güzergâhında bulunan Çetmi'nin ise bölgeye yerleştirilmesi Selçuklu'nun onların savaştı kimliklerinden faydalanma isteğinden ötürüdür. Öyle ki daha önce Selçuklu Sultanını savaştılıkları ve çetecilikleri ile zorluktan kurtaran Çetmiler, Konya'ya götürülmüş ve burada iskân edilmişlerdir. Konya sınırları içerisinde bulunan Çetmilerin coğrafi olarak iskân edildikleri yerlere bakıldığında hepsinin Konya'nın sınır bölgelerinde olduğu görülmektedir. Bu durum Çetmilerin sınır koruyucu birlikler olarak vazifelendirildiğini destekler mahiyettedir. Tezimize bahis olan Beyşehir Çetmi'nin ise yüksek dağların tepesinde birçok ovaya hâkim konumu ve Beyşehir'den gelip Antalya'ya giden kervan yollarının köyün çok yakınında bulunması onları Selçuklu'nun buraya koruyucu bir birlik olarak iskân ettiğini göstermektedir. Ayrıca Eşrefoğlu Beyliği ile mücadele içerisinde olan Selçuklu hanedanının Eşrefoğullarını denetleme mekanizması olarak Çetmileri buraya iskân ettiği de düşünülebilir. Ayrıca köydeki eski mezarlıkta bulunan Selçukluların büyük mimari yapılarına has kapının parçası, Çetmilerin bölgeye Selçuklular döneminde yerleştiğini ve yukarıdaki fikirleri destekler mahiyettedir.

Anadolunun farklı yerlerinde yaşayan Çepnilerin, mezhep bakımından farklı inanışları olmakla birlikte tezimize konu olan Çetmi köyünün Sünni inancında olduğu görülmektedir. Bu durum daha önce Çetmi adıyla var olan Çepni köylerinin Alevi inancını taşıdığı savını ortadan kaldırmaktadır. Çok eskiden sünni inancında olup olmadıklarına dair elimizde bir veri olmaması ile birlikte XVI. yüzyıl vesikaları incelendiğinde köyde her hangi bir camii kaydına rastlanmamıştır. Oysaki aynı tarihlerde 2 km kadar uzaklıkta bulunan Ada köyünde cami olduğu görülmektedir. Bu durum Çetmilerin o dönemde henüz Sünni olmadıklarını

düşündürmekle beraber araştırılmaya mahkûm bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Ancak köyden bazı kişilerinde aktardığına göre, 1960'lı yıllarda köyde akşamları yaşlıların toplanarak okuma geceleri düzenlendiği, bu okuma gecelerinde dört halifeye ait hikâyelerin okunduğu ve bu hikâyelerden en çok Hz. Ali'nin hikâyelerinin heyecanlı ve hararetle okunduğu ve dikkatle dinlendiği belirtilmiştir. Her ne olursa olsun, Çetmiler bugün ve geçmişte Sünni olduklarını aktarmışlar, geçmişte Alevi oldukları fikrine ise şiddetle karşı çıkmışlardır.

Köy tarihi ve Çetmi kelimesinin anlamı ile ilgili mülakat yapılan köylülerin anlatılarına bakılarak, araştırmalarımız sonucunda elde edilen bilgilerin bu kişilerde olmadığı ortaya çıkmaktadır. Köylüler ekseriyetle köyün tarihini en fazla birkaç kuşak geriye götürebilmiş ve Çetmi kelimesinin ağaçları çatmak – ev yapmak gibi bir kelime olarak ortaya çıktığını iddia etmişlerdir. Bu durum köylülerin köy tarihi ve boyları ile ilgili herhangi bir bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir. Bazı köylülerin mülakatlar sırasında Çetmi'nin bir Oğuz boyu olduğunu söylemeleri ise özellikle Çetmi Kültür Eğitim ve Araştırma Derneği'nin kurulmasından sonra köylülere yönelik anlatılardan etkilenmeleri sonucu olduğu tahmin edilmektedir. Zira bunu söylemeleri akabinde konu daha derinlemesine sorulduğunda mülakat yapılan yaşlılar, başkaca bir şey duymadıklarını ve bilmediklerini ifade etmektedirler. Kadınlarda ise bu bilgi yok denecek kadar azdır. Çünkü kahvehane gibi sosyal ortamlarda bulunmamaları ve az evvel belirttiğimiz derneğin fikri çalışmalarından nispeten daha uzak olmaları onların bu konuda bilgi edinememesine yol açmış olabilir.

Oldukça kalabalık olan nüfusu ile dikkat eden Çetmi köyünün adını muhafaza edebilmesi fakat tarihini muhafaza edememesi durumu da ilginç bir araştırma konusu olarak önümüzde durmaktadır.

Konya ili sınırları dâhilinde dört adet bulunan Çetmi yerleşimlerinin adlarını çok uzun bir süre muhafaza etseler de özellikle 1970'li yıllarda değiştirmeleri oldukça şaşırtıcıdır. Köylülere, Başkent Ankara ile Konya'daki bu Çetmiler arasında gerçekleşen yazışmaların karışmasının gerekçe gösterildiği bu isim değişikliği sonraki kuşaklara boy adlarının aktarılması noktasında ciddi bir eksikliğe yol açmıştır. Öyle ki 1960'larda doğan birisi bugün kendisini tanıtırken “Çetmiliyim” ifadesini kullanırken söz gelimi 2000'li yıllarda doğan bir genç “Akçabelenliyim” demektedir. Uzun süreler bu durumun devam ettiği düşünüldüğünde yüzyıllar boyunca muhafaza edilmiş boy adları ortadan kalkmış olacaktır. Beyşehir Belediyesi 2022 yılında bu hatalı durumu düzeltmek adına köyün ismini tekrar Çetmi olarak değiştirmiştir.

Bu çalışmada Batı Toroslarda stratejik bir konumda yer alan Çetmi köyünün tarihi, Çetmilerin yaşadıkları bölgeye iskânları ve öteden beri süre gelmiş bazı kültürel özellikleri

belirtilmiştir. Türk Tarihi araştırmalarına, milli bilincin korunmasına ve bilim dünyasında Oğuzların Çepni boyunun daha derinlemesine irdelenmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Aça, M. (2009). Trabzon-Şalpazarı Çepnileri İle Çuvaş Türklerinin doğum sonrası etrafındaki inanış ve uygulamaları üzerine bir karşılaştırma denemesi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* , (1) , 21-34.

Anzerlioğlu, Y.(2009). Tarihî verilerle Karamanlı Ortodoks Türkler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 0/51, 171-188.

Baş, A. (1997). Eskipazar'daki Türk Devri Yapıları, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 11, 99-120.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (1996). *Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937-1530)*. Ankara: Başbakanlık.

Bostan, M. H. (2002). *Türkler Ansiklopedisi*, 6, 299–311. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Biçer, B. (2006). Velâyet-nâme-i Hacı Bektâş Velî'ye göre Anadolu'nun fethi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 0/38, 7-24.

Bulut, S. (2021). Göç, Göçebe, Göçer, Göçer evli/ evlü, Göçer oba, Göçgün(cü)/ Göçkün(cü), Göçmen/ Göçmel ve Konargöçer/ Göçerkonar Sözcükleri Üzerine Bazı Notlar. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (3), 1671-1720.

Büyükcan Sayılır, S. (2012). Göçebelik, Konar- Göçerlik Meselesi ve Coğrafi Bakımdan Konar- Göçerlerin Farklılaşması. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12 (1), 563-580.

Değerli, A. (2013). *Osmanlı döneminde Seydişehir kentinin fiziki ve sosyoekonomik yapısı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya.

Demir, N. (2015). Orta Karadeniz Bölgesinin 13.yüzyıldaki Fatih: Kuştoğan Bey, *Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks*, cilt.7, 2, 9-20.

Demir, N. (2005). Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Bayraktar, Sancaktar ve Alemdar Aileleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 0/35, 61-68.

Emecen, F. (2018). XIV. Asır Doğu Karadeniz Tarihinden Bir Safha: Hacıemiroğulları, Giresun ve Kuşdoğan Beyliği Hakkında Neler Biliyoruz, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, (25), 133-144

- Ercilasun, A. B. (2008). Oğuz boy adlarının etimolojisi. *Dil Araştırmaları*, 3 (3) , 9-25.
- Erdoğan, M. A. (1996). Beyşehir ve Seydişehir Kazalarından Kıbrıs Adasına Sürülmüş Aileler. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 11(1), 9-66.
- Erdoğan, M. A. (1989). *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Beyşehir Sancağı (1466-1584)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara.
- Erdoğan, M. A. (1990). Akşehir Sancağındaki Dirliklerin III. Murad Devrindeki Durumu Ve 1583/991 Tarihli Akşehir Sancağı İcmal Defteri. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 1 (1) , 127-161
- Ergun, P. (2011). Alevilik Bektaşilikteki Tavşan İnancının Mitolojik Kökenleri Üzerine. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 60, 281-312.
- Eröz, M. (1977). *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*, Otağ Yayınları, İstanbul.
- Eröz, M. (1991). *Yörükler*, Türk Dünyası Arastırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Gündüz, T ve Cengiz, M. (Ed.). (2015), *OĞUZLAR, dilleri, tarihleri ve kültürleri, 5.Uluslararası Türkiyat araştırmaları sempozyumu bildirileri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1958). *Manakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli “Vilayet-name”*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Gülsevin, G (2009). Anadolu ağızlarında etnik (boysal) özellikler ve Çepni ağızları üzerine, *Turkish Studies*, 4/3, 1067-1080.
- Gültekin, A.(2017). *XIX.-XX. Yüzyıllarda Pomak Türkleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Edirne.
- Günay, Ü. ve Güngör, H. (1997). *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (2009). *Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnce, F. (2018). Doğu Karadeniz bölgesinin bugünkü demografik yapısının ortaya çıkmasını sağlayan 2 göç hareketi: Çepni ve Kıpçak göçleri. *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 1 (1) , 92-100.

Kaçar, B. Z. (2010). *Çepnilerde Din ve Sosyal-Kültürel Hayat(Giresun Örneği)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi).Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, İstanbul.

Kadioğlu, İsmail Hakkı (1935). *Çepniler Balıkesir’de*. Balıkesir: Vilayet Matbaası.

Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kafesoğlu, İ. (2011). Türk-Bulgar'ların tarih ve kültürüne kısa bir bakış. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 0, (10-11)

Karakaya, D. (2011). *Hurufat defterleri ışığında Eski-il Kazası* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Selçuk Üniversitesi, Konya.

Kaşgarlı, M. Dîvânü Lugâti't-Türk tercümesi. (Atalay, B. Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kaya, M. (2016). Giresun’un Espiye ilçesine bağlı Çepni köyü’nün ad menşesine genel bir bakış, *Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:4/C.1/2016, 19-32.

Kayhan, H. (2018). Köseadağ Savaşı’na kadar Türkiye Selçuklu Devleti’nde Türkmenler, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt: 4 Sayı: 1, 99 - 112.

Keleş, B.(2018). Sultan Baybars ve Abaka Han’ın Kayseri’ye gelişlerinin Türkiye Selçukluları bakımından değerlendirilmesi, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 67, 327-337.

Kocamaz, İ. (2014). *Konya ili, Taşkent ilçesi ve köyleri ağzı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Konyalı, İbrahim H. (1991). *Âbideleri ve kitâbeleriyle Beyşehir târihi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayını.

Kılıç, E. (2010). Tarihi Kaynaklar Işığında Hacı Bektaş Veli ve Bektaşî Öğretilerinin Çepni Türkmenleri İle Bağlantısı. P.Ecevitlioğlu, A. M. İrat, A. Yalçinkaya (Ed.), *Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*. (ss. 119-142). Ankara: Dipnot Yayınları.

Kökel, C. (2005). "Güvenç Abdal ocağı üzerine bir değerlendirme. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 0/35, 47-60.

Köprülü, M. F. (2009),*Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Küçük, A. (2011). *Giresun Çepni folkloru* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Küçük, A. (2011). Giresun yöresinde bir Alevi Bektaşî Çepni yerleşimi: Zırhan Mahallesi, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, 265-275.

Kütükoğlu, M. S. (2012). Osmanlıdan günümüze yer adları. *BELLETEN*, 76 (275) , 147-166.

Kunduracı, O. (2017). Konya – Alanya güzergâhındaki Selçuklu kervansarayların Eşrefoğlu Beyliği'ne sunduğu katkılar. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* (6). 181 – 208.

Mert, M. (2007). *Çağdaş Bulgaristan Türkleri Edebiyatının Analitik Bibliyografisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Edebiyatları Anabilim Dalı, İzmir.

Muşmal, H. (2005). *XIX. yüzyılın ilk yarısında Beyşehir ve çevresinin sosyal ve ekonomik yapısı (1790-1864)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Özden M. (2020). Eski Oğuz Türkçesinde kullanılan hayvan adlarının Türkiye Türkçesi ağızlarındaki durumları, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*,(20), 44-74.

Öz, B. (1196), *Hacı Bektaş Veli*. İstanbul: Can Yayınları.

Özdin, N. (2019). *Çepniler: Tarihçesi ve İslam Yorumları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Konya.

Pekin, S. (2011). *Harşit Havzasında Çepniler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Savaş, S. (2018). Osmanlı dönemi arşiv belgelerinin Alevilik araştırmaları bakımından önemi, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 44, 279-309.

Savaş, S. (2020). *XVI. Asırda Anadolu'da Alevilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sezen, T. (2017). Osmanlı Yer Adları, *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü*, Yayın No:26. Ankara

Sümer F. (1972). *Oğuzlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Sümer, F.(1992). *Çepniler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları.

Şahin, H. İ. (2004). *Balıkesir Çepni kültürü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Şeker, M ve Taşgın, A ve Kaya, Y.(2018). *Eşrefoğulları Beyliği: Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri tarihi, kültürü ve medeniyeti sempozyumu I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Togan, Z. (1982). *OĞUZ DESTANI, Reşideddin Oğuznamesi, tercüme ve tahlili*. İstanbul: Enderun Yayınları.

Taşağıl, A. (2011). Göktürk dönemi Türk Moğol ilişkileri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten* (1), 81-104.

Tellioğlu, İ. (2006). Moğol hâkimiyeti döneminde Doğu Karadeniz Bölgesi, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 1 (1) , 19-28.

Umaç, Z. Ş. (2011). *Çepni Ağzı (Dil Özellikleri-Metinler-Sözlük)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Balıkesir.

Umaç, Z. Ş.(2012).Balıkesir Çepnilerinde göçebelik ve iskân izleri, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 15 - Sayı: 28-1,177-188.

Umaç, Z. Ş. (2010). Gaziantep Çepni ağzının Türkiye Türkçesi ana ağız gruplarını belirleyen özellikler bakımından değerlendirilmesi, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: X, Sayı 1, 185-206.

Yazıcızade, A. (2017). *Tevarih-i Al-i Selçuk (Oğuzname - Selçuklu tarihi)*. (A, Bakır. Çev.) İstanbul: Çamlıca Basım Yayın

YILMAZ, A. ve Telci, C. (2010). Türk kültür terminolojisinde göç kavramı üzerine. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 14-33.

Siharulidze, Y. , Manvelişvili, A. , Gogebaşvili, J. (1998). *Trabzon'dan Abhazya'ya Doğu Karadeniz halkları tarih ve kültürleri*, İstanbul: Sorun Yayınları.

Zafer, C. (2018). Türkiye’de Konargöçer Kùltürü, *Muhakeme Dergisi*, 1 (2), 105-115.

Söyleşiler

ZEYBEK, Ö. (30.06.2022). Mustafa Başoğlu ile Çetmi'nin tarihi üzerine söyleşi. Mustafa Başoğlu'nun evi. Konya.

ZEYBEK, Ö. (12.07.2022). Hatice Şanlı ile Çetmi'nin tarihi üzerine söyleşi. Oğlu Hüseyin Şanlı'nın evi. Konya.

ZEYBEK, Ö. (12.07.2022). Ali Atlıoğlu ile Çetmi'nin tarihi üzerine söyleşi. Ali Atlıoğlunun evi. Konya.

ZEYBEK, Ö. (12.07.2022). Süleyman Evcil ile Çetmi'nin tarihi üzerine söyleşi. Köy kahvesi. Konya.

İnternet Kaynakları

Beyşehir Belediyesi (2022). *Beyşehir’de coşkulu şeker fasulye festivali*. Erişim adresi: <https://www.beysehir.bel.tr/haber/710> . (erişim tarihi: 01.12.2022)

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri. Erişim adresi: <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Arama/Arama.aspx>)

Derebucak Tolhan. Erişim adresi: http://www.turkishhan.org/derebucak_tol.htm (erişim tarihi:28.09.22)

Doğanhisar Çetmi/ Çınarobalılar sosyal medya grubu sayfası: <https://tr-tr.facebook.com/cinarobalilar> (erişim adresi: 29.09.2022).

Emiroğlu, A. O. *Danışmend Melik Emir Gazi ve Hacı Emir Oğulları Beyliği Orta Karadeniz ve Fütihat tarihi*, Erişim adresi: <https://emirogullariailesi.com/wp-content/uploads/2022/02/DANISMENDLILER-ve-HACI-EMIROGULLARI.pdf> (erişim tarihi: 12/09/2022).

Etimolojik açıdan: Çepni. Erişim adresi: <http://aksozluk.org/cepni#:~:text=Fars%C3%A7a%20ve%20K%C3%BCrt%C3%A7e%20%C3%A7ep%20%C5%AB,Dillerinde%20de%20ayn%C4%B1%20kelimeyi%20g%C3%B6rmekteyiz> (erişim tarihi: 25.09.2022)

İç İşleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü. (1972). *Konya ili Beyşehir İlçesinin Üzümlü Bucağına bağlı Çetmi Köyünde belediye kurulması (Karar no: 10683)*. Erişim adresi: <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/eSatis/BelgeGoster.aspx?ItemId=94250&Hash=2D1E406AB3953E597EA188AAD8AC9ABAC72D75697B8F51F658A526688962CFD6&Mi=1> (erişim tarihi: 1.12.2022).

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 17/08/2022).

Türk Havacılık ve Uzay Sanayii İnsansız Hava Araçları, Erişim adresi: <https://www.tusas.com/urunler/iha/yuksek-faydali-yuk-kapasitesi/aksungur> (erişim tarihi: 25.09.2022).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı:	Önder ZEYBEK
Uyruğu:	T.C.
Doğum yeri/tarihi:	

Eğitim Bilgileri

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Lise	Aldemir Atilla KONUK Anadolu Lisesi	2007
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi/Fen Bilgisi Öğretmenliği	2011
Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü/ Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları	2023

İş Bilgileri

Çalıştığı Kurum	Yıl
M. E. B.	2011-